

TAMPEREEN
AMMATTIKORKEAKOULU

OPPILAAT JA VANHEMMAT KEHITTÄ- MÄSSÄ KOULUN TOIMINTAKULTTUURIA

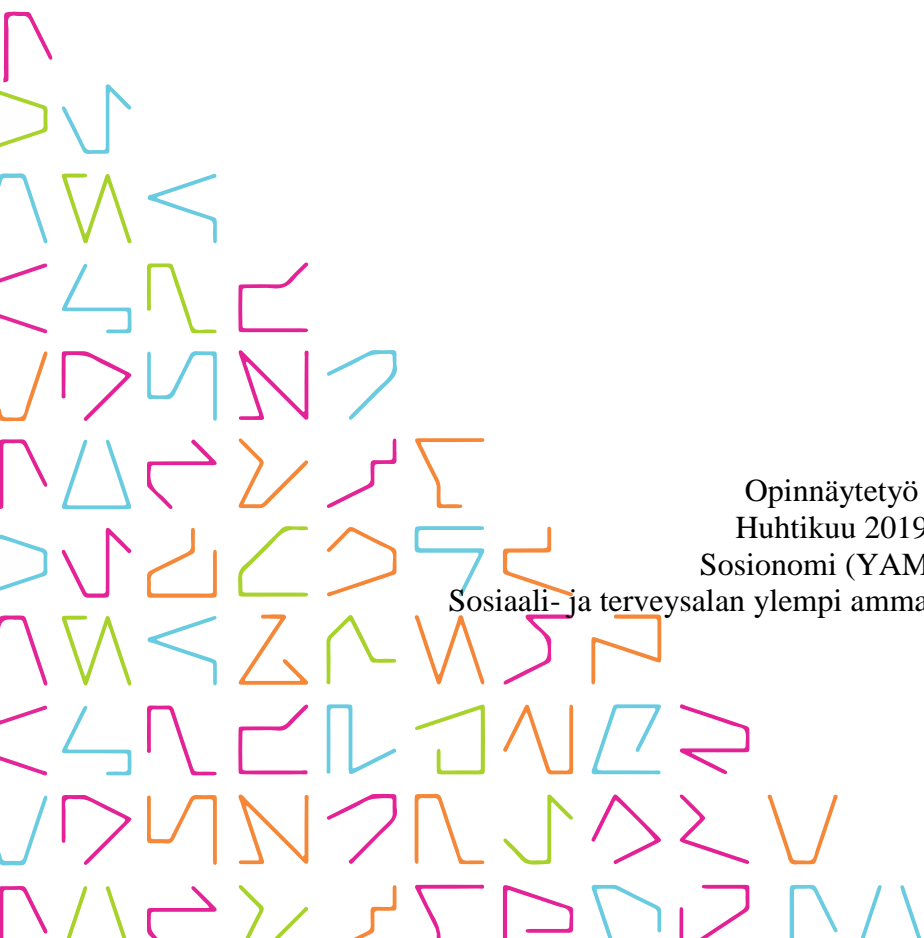
Pedacafé-menetelmän avulla kohti osallisempaa ja yh-
teisöllisempää koulua

Maiju Enoranta

Anne-Marie Jokela

Opinnäytetyö
Huhtikuu 2019
Sosionomi (YAMK)

Sosiaali- ja terveysalan ylempi ammattikorkeakoulututkinto

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosionomi (YAMK)
Sosiaali- ja terveystieteiden ylempi ammattikorkeakoulututkinto

ENORANTA MAIJU & JOKELA ANNE-MARIE:

Oppilaat ja vanhemmat kehittämässä koulun toimintakulttuuria
Pedacafé-menetelmän avulla kohti osallisempaa ja yhteisöllisempää koulua

Opinnäytetyö 123 sivua, joista liitteitä 11 sivua
Huhtikuu 2019

Opinnäytetyön tarkoituksena oli osallistua Pedacafé-tapahtuman järjestämiseen, jossa tarkoituksena oli selvittää, mitkä tekijät oppilaiden ja vanhempien mielestä vahvistavat osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemusta koulun toimintakulttuurissa ja millä keinoin he voivat itse olla vaikuttamassa siihen. Tapahtuman tulosten pohjalta tavoitteena oli luoda kouluyhteisön toimintaan malli, joka tukee osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemusta koulussa. Opinnäytetyö oli osa valtakunnallista hallituksen kärkihanketta, Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa, joka toimi vuosina 2016-2018. Oma osuutemme sijoittui Pirkanmaan LAPE-hankkeen koulu, oppilashuolto ja vapaa-ajan -kehittämistyöryhmän pilottiin.

Opinnäytetyömme on kvalitatiivinen toimintatutkimus, jonka toiminnallinen osuus sekä aineistonkeruu toteutettiin Kangasalan Suoraman koululla järjestetyssä Pedacafé-iltatapahtumassa yhteistyössä Pirkanmaan Lape-hankkeen koulu, oppilashuolto ja vapaa-ajan kehittämistyöryhmän sekä Suoraman koulun henkilökunnan kanssa. Aineistoa kerättiin ennakkotehtävällä, iltatapahtumalla sekä näiden pohjalta suunnitellun jatkotyöstöprojektin avulla. Aineisto analysoitiin teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä.

Tutkimustulokset osoittavat, että oppilaiden ja vanhempien osallisuutta ja yhteisöllisyyttä vahvistavat tekijät koulun toimintakulttuurissa liittyvät kuulluksi tulemiseen, turvalliseen oppimisympäristöön, tiedon jakamisen mahdollistamiseen ja helpottamiseen sekä positiiviseen toimintakulttuuriin. Oppilaat ja vanhemmat ovat itse valmiita vahvistamaan omaa osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemustaan osallistumalla koulun arkeen aktiivisemmin, luomaan positiivista vuorovaikutusta ja turvallista ympäristöä. Lisäksi vanhemmat kokevat oppilaiden koulunkäynnin tukemisen vahvistavan myös heidän omaa osallisuuttaan kouluyhteisössä.

Oppilaiden ja vanhempien toiveet osallisesta ja yhteisöllisestä koulusta sekä valmiudet toimia niitä vahvistavalla tavalla ovat hyvin samanlaisia. Opinnäytetyöprosessin sekä Lape-yhteistyön aikana luotu ”Osallisuuden ja yhteisöllisen toimintakulttuurin vahvistamisen -malli” tarjoaa hyvät edellytykset tuloksissa esiin nousseiden osallisuutta ja yhteisöllisyyttä vahvistavien tekijöiden toteutumiseksi mahdollistaen kuulluksi tulemisen ja vaikuttamisen sekä turvallisen oppimisympäristön ja positiivisen ilmapiirin luomisen. Kyseistä mallia voidaan hyödyntää jatkossa myös muissa kouluissa sekä harrastustoiminnassa. Jatkotutkimusaiheena voisi selvittää mallin toimivuutta toisessa koulussa tai tutkia osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemusten vaikutuksia oppilaiden oppimisvalmiuksiin.

Asiasanat: osallisuus, yhteisöllisyys, koulu, toimintakulttuuri, oppilaat, vanhemmat

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Master's Degree Programme in Social Services

ENORANTA, MAIJU & JOKELA, ANNE-MARIE:
Students and Their Parents Developing the Operating Culture of School
A more Participatory and Communal School Using the Pedacafé-method

Bachelor's thesis 123 pages, appendices 11 pages
April 2019

The purpose of the study was to participate in the organization of the Pedacafé-event and find out the students' and their parents' experiences of participation and communality in school. Another purpose was to clarify what kind of school the students and their parents wanted to be part of and how they could strengthen their own experience of participation and communality. The aim was to create new and better practices of participation and communality in school. The study was part of government's LAPE-initiative, which was implemented in 2016-2018.

The study was a qualitative action research. The data were collected by organizing the Pedacafé-event in Suorama school in close cooperation with LAPE-initiative and the personnel of the Suorama school. Children and their parents created information about the themes of participation and communality through functional methods in the event. In addition, the data were collected through preliminary assignment from students and their parents before the event and through further processing with students after the event. The data were content analysed.

The results indicated that the children and their parents wanted to be part of the school where they have a better opportunity to be heard and to state their opinions. Experience of participation and communality would increase by creating a safe and positive learning environment. The students and their parents were ready to participate more in the everyday life of school and create a positive and safe interaction with everyone. In addition, the parents wanted to support their children's school attendance.

The study indicated that the views of the students and their parents about strengthening of participation and communality at school were congruent. A model for strengthening of participation and communality at school were produced as result of the study in cooperation with LAPE-initiative. In the future the model is available for other schools and recreational activities. A proposal for future research could be to test the produced model in other schools. An interesting further research could also be to study how participation and communality support children's learning skills at school.

Key words: participation, communality, school, operating culture, students, parents

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	OPINNÄYTETYÖN TAUSTAT, TARKOITUS JA TUTKIMUSTEHTÄVÄ	8
2.1	Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma LAPE	8
2.2	Osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen ohjaavat ja velvoittavat asiakirjat.....	11
2.3	Suoraman koulu kontekstina.....	14
2.4	Opinnäytetyön tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset.....	15
3	OSALLISUUS JA YHTEISÖLLISYYS HYVINVOIVAN KOULUYHTEISÖN RAKENNUSPALIKOINA	17
3.1	Osallisuus.....	17
3.1.1	Osallisuus käsitteenä	17
3.1.2	Osallisuuden malleja	19
3.1.3	Osallisuus koulun viitekehyksessä.....	24
3.2	Yhteisöllisyys.....	27
3.2.1	Yhteisöllisyys käsitteenä	27
3.2.2	Yhteisöllisyyden ulottuvuuksia.....	28
3.2.3	Yhteisöllisyys koulun viitekehyksessä.....	30
3.3	Osallisuus ja yhteisöllisyys osana koulun toimintakulttuuria.....	34
4	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	38
4.1	Laadullinen toimintatutkimus	39
4.2	Pedacafé-tapahtuman suunnittelu ja toteutus.....	41
4.3	Aineiston keruu.....	45
4.3.1	Osallisuus-rasti	47
4.3.2	Huomaa hyvä -rasti	48
4.3.3	Ennakkotehtävä ja Unelmakoulu-rasti	50
4.3.4	Jatkotyöstö	52
4.4	Aineiston analysointi	53
5	PEDACAFÉ-TAPAHTUMA OSANA KOULUYHTEISÖN KEHITYSTÄ. 57	
5.1	Osallisuuden kokemuksia vahvistavat tekijät kouluyhteisössä	57
5.2	Yksilön toimijuuden merkitys osallisuuden vahvistamisessa.....	63
5.3	Yhteisöllisyyttä tukevat kouluviihtyvyystekijät	68
5.4	Keinoja osallisemman ja yhteisöllisemmän koulun rakentamiseen	73
5.5	Osallisuutta ja yhteisöllisyyttä tukevan kouluyhteisön saavuttaminen....	78
5.6	Jatkotyöstön tulokset.....	82
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	85
6.1	Osallisuutta ja yhteisöllisyyttä vahvistavat tekijät koulussa.....	85
6.2	Oma toimijuus osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemuksen tukijana ..	89

6.3 Osallisuuden ja yhteisöllisen toimintakulttuurin vahvistamisen malli	93
7 POHDINTA.....	100
7.1 Tulevaisuuden osallinen ja yhteisöllinen koulu.....	100
7.2 Eettisyys ja luotettavuus	102
7.3 Jatkotutkimusehdotuksia.....	104
LÄHTEET.....	106
LIITTEET	113
Liite 1. Henkilökohtainen kutsu vanhemmille	113
Liite 2. Ilmoittautumiskaavake	114
Liite 3. Rastiohjeistukset	115
Liite 4. Havainnointilomake	116
Liite 5. Osallinen ja yhteisöllinen ”Unelmakoulu”	117
Liite 6. Kehittämisteemojen seurantalomake	118
Liite 7. Osallisuus -rastin analyysitaulukko	119
Liite 8. Huomaa hyvä -rastin analyysitaulukko 1.....	120
Liite 9. Huomaa hyvä -rastin analyysitaulukko 2.....	121
Liite 10. Huomaa hyvä -rastin analyysitaulukko 3.....	122
Liite 11. Unelmakoulu-rastin analyysitaulukko	123

1 JOHDANTO

Suomalaista opetusjärjestelmää kehuaan maailmanlaajuisesti (Coughlan 2012). PISA-tulokset osoittavat suomalaisen koulutusjärjestelmän olevan hyvää ja tehokasta, jossa varsinkin tytöt menestyvät (Opetus- ja kulttuuriministeriö n.d). Koulutuksen perustehtävä on tukea oppilasta kohti aikuisuutta ja yhteiskunnan jäsenyyttä, samalla opettaen niitä tietoja ja taitoja, joita tulevaisuudessa tarvitaan (Opetushallitus n.d. A). Koulun perustehtävä on kuitenkin muuttumassa, eivätkä oppilaat viihdy koulussa. Tästä syystä tarvitaan muutosta monessa suhteessa. ”On pohdittava, mitkä kouluun tai yhteiskuntaan liittyvät muutokset ovat johtaneet siihen, että niin monia poikia ei kiinnosta koulussa tarjottu oppimisen malli”, toteaa opetusministeri Grahn-Laasonen Ylen toimittajan, Björkstenin artikkelissa. Tämä viihtymättömyys ei koske vain poikia, vaan koko koulutuksen viitekehystä. (Björksten 2017.) Uuden opetussuunnitelman 2014 perusteissa onkin selkeästi kiinnitetty huomioita toimintakulttuuriin, osallisuuden ja yhteisöllisyyden osa-alueisiin ja niiden kehittämiseen oppilaan tukena (Opetushallitus n.d. B).

Koulun toimintakulttuurin muutosta koskevia hankkeita on ollut viime vuosina käynnissä useita. Peruskoulun uudistamiseen tähtäävän hallituksen Uusi peruskoulu -kärkihankkeen osana on toiminut Peruskoulufoorumi, jonka tavoitteena on ollut luoda tasa-arvoinen ja paras peruskoulu (Opetushallitus n.d. C). Peruskoulufoorumin laatimat peruskoulun kehittämisen linjaukset luovutettiin 16.2.2018 opetusministeri Sanni Grahn-Laasoselle (Opetushallitus n.d. D). Linjausten mukaan koulun toimintakulttuurin osallisuutta ja yhteisöllisyyttä tulee vahvistaa. Painotus on lapsen ja nuoren yhteisöön kuulumisessa sekä aidon osallisuuden toteutumisessa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018, 3.)

Muita kouluyhteisön osallisuuden ja yhteisöllisyyden vahvistamiseen suunnattuja hankkeita ovat esimerkiksi Liikkuva koulu -hanke sekä KiVa Koulu -hanke. Liikkuva koulu -hanke on suunnattu aktiivisempien ja viihtyisämpiä koulupäivien toteuttamiseen. Hankkeen keskeisinä sisältöinä ovat oppilaiden osallisuus ja oppiminen sekä liikunnan lisääminen koulun arjessa. (Liikkuva koulu 2016.) KiVa Koulu -hanke puolestaan tähtää lisäämään tietoa kiusaamisesta ja sen ehkäisystä. Tarkoituksena on puuttua kiusaamistilanteisiin koulussa ja lisätä tietoisuutta kiusaamisen yleisyydestä. Tavoitteena on saada aikaan muutosta koulun toimintakulttuurissa ja luoda turvallinen oppimisympäristö jokaiselle oppilaille. (KiVa 2012.)

Merkittävässä roolissa on ollut myös hallituksen kärkihankkeena vuosina 2016-2018 toiminut lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma LAPE. Kyseisen hankkeen lähtökohtana on kehittää yhteen integroituja palveluita sellaisiksi, että ne vahvistavat lasten, nuorten ja heidän vanhempiensa kokonaisvaltaista hyvinvointia. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2016, 5—6.)

Opinnäytetyömme kiinnostuksen kohteena oli alusta asti koulun viitekehys ja sen kehittäminen. Koska opetussuunnitelman perusteet 2014 tähtäävät koulutuksen kehittämiseen, vaatii se myös vahvaa toimintakulttuurin muutosta joka suunnalta. Tärkeää on huomioida peruslähtökohdat, jotka ohjaavat toimintaa. Toteutamme opinnäytetyömme osana LAPE-hanketta, eli lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa. Toimimme yhteistyössä Pirkanmaan LAPE-hanke Pippurin koulu, oppilashuolto ja vapaa-ajan -kehittämistyöryhmän kanssa. Kehittämistyöryhmässä yhdeksi pilotoinnin kohteeksi on valittu Osallisuuden ja yhteisöllisen toimintakulttuurin vahvistaminen. (Lape Pirkanmaa 2017a.)

Työskentelemme varhaiskasvatuksen kentällä ja halusimme lähteä syventämään omaa osaamistamme jatkumona koulumaailman puolelle. Osallisuus ja yhteisöllisyys ovat voimakkaasti esillä työkentällämme ja pidämme näitä tärkeinä arvoina työskennellessä sosiaalialalla. Tästä syystä kiinnostuimme Lape-hankkeen kanssa tehtävästä yhteistyöstä ja Osallisuuden ja yhteisöllisen toimintakulttuurin vahvistamisen -pilotista. Haluamme päästä kehittämään uusia keinoja, joiden avulla lapset ja nuoret saavat sekä koulussa että vapaa-ajan toiminnassa positiivisia kokemuksia osallisuudesta ja yhteisöllisyydestä.

Opinnäytetyö on laadullinen toimintatutkimus, jonka tarkoituksena on tutkia ja kehittää Kangasalan Suoraman koulun toimintakulttuuria. Tässä opinnäytetyössä selvitetään, millä tavoin osallisuus ja yhteisöllisyys näyttäytyvät koulussa 5-luokkalaisten sekä heidän vanhempiensa näkökulmasta tällä hetkellä ja miten näitä tulisi heidän mielestään lisätä. Aineiston keruu toteutettiin yhteistyössä Pirkanmaan LAPE-hanke Pippurin koulu, oppilashuolto ja vapaa-ajan kehittämistyöryhmän kanssa Kangasalan Suoraman koululla järjestetyssä Pedacafé-iltatapahtumassa. Tapahtumassa oppilaat ja vanhemmat työstivät kolmella rastilla osallisuuden ja yhteisöllisyyden teemoja. Tavoitteena on luoda kouluun toimiva osallisuutta ja yhteisöllisyyttä vahvistava toimintamalli hyödynnettäväksi muisakin koulu yhteisöissä.

2 OPINNÄYTETYÖN TAUSTAT, TARKOITUS JA TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Toteutamme opinnäytetyömme osana LAPE-hanketta, eli lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa. Ajatus opinnäytetyön tekemisestä yhteistyössä LAPE-hankkeen toimijoiden kanssa nousi esille syksyllä 2017, hankkeen ollessa vahvasti esillä ajankohtaisuutensa vuoksi.

2.1 Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma LAPE

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma eli LAPE-hanke on hallituksen kärkihanke, joka on toiminut vuosina 2016-2018. Varsinaisen muutostyön on ollut tarkoitus tapahtua vuosien 2017-2018 välisenä aikana. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa ovat johtamassa sosiaali- ja terveysministeriö (STM) sekä opetus- ja kulttuuriministeriö. Lisäksi terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) on ollut tukemassa muutosohjelman toimeenpanoa. Hankkeen tarkoituksena on kehittää ja uudistaa lasten, nuorten ja perheiden palveluita siten, että ne vastaavat nykyistä paremmin heidän tarpeisiinsa. Tarkoituksena on myös vähentää eriarvoisuutta näiden palveluiden piirissä, keskittyen uudistuksessa lasten ja nuorten etujen ja oikeuksien huomioimiseen sekä vanhemmuuden tukemiseen. (Sosiaali- ja terveysministeriö n.d.; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018.)

Viime vuosien aikana lasten, nuorten ja perheiden palveluissa on tehty paljon kehitystyötä, joka on luonut hyvän pohjan LAPE-hankkeen muutostyölle. Osana aiempaa kehitystyötä lainsäädäntöä on uudistettu ja painopiste siirretty ennaltaehkäisevän toimintakulttuurin edistämiseen. Kärkihankkeen myötä pyrkimyksenä on kokonaisvaltainen muutos sekä palvelukokonaisuuksien parempi yhteensovittaminen ja vahvistaminen. Muutoksen myötä palveluiden asiakaslähtöisyyttä, yhdenvertaisuutta ja kattavuutta parannetaan. LAPE-hankkeen tarkoituksena on vahvistaa ja luoda yhdenvertaiset mahdollisuudet osallisuudelle kaikissa palveluissa. Pääpaino muutosohjelmassa on alle 18-vuotiaiden lasten, nuorten sekä heidän perheidensä hyvinvoinnissa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2016, 7—8.) Vuoteen 2025 mennessä muutosohjelman myötä lasten, nuorten ja heidän perheidensä yhdenvertaisuuden odotetaan lisääntyvän sekä monimuotoisuuden huomioimisen vahvistuvan. Samalla muun muassa heidän omien voimavarojensa ja elämänhallinnan keinojensa toivotaan lisääntyvät. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2016, 12.)

LAPE-hankkeessa jokaisen tulevan maakunnan alueella toteutetaan muutostöitä lapsi- ja perhepalveluiden saralla. Jokaisen maakunnan tehtävänä on ollut valita itselleen vuosille 2017-2018 painopiste omalle kehittämistyölleen neljästä vaihtoehdosta, joita ovat perhekeskustoimintamallin kehittäminen, erityis- ja vaativamman tason palveluiden kehittäminen ja saatavuuden helpottaminen, toimintakulttuurin uudistaminen sekä varhaiskasvatuksen, koulun ja oppilaitoksen roolin selkiyttäminen ja toimintatapojen kehittäminen lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukemista edistäviksi. (Sosiaali- ja terveysministeriö n.d.; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018.)

Pirkanmaan alueella ensisijaiseksi kehittämiskohteeksi on valittu perhekeskustoimintamallin rakentaminen. Muina kehittämiskohteina on varhaiskasvatuksen, koulun sekä vapaa-ajan kehittäminen, joka tukee lasten sekä nuorten hyvinvointia ja samalla perhekeskustoimintamallin työstämistä. Lisäksi Pirkanmaalla kehitetään erityis- ja vaativimman tason palveluita, sekä sitoudutaan lapsiystävällisen toimintakulttuurin luomiseen. Kuviossa 1 avataan tarkemmin jokaisen neljän LAPE-kehittämiskokonaisuuden sisältöjä Pirkanmaan alueen osalta. (Lape Pirkanmaa 2017b.)

LAPE –kehittämiskokonaisuus	Valitut kehittämisen alueet Pirkanmaalla
Toimintakulttuurin muutos	<ul style="list-style-type: none"> • Päätösten lapsivaikutusten arvioinnin käyttöönotto (ml. lasten ja nuorten osallistaminen palveluiden arviointiin ja kehittämiseen) • Edistetään yhteensovitettavaa johtamista ja verkostojohtamista lapsi, nuoriso ja perhepalveluissa • Uudistetaan ammattilaisten osaamista muutosta tukevaksi
Perhekeskustoimintamalli	<ul style="list-style-type: none"> • Perhekeskustoimintamallin kehittäminen ja pilotointi, mukaan lukien yhteistyö koulun ja varhaiskasvatuksen kanssa • Vanhemmuuden ja parisuhteen tuen vahvistaminen • Erotilanteen palveluiden kehittäminen lapsen etua, sovinnollisuutta ja toimivaa yhteistyövanhemmuutta edistäviksi • Näyttöön perustuvien varhaisen tuen ja hoidon sekä vanhemmuustaitojen ohjaamisen työkalupakkien käyttöönotto • Turvapaikanhakija- ja maahanmuuttajalasten ja heidän perheidensä matalan kynnyksen palveluiden kehittäminen
Varhaiskasvatus ja koulu lapsen hyvinvoinnin tukena	<ul style="list-style-type: none"> • Varhaiskasvatuksen, koulun oppilashuollon ja perhekeskusten yhteistyö: kasvatuskumppanuus ja vanhemmuuden tuki • Palveluiden lapsilähtöisyys ja monialainen yhteistyö eri tahojen välillä ovat kehittämistyön kohteena, kuten myös varhaiskasvatukseen, kouluun ja oppilaitoksiin jalkautuvat erityispalvelut.
Erityis- ja vaativimman tason palveluiden kehittäminen	<ul style="list-style-type: none"> • Monitoimijainen arviointimalli • Erityisosaamisen liittäminen osaksi perustason palveluja, uudet toimintamallit vertikaalisen integraation mahdollistamiseksi • Monialainen yhteistyö ja osaamisen yhdistäminen erityistason palveluissa, uudet toimintamallit horisontaalisen integraation mahdollistamiseksi • Lastensuojelun sosiaalityön moniammatillinen toimintamalli • OT-keskuksen kehittäminen

KUVIO 1. Pirkanmaan alueen LAPE-kehittämiskokonaisuudet (Lape Pirkanmaa 2017b)

Pirkanmaan varhaiskasvatusta, koulua, oppilaitosta ja vapaa-aikaa koskeva kehittämiskokonaisuus on jaettu edelleen varhaiskasvatuksen sekä koulu, oppilaitos ja vapaa-ajan osiin (Lape Pirkanmaa 2017c). Koulu, oppilaitos ja vapaa-aika -kehittämistyöryhmä on

nostanut esille suunnitelman toimenpidelinjauksista neljä heille tärkeintä ja keskeisintä toimenpidettä (kuvio 2), joita oli tarkoitus lähteä jatkotyöstämään (Lape Pirkanmaa 2017d).

KUVIO 2. Koulu, oppilaitos ja vapaa-aika kehittämistyöryhmän TOP 4 nostot suunnitelman toimenpidelinjauksista (Lape Pirkanmaa 2017d)

LAPE-hankkeessa oman kiinnostuksemme kohteeksi valikoitui lasten ja nuorten koulu-toiminnan kehittäminen. Osallistuimme 25.10.2017 järjestettyyn Pirkanmaan LAPE-hanke Pippurin koulu, oppilaitos ja vapaa-ajan -kehittämistyöryhmän kokoukseen. Kokouksen myötä aloitimme yhteistyön kyseisen kehittämistyöryhmän kanssa. Kehittämistyöryhmässä yhdeksi pilotoinnin kohteeksi valikoitui ”Osallisuuden ja yhteisöllisen toimintakulttuurin vahvistaminen”, joka pohjautuu yhteen kehittämistyöryhmän neljästä tärkeimmäksi nostetusta toimenpiteestä (kuvio 2). Tähän tarpeeseen peilaten lähdimme toteuttamaan toiminnallista opinnäytetyötämme yhteistyössä kehittämistyöryhmän kanssa. Kyseisessä pilotissa ovat olleet mukana Kangasala, Tampereen seurakunnan / seutukunnan nuorisotyö sekä TAMK. (Raivio 2017a.)

Osallisuuden ja yhteisöllisen toimintakulttuurin vahvistamisen pilotin tarkoituksena on ollut muun muassa yhteisölliseen opiskeluhooltoon liittyvien tehtävien määrittäminen eri toimijoille sekä yhteisöllisen työn rakenteiden luominen lasten, huoltajien ja yhteistyökumppaneiden osallisuuden takaamiseksi. Merkittävässä roolissa on ollut vahvistaa lasten sekä vanhempien kuulluksi tuleamista ja mahdollisuutta vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Tavoitteena on ollut luoda kouluun yhteisiä toimintatapoja sekä luoda lapsille ja nuorille mahdollisuus osallistua yhteisön toimintakulttuuria ehkäisevien ja rakentavien toimenpiteiden suunnitteluun ja toteutukseen. (Raivio 2017b.)

2.2 Osallisuuden ja yhteisöllisyyden ohjaajat ja velvoittavat asiakirjat

Suomen perustuslaissa (731/1999) on määritelty ihmisten perusoikeudet. Perustuslain mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia, eikä ketään saa asettaa eriarvoiseen asemaan ilman hyväksyttävää syytä. Myös lapsia tulee kohdella tasa-arvoisesti ja heille tulee luoda mahdollisuus vaikuttaa itseään koskevien päätösten tekoon, kehitystään vastaavalla tasolla. Jokaiselle on turvattu lain puitteissa sananvapaus, joka tarkoittaa oikeutta ilmaista ja vastaanottaa tietoja sekä mielipiteitä, eikä kellään ole oikeutta ennalta tätä estää. Tämän lisäksi lain puitteissa jokainen on oikeutettu elämään turvallista elämää koskemattomana. (Suomen perustuslaki 731/1999.)

Perustuslaki toimii itsessään perustana ja lähtökohtana sille ajatukselle, että jokaisen tulee saada kokemus kuulluksi tulemisesta ja omien mielipiteiden ilmaisun vapaudesta sekä turvallisesta elämästä tasavertaisina muiden ihmisten kanssa. Perustuslain lisäksi on kuitenkin olemassa myös useita muita asiakirjoja, jotka velvoittavat ja oikeuttavat osallisuuden sekä tasavertaiseen kohteluun. Opinnäytetyömme toimintaympäristönä toimii koulu, minkä vuoksi keskitymme esittelemään työssämme lähinnä lapsia sekä koulun toimintakulttuuria koskevia osallisuuden ja yhteisöllisyyden ohjaavia ja velvoittavia asiakirjoja. Työssämme tarkastelemme tarkemmin YK:n yleissopimusta lasten oikeuksista, perusopetuslakia, perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita sekä oppilashuoltolakia.

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista

Osallisuus nousee käsitteenä vahvasti esille lasten oikeuksista puhuttaessa. Vuonna 1959 laadittiin YK:n lapsen oikeuksien julistus, joka ei vielä ollut valtioita sitova. Julistuksen myötä lasten oikeudet kuitenkin nousivat ihmisten tietoisuuteen sekä kansainvälisesti että kansallisesti. Tämän julistuksen pohjalta on myöhemmin laadittu YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus, joka on ollut Suomessa voimassa vuodesta 1991 lähtien. Tämä yleissopimus on sopimusvaltioita velvoittava ihmisoikeussopimus ja Suomessa se on osana oikeusjärjestystämme sekä lain tasoinen asiakirja. YK:n lapsen oikeuksien komitean ajatuksena on, että lapsuus on ainutlaatuista aikaa lapsen kehityksen kannalta. Mikäli lapsen oikeuksia loukataan, sillä voi olla kauaskantoiset seuraukset läpi elämän sekä yli sukupolvien. Tästä syystä on erityisen tärkeää taata lasten oikeuksien toteutuminen ja niiden kunnioittaminen. (Lapsenoikeudet n.d.)

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen (1989) 12. artiklassa todetaan lapsella olevan oikeus vapaasti ilmaista näkemyksensä itseään koskevista asioista ja ne tulee ottaa huomioon heidän ikä- ja kehitystasonsa mukaisesti. Myös 13. artiklan mukaisesti lapsi on oikeutettu ilmaisemaan mielipiteensä, tietonsa ja ajatuksensa vapaasti haluamallaan tavalla, kuitenkin loukkaamatta muiden oikeuksia. (YK 1989, 11—12.) Lapsille tulee tarjota mahdollisuus olla osallisena merkityksellisissä ja mielekkäissä projekteissa yhdessä aikuisen kanssa. Vastuulliseksi ja osallistuvaksi kansalaiseksi kasvetaan vain näitä taitoja harjoittelemalla. Lapsi ja nuori tarvitsee mahdollisuuden harjoitella osallistumista asioihin ja päätöksentekoon vähitellen, käytännön kokemusten kautta. (Hart 1992, 5.)

Perusopetuslaki ja opetussuunnitelman perusteet

Nykyinen perusopetuslaki on annettu 21.8.1998. Se määrittää perusopetuksen sovelusalan ja tavoitteet. Lain tarkoituksena on taata oppilaille niiden tietojen ja taitojen saanti, jotka tukevat yhteiskunnan jäsenyyttä sekä kasvua ihmisyyteen ja eettiseen vastuunkantoon. Erityisesti esiopetuksen tehtävänä on parantaa lasten oppimiskykyä yhdessä varhaiskasvatuksen kanssa. Opetus turvaa koulutuksen yhdenvertaisuuden. Tätä ohjaa lain määrittämä opetuksen järjestäjä sekä opetuksen sisällön laajuus eri aineiden osalta. Oppilaille taataan myös erityiset tukitoimet, mikäli opinnot eivät edisty syystä tai toisesta opetussuunnitelman mukaisesti. Erityisesti Perusopetuslain 29 § mainitaan oppilaan oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön, joka takaa oikeuden saada lain mukaisten tavoitteiden määrittelemää opetusta. Kokonaisuudessaan Perusopetuslaki pitää sisällään kaikki opetuksen reunaehdot ja viitekehystä koskevat asiat ja niitä tulee noudattaa opetuksessa. (Perusopetuslaki 628/1998.)

Opetussuunnitelma on tärkeä osa perusopetuslakia, koska sen toteuttaminen on suunnattu opetuksen järjestäjää varten, jotta opetuksen tavoitteet ja keskeiset sisällöt mahdollistuisivat opetuksessa. Perusopetuksen opetussuunnitelmaa tarkistetaan ja uusitaan tarpeen mukaan. Kansalliset opetussuunnitelman perusteet astuivat voimaan 2014. Uusin perusopetuksen opetussuunnitelma tuli käyttöön 1.8.2016 porrastettuna eri perusopetusluokille. Opetussuunnitelmassa kuvataan oppiaineiden tavoitteet ja sisällöt, joiden pohjalta muodostetaan arvoperustan, oppimiskäsityksen sekä toimintakulttuurin linjaukset. Tavoitteena on mahdollistaa koulujen toimintakulttuurin sekä pedagogiikan uudistuminen sellaiseksi, että oppiminen olisi laadukasta ja tuloksellista. (Opetushallitus n.d. E.)

Laaja-alaisen osaamisen korostaminen tähtää näkökulmien laajenemiseen, jota tarvitaan opiskelussa, työelämässä ja aktiivisen kansalaisen toimijuudessa. Koulun toimintakulttuuria pyritään jatkuvasti uudistamaan ja kehittämään. Tavoitteena on periaate oppivasta yhteisöstä, joka antaa perustan oppimisen, osallisuuden, hyvinvoinnin lisäämisen ja kestäväen elämäntavan luomiseen. Oppilaan hyvinvoinnin perusta on turvallinen arki, jota ohjaa vuorovaikutusta ja monipuolista työskentelyä tukevat periaatteet. Osallisuus tulee vahvasti esille koulun toiminnan ja kehittämisen suunnittelussa, jolloin tavoitteena on muuttaa rakenteet sellaisiksi, että osallisuus toteutuu arjessa. Yhdenvertaisuuden ja jokaisen omista lähtökohdista lähtevien tarpeiden perusteella valitaan vastuullisia työtapoja, jotka kehittävät turvallista oppimisympäristöä niin koulussa kuin koulun ulkopuolella. (Opetushallitus n.d. E.)

Oppilashuoltolaki

Oppilashuoltolaki 1287/2013 on annettu 30.12.2013, jolloin myös koulutuksen järjestäjä on vastuussa opetussuunnitelman mukaisesta opiskeluhuoltosuunnitelman toteutumisesta. Lain tarkoituksena on edistää oppimista, terveyden hyvinvointia ja osallisuutta. Laki kokonaisuutena painottaa ongelmien ennaltaehkäisyä ja oppilasyhteisön tukevaa merkitystä yhteisöllisenä toimijana. Yhteisöllisenä oppilashuolto vaikuttaa koulun toimintakulttuuriin, jolloin olennaista on oppilaan kokonaisvaltainen ja turvallinen fyysinen, psyykkinen ja sosiaalinen oppimisympäristö. (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013.)

Oppilashuoltolaki jakautuu sekä yhteisölliseen että yksilölliseen oppilashuoltoon. Yhteisöllisenä se painottuu oppilasyhteisön kehittämiseen ympäristönä, joka mahdollistaa osallisuuden, vuorovaikutuksen, sosiaalisen vastuun ottamisen, hyvinvoinnin sekä oppimisen edistämisen. Laissa painotetaan vahvasti yhteisöllistä oppilashuoltoa, jonka toteuttaminen on kaikkien oppilashuollon toimijoiden vastuulla. Kotien ja oppilaitosten välistä yhteistyötä ja sen edistämistä korostetaan erityisesti. Yksilöllisyys takaa oppilaan yksilölliset oikeudet, jota yhdistää monialainen yksilökohtainen opiskelijahuolto. (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013.)

Oppilashuolto on kirjattu opetussuunnitelmaan, jossa erityisesti painotetaan edellä mainittua yhteisöllistä ja yksilöllistä näkökulmaa, jonka tarkoituksena on luoda hyvinvointia

terveellisessä ja turvallisessa ympäristössä. Avainasioita ovat mielenterveyden edistäminen ja syrjäytymisen ehkäisy, joilla vaikutetaan koko oppilaitoksen hyvinvointiin. Samalla huomioidaan oppilaiden yksilölliset tarpeet, joita tuetaan ja tunnustetaan sekä tarvittaessa vahvistetaan yksilöllisillä tukitoimilla. (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013.)

2.3 Suoraman koulu kontekstina

Tutkimuksemme toiminnallinen osuus toteutettiin Kangasalan Suoraman koululla. Suoraman koulu on turvallinen yhteisö, joka omilla sivuillaan lupaa antaa ”luovasti eväitä elämään”. Koulu järjestää perusopetusta vuosiluokille 1-6 sekä esiopetusta. Koulussa on oppilaita noin 530. Esiopetus, perusopetus ja erityisopetus integroituvat koulun toimintakulttuuriin. Oppilaan koulupolkua tuetaan vahvasti opetusteknologian keinoin. (Kangasalan kaupunki n.d.)

Koulun toimintakulttuuri seuraa opetushallituksen opetussuunnitelman linjaa, jossa toimintakulttuurin kehittämisessä painotetaan oppimisen, osallisuuden, hyvinvoinnin ja kestävän elämäntavan edistämistä yhdessä huoltajien, yhteistyökumppaneiden sekä oppilaiden kanssa. Koulu on oppiva yhteisö, jossa pyritään yhdessä oppimiseen. Osallisuus painottuu muun muassa oppilaan mahdollisuutena osallistua koulun toimintaan arjessa, niin suunnitellen kuin kehittäen koulun toimintaa yhdenvertaisesti ja tasa-arvoisesti. (Opetushallitus n.d. E.)

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (2014) toimintakulttuurin kehittämistä ohjaavissa periaatteissa nousee useaan otteeseen esiin myös yhteisö ja oppilashuollon kohdalla yhteisöllisyys (Opetushallitus 2016). Osallisuudesta ja yhteisöllisyydestä on tullut näkyvä osa uutta opetussuunnitelmaa (2014) ja se näkyy myös koulun arjessa. Suoraman koulu arvostaa toimintakulttuurissaan yhteisöllisyyttä, jossa ”toisen kohtaaminen, avoin yhteistyö ja kiireetön/rento ilmapiiri” ovat tärkeitä arvoja. Oppilaskunta mainitaan osallisuuden kehittäjänä. Koulussa on myös 10 kohdan kirjatut järjestyssäännöt, jotka takaavat opetussuunnitelman mukaiset puitteet opiskelulle. Yhteisöllisyyden vahvistajana koululla toimii myös kasvatusohjaaja. Aktiivisella kerhotoiminnalla koulu huolehtii oppilasyhteisönsä hyvinvoinnista ja viihtyvyydestä. Tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta juur-

rutetaan Kangasalan kaupungin koulujen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman mukaisesti. Yhteisöllisen oppilaskunnan jäsenenä on jokaiselta luokalta edustaja ja varaedustaja. Kodin ja koulun yhteistyössä nostetaan esiin huoltajien osallisuus tärkeänä osana esiopetuksen ja koulutyön toimintakulttuurin kehittämistä. KiVa-koulu, eli Kiusaamisen vastainen -ohjelma (Salmivalli 2010, 144—156) ja Liikkuva koulu sekä NPDL (=syväoppimisen ohjelma opetussuunnitelman toimintakulttuurin käytännön tueksi) tukevat vahvasti oppimisen viitekehystä ollen opetussuunnitelman tavoitteiden apuväline. Suoraman koulussa toimii myös aktiivinen vanhempainyhdistys, joka vastaa omalta osaltaan muun muassa kerhotoiminnasta ja tapahtumista. (Kangasalan kaupunki n.d.)

Suoraman koulu haluaa vahvistaa osallisuuttaan ja yhteisöllisyyttään Opetussuunnitelman 2014 mukaisesti. Sitä tehdään näkyväksi myös osallistumalla LAPE-hankkeeseen. Aktiivisena toimijana koulu haluaa näkyvästi osallistaa niin oppilaat kuin vanhemmat yhdessä koulun henkilökunnan kanssa. Tästä tuotoksena päädyttiin Pedacafé-tapahtuman kaltaiseen toiminnalliseen iltaan, jonka tarkoituksena on antaa sekä oppilaille että heidän vanhemmilleen mahdollisuus vaikuttaa koulun toimintakulttuuriin.

2.4 Opinnäytetyön tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyössämme tarkoituksena on määritellä teoretiedon pohjalta osallisuuden ja yhteisöllisyyden käsitteet suhteessa kouluyhteisöön. Lisäksi tarkoituksena on olla mukana järjestämässä Suoraman koululla Pedacafé-tapahtumaa, jossa kerätään tietoa osallisuutta ja yhteisöllisyyttä vahvistavista tekijöistä. Selvitämme, millaiseen kouluyhteisöön lapset ja heidän vanhempansa haluaisivat kuulua ja minkälaiset asiat he kokevat tärkeinä osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemisen toteutumisessa. Pedacafé-tapahtuman tulosten pohjalta tavoitteena on luoda kouluyhteisön toimintaan malli, joka tukee osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemusta koulussa. Tavoitteena on tuottaa teoreettista tietoa osallisuuden ja yhteisöllisyyden käsitteistä sekä hyvistä osallisuuden ja yhteisöllisyyden käytänteistä Suoraman koulun sekä Pirkanmaan Lape-hanke Pippurin käyttöön. Jatkossa näitä hyviä käytänteitä voidaan hyödyntää myös laajemmin kouluyhteisöissä Pirkanmaalla.

Tutkimuskysymykset:

Ensimmäinen tutkimuskysymyksemme pohjautuu teorian tietoon:

1. Mistä tekijöistä osallisuus ja yhteisöllisyys koostuvat koulun toimintakulttuurissa?

Seuraavat tutkimuskysymykset pohjautuvat opinnäytetyön toiminnalliseen osuuteen

2. Mitkä tekijät koulun toimintakulttuurissa vahvistavat oppilaiden ja vanhempien osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemusta?
3. Miten oppilaat ja vanhemmat voivat vaikuttaa omalla toiminnallaan osallisuuden ja yhteisöllisyyden vahvistamiseen koulun toimintakulttuurissa?

3 OSALLISUUS JA YHTEISÖLLISYYS HYVINVOIVAN KOULUYHTEISÖN RAKENNUSPALIKOINA

Osallisuutta voidaan tarkastella sekä yksilöllisenä että yhteisöllisenä elementtinä. Jotta yksilön henkilökohtainen kokemus arvokkaana olemisesta ja osallisuuden kokemuksen synnystä toteutuu, tarvitaan ympärille osallisuuden mahdollistava yhteisö. Mikäli ihminen on yksin, osallisuuden kokeminen on mahdotonta. Tämän vuoksi sekä osallinen lapsi tai nuori ja osallinen yhteisö kietoutuvat käsitteinä hyvin vahvasti yhteen. (Kiilakoski 2007, 12—13.) Yhteisöllisyyteen liittyy puolestaan vahvasti yhteenkuuluvuuden tunteen syntyminen sekä sosiaalinen toiminta toisten ihmisten kanssa. Näiden rakentaminen edellyttää avointa ja luottamuksellista vuorovaikutusta sekä osallistumista yhteiseen toimintaan. (Hoikkala 2008, 7—9, Salovaaran & Honkosen 2011, 42 mukaan.)

3.1 Osallisuus

Osallisuus on puhututtanut ihmisiä jo pitkään. Se on moninainen käsite ja sitä on tutkittu useista eri näkökulmista katsottuna. Tästä huolimatta sille ei kuitenkaan ole onnistuttu laatimaan yhtä ainoaa ja täsmällistä, kaikkien hyväksymää, määritelmää. (Kiilakoski 2007, 10; Kiilakoski, Gretschel & Nivala 2012, 14.) Vesikansan (2002, 13) ja Ahosen (2006, 246) mukaan lasten ja nuorten osallistuminen edustukselliseen demokratiaan sekä kiinnostus yhteiskunnallisiin asioihin on ollut huolestuttavalla tasolla. Tästä johtuen lasten ja nuorten mahdollisuuksiin osallistua ja vaikuttaa on kiinnitetty viime vuosina enemmän huomiota. Näitä asioita on tarve kehittää eteenpäin. (Alanko 2010, 55.)

3.1.1 Osallisuus käsitteenä

Käsitteenä osallisuus on hyvin moninainen ja sen voidaan ajatella jakautuvan kahteen suurempaan kokonaisuuteen, jotka ovat sosiaalisuus ja poliittisuus. Kun osallisuuden käsitettä tarkastellaan sosiaalisena kokonaisuutena, sen ajatellaan pitävän vahvasti sisällään ihmisten välistä vuorovaikutusta ja sen elementtejä. Tällöin osallisuus on kuulumista johonkin, jäsenyyden tuntemista, toimivia ihmissuhteita sekä arvostusta toisia kohtaan, hyväksytyksi tulemistä ja turvalliseen itseä suurempaan yhteisöön kuulumista. Osallisuuden

poliittista ulottuvuutta tarkasteltaessa päätösten tekeminen, asioihin vaikuttaminen, lähiympäristön suunnitteluun osallistuminen, muutosten näkeminen sekä vallan jakaminen ja vastuunotto korostuvat. (Thomas 2007, luku 1.4.; Kiilakoski ym. 2012, Kiilakosken 2014, 41 mukaan.)

Osallisuutta määriteltäessä on hyvä tehdä ero myös sanojen osallisuus ja osallistuminen välille. Osallistuminen nähdään lähtökohtaisesti sosiaalisena toimintana muiden ihmisten kanssa. Osallisuudesta puhuttaessa vastaavasti nähdään merkittävänä ihmisen oma subjektiivinen kokemus toiminnasta ja siinä mukana olemisesta. (Alanko 2010, 57.) Gretschel (2002) ajattelee englanninkielisen sanan ”empowerment” suomennosten ”voimaantuminen” ja ”valtautuminen” kuvaavan hyvin osallisuuden tunnetta. Ihminen kokee itsensä merkittävänä ja pätevänä, jolloin hän kokee kykenevänsä olemaan mukana toiminnan suunnittelussa sekä arvioimassa sen toteutumista. (Gretschel 2002a, 91.)

Osallisuus tarkoittaa mahdollisuutta vaikuttaa omaa itseä ja ympäristöään koskeviin asioihin tavoitteita asettamalla, keskustelemalla, eri ratkaisuja pohtimalla sekä päätöksiä tekemällä (Nousiainen & Piekkari 2005, 14—15). Kiilakosken, Gretschelin ja Nivalan (2012) mukaan osallisuus nähdään todellisena vastuun kantamisena ja vastuun saamisena sekä oman, muiden että koko yhteisön toimintakyvyn ylläpitämisenä. Lisäksi siihen kuuluu sitoutuminen yhteisten asioiden kehittämiseen. Kun lapsia ja nuoria kuunnellaan ja heidän mielipiteilleen annetaan merkitystä yhteisön toiminnasta päätettäessä, osallisuus toteutuu. Mukanaolon lisäksi lapsella ja nuorella tulee olla mahdollisuus olla muuttamassa sitä yhteisöä, johon kuuluu. Jokaisella on oikeus kokea olevansa arvokas osa perhettä, ryhmää, yhteisöä, yhteiskuntaa tai ekosysteemiä sekä oikeus omaan identiteettiin. Nämä asiat liittyvät vahvasti osallisuuden käsitteeseen. Osallisuus voi toteutua eri tavoilla suhteessa eri yhteisöihin, kuten koululuokkaan, perheeseen tai kaveriporukkaan. Kun tutkitaan osallisuuden laatua ja toteutumista, on tärkeää muistaa kysyä lapsilta ja nuorilta itseltään, miten he kokevat oman osallisuutensa eri yhteisöissä. (Kiilakoski ym. 2012, 15—16.)

Gretschelin mukaan (2002a, 90—91) osallisuuden käsitettä ja osallisuuden toteutumista pohdittaessa on tärkeää kohdistaa huomio yksilön omaan kokemukseen asiasta. Kun lapsi tai nuori tuntee itsensä päteväksi ja kokee oman roolinsa merkittävänä yhteisössä, voidaan hänen ajatella olevan osallinen. Osallisuutta kehitettäessä on tärkeää huomioida, että lap-

sille ja nuorille tulee luoda mahdollisuuksia aidon kuulemisen ja arvostuksen kokemuksille. Ei riitä, että järjestetään mahdollisuus vain kertoa ajatuksensa ja mielipiteensä, vaan lasten ja nuorten tulee saada kokea mielipiteillään olevan aidosti vaikutusta ja arvoa. (Kii-lakoski 2007, 13.)

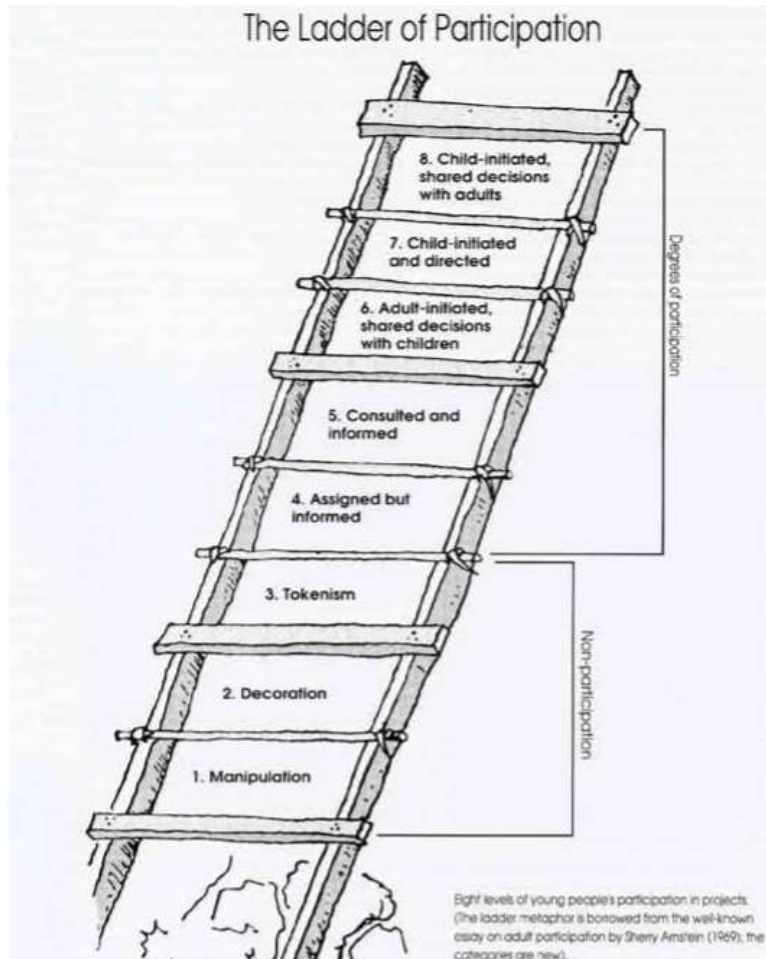
Hotari, Oranen ja Pösö (2009, 121) kertovat Nigel Thomasin ajattelevan osallisuudessa olevan erotettavissa kuusi erilaista ulottuvuutta. Valinnan mahdollisuuden ajatellaan olevan hänen mielestään ensimmäinen ulottuvuus osallisuudesta puhuttaessa. Tässä ulottuvuudessa tarkastellaan esimerkiksi sitä, onko lapsella vaikutusmahdollisuuksia valita, haluaako osallistua johonkin prosessiin. Osallisuuden yhtenä muotona voidaan pitää myös valintaa olla osallistumatta, minkä vuoksi lapsille tulisi selventää myös tämän vaihtoehdon olemassaolo. Toisena ulottuvuutena on tiedonsaamisen mahdollistaminen omaa elämää koskevissa asioissa ja kolmantena päätöksentekoprosesseihin vaikuttamisen mahdollisuus. Neljäs ulottuvuus koskee lapsen mahdollisuuksia ilmaista itseään, ajatuksiaan ja mielipiteitään. Viidennessä ulottuvuudessa tarkastellaan sitä, millaisia mahdollisuuksia lapsella on saada tukea ja apua itseilmaisuuksiin sillä tavoin, että hän tulee aidosti ymmärretyksi. Kuudes osallisuuden ulottuvuus käsittää lapsen itsenäisten päätösten teon mahdollistamisen. (Eskel & Marttila 2013, 81—83.) Tällainen osallisuuden ulottuvuusajattelu huomioi hyvin lasten ja heidän tilanteidensa yksilöllisyyden. Jokainen lapsi kokee tarvitsevansa eritasoisia tietoja asioista ja olemassa olevista vaihtoehdoista, jotta kykenee muodostamaan ja ilmaisemaan aidosti oman mielipiteen asioista. (Oranen 2008, 11, Eskelin & Marttilan 2013, 83 mukaan.)

3.1.2 Osallisuuden malleja

Osallisuuden hahmottamiseen ja rakentumiseen on kehitetty erilaisia malleja. Näiden mallien mukaan osallisuuden ajatellaan rakentuvan jatkuvana prosessina ja koostuvan erilaisista elementeistä. Osallisuuden rakentumisen mallien avulla kasvattajien on mahdollista peilata omia työskentelytapojaan. Nämä auttavat myös kasvatusajattelun rakentamisessa. (Eskel & Marttila 2013, 79.)

Osallisuuden tikapuut (kuvio 3) on Roger Hartin vuonna 1992 luoma malli. Tikapuut on luotu kahdeksasta osallisuuden astetta kuvaavasta askelmasta. Tikapuiden avulla pysty-

tään hahmottamaan millä tavoin kasvattajat mahdollistavat lasten osallisuuden rakentamisen sekä mille tasolle lasten osallisuus askelmissa yltää. Ajatuksena tikapuissa on, että osallisuuden määrä kasvaa sitä mukaa mitä korkeammalle niissä edetään. Varsinaisen osallisuuden ajatellaan toteutuvan kuitenkin vasta neljännessä portaasta alkaen. (Eskel & Marttila 2013, 79.)

KUVIO 3. Osallisuuden tikapuut (Hart 1992, 8)

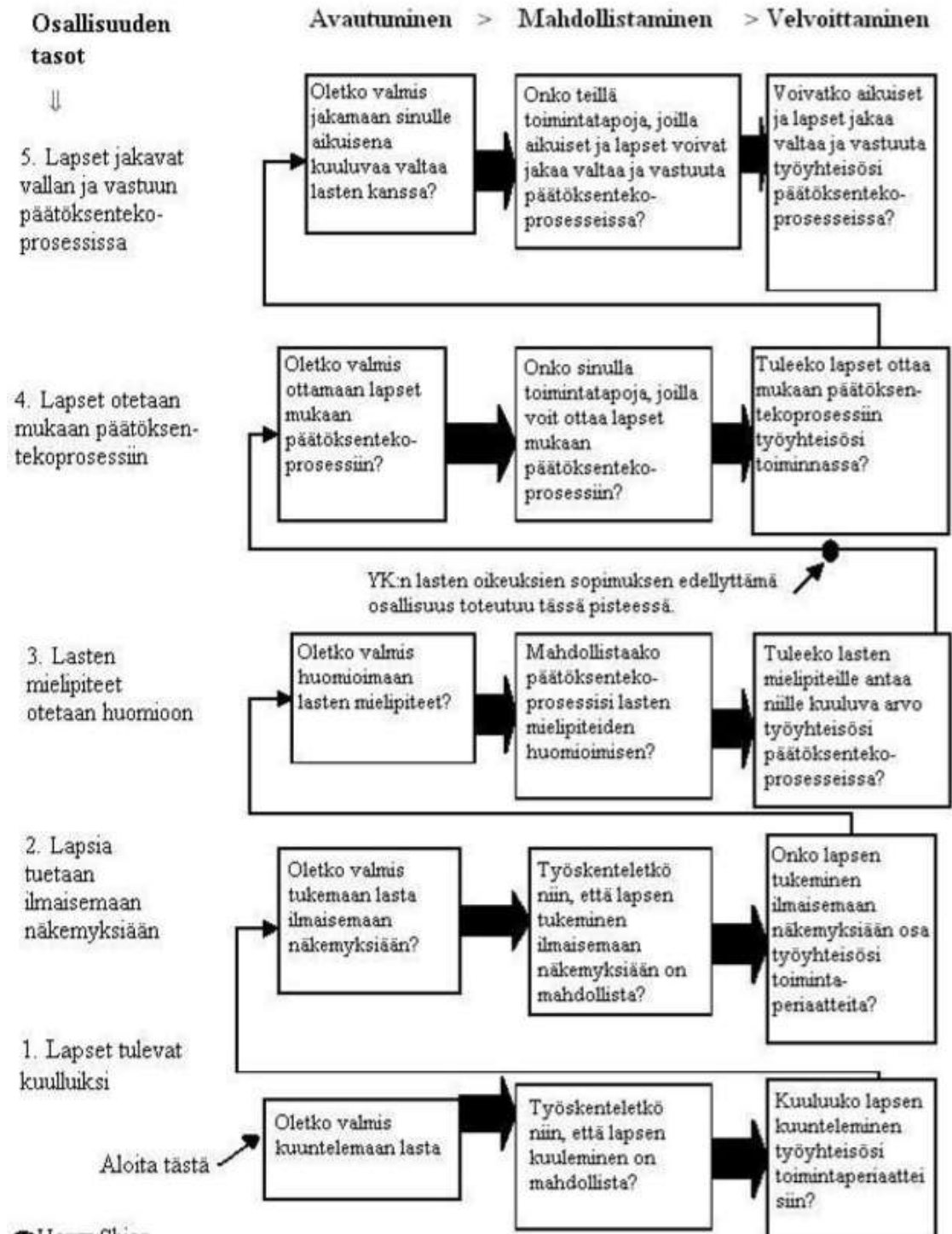
Osallisuuden tikapuiden (kuvio 3) ensimmäiset kolme askelmaa ovat sellaisia, joissa osallisuuden ei nähdä vielä toteutuvan. Neljännessä askelmasta alkaen lasten osallisuuden nähdään koko ajan lisääntyvän. Ensimmäisen askelman kohdalla lasten ajatellaan jäävän aikuisten manipuloinnin kohteeksi. Lapsia otetaan mukaan tekemiseen, mutta heidän mielipiteistään ei olla kiinnostuneita. Lapset voivat esimerkiksi tehdä tuotoksia taidenäytelyyn, joka on aikuisten valmiiksi ohjeistaman teeman mukainen ja suunnittelema. Toisella askelmalla lapset pääsevät osallistumaan toimintaan, kuten johonkin ennalta harjoiteltuun juhlaesitykseen, mutta he toimivat lähinnä aikuisten ohjaamina. Heidän nähdään olevan jonkinlaisina koristeina toiminnassa. Kolmas askelma kuvastaa sitä, että lapsia

kuullaan vain muodollisesti. Heidän mielipiteitään kysytään, mutta heidän mielipiteensä jää aidosti kuulematta. Neljäs askelma on ensimmäinen, jossa on nähtävillä varsinaista osallisuutta. Tällä askelmalla lapsia tiedotetaan asioista, heitä kuullaan ja heidän mielipiteitään kunnioitetaan, mutta aikuiset tekevät silti lopullisia päätöksiä. Viidennellä askelmalla aikuiset konsultoivat lapsia ja huomioivat heidän ajatuksiaan tehdessään suunnitelmia. Seuraavalla askelmalla aikuiset tekevät aloitteet, mutta lapset otetaan mukaan päätöksentekoon. Seitsemäs askelma on sellainen, jolla lapset toimivat itse aloitteen tekijöinä sekä toteuttajina. Kahdeksannella ja viimeisellä askelmalla toiminta on lapsilähtöistä ja ideointi, päätöksenteko sekä toteutus tapahtuu yhteistyössä lasten ja aikuisten välillä. (Hart 1992, 8—14; Eskel & Marttila 2013, 79—81.)

Hotari, Oranen ja Pösö (2009) kritisoivat kyseistä tikapuumallia sen vuoksi, että siinä ei oteta huomioon henkilön subjektiivista kokemusta omasta osallistumisestaan asioihin. Tikapuumallissa sen sijaan oletetaan osallisuuden lisääntyvän automaattisesti, kun valta ja vaikutusmahdollisuudetkin kasvavat. Ajatuksena on, että lasten osallisuuden määrä kasvaa tehtyihin päätöksiin pohjaavassa toiminnassa sitä enemmän, mitä vahvemmin he ovat olleet mukana päätösten tekemisessä. (Eskel & Marttila 2013, 79.)

Lasten osallisuutta voidaan tarkastella myös Shierin (2001) määrittämien osallisuuden tasojen sekä osallisuuden polun mukaan. Hartin luoma osallisuuden tikapuumalli toimii pohjana Shierin luomalle osallisuuden mallille. Sen ei ole tarkoituksena korvata tikapuumallia, vaan tarjota lisätyökaluja ja uusia näkökulmia osallisuuden toteuttamiseksi. (Shier 2001, 109.)

Shierin (2001, 110) osallisuuden viiden eri tason lähtökohtana on lapsen ja aikuisen välinen vuorovaikutus lapsen osallisuuden mahdollistajana. Jotta lapsen osallisuuden on mahdollista toteutua, on heidän kanssaan työskentelevien aikuisten sitouduttava osallisuuden polun tasojen eri vaiheisiin (kuvio 4). Heidän on kyettävä avautumaan ja olemaan kykeneviä vastaanottamaan uudenlaisia ajatuksia ja päästämään irti vanhoista toimintakulttuurissa vallinneista rakenteista sekä henkilökohtaisella tasolla että organisaatiotasolla. Kun ajattelussa on saatu aikaan muutosta, on osallisuuden toteutumiseksi luotava toimintakulttuurissa mahdollisuus. Viimeisenä jokaiselta kasvattajalta ja koko kasvatusyhteisöltä vaaditaan sitoutumista uuteen toimintamalliin. Tällöin aikuiset ovat velvoitettuja mahdollistamaan lasten osallisuuden toteutuminen. (Leinonen 2010, 17; Shier 2001, 110.)

KUVIO 4. Shierin osallisuuden tasomalli (Shier 2001, 111; suomennos Leinonen 2010, 18)

Shier (2001) on määritellyt osallisuuden polun tasot siten, että ensimmäisenä tasona on lasten kuulluksi tuleminen. Tällä tasolla aikuiset kuuntelevat lasta, kun hän tuo itse oma-aloitteisesti mielipiteensä esille. Aikuisten tulee olla valmiita kuuntelemaan lasta ja työskennellä sillä tavoin, että lapsen kuuleminen mahdollistuu. Lapsille tulee antaa aikaa ja

luoda rauhallinen tilanne yhteiselle keskustelulle ja ajatusten kuuntelemiselle. Jokainen työntekijä on velvollinen kuuntelemaan lasta ja kuuntelemisesta tulee osa työyhteisön toimintaperiaatteita. (Shier 2001, 111—112.)

Toisella tasolla lapsia tuetaan heidän omien mielipiteidensä ja näkemystensä ilmaisemisessa. Lapset voivat jättää ilmaisemasta mielipiteensä aikuiselle useista eri syistä, kuten ujuden, huonon itsetunnon tai aiemman huonon kokemuksen vuoksi. Tällä tasolla aikuinen pyrkiikin poistamaan ne esteet, joiden takia lapsi ei saa tai halua tuoda ääntään kuuluviin. Ensimmäisestä tasosta poiketen, aikuinen toimii tällä tasolla aktiivisena tukijana lasten mielipiteiden ilmaisussa. Aikuisten ja koko työyhteisön tulee luoda työskentelyllään erilaisia mahdollisuuksia lasten mielipiteiden ilmaisulle. (Shier 2001, 112.)

Kolmannen tason kohdalla aikuisten tulee ottaa lasten mielipiteet huomioon. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että jokainen päätös tulee tehdä lasten toiveiden mukaisesti tai aikuisen on pakko toteuttaa kaikki asiat mitä lapset pyytävät. Aikuisten tulee kuitenkin kertoa lapsille syyt siihen, miksi heidän toiveitaan ei ole toteutettu, mikäli aikuinen on tehnyt päätöksen toimia lapsen toiveiden vastaisesti. Lisäksi lapsia tulee auttaa etsimään vaihtoehtoisia tapoja saada toiveensa toteutumaan. (Shier 2001, 113.)

Neljännellä osallisuuden polun tasolla lapset otetaan aktiivisesti mukaan päätöksentekoon. Lasten ajatuksia kuunnellaan ja heidät otetaan aidosti mukaan tekemään päätöksiä yhdessä aikuisen kanssa. Aikuiset antavat painoarvoa lasten ajatuksille ja tukevat heitä päätöksentekoprosessin osallistumisessa. Lasten mielipiteiden kysymisen lisäksi aikuiset tekevät aidosti yhteistyötä lasten kanssa päätöksenteossa. Asioita mietitään ja suunnitellaan yhdessä aidossa vuorovaikutuksessa. (Shier 2001, 114.)

Viidennellä tasolla aikuiset jakavat valtaa ja vastuuta päätöksenteosta yhdessä lasten kanssa. Tasojen viisi ja neljä välillä ei ole enää yhtä selvää eroa keskenään, kuin mitä muiden aiempien tasojen välillä esiintyy. Viidennen tason osallisuuden toteutuminen vaatii aikuisilta täydellistä sitoutumista ja kykyä antaa omasta vallastaan osa lapsille päätöksenteossa. Tällä tasolla on tärkeää jakaa vallan lisäksi myös vastuunotto päätösten tekemisestä. Yhdessä lasten kanssa tehdyillä päätöksillä voi olla myös haitallisia vaikutuksia, jolloin sekä aikuisten että lasten tulee opetella ottamaan yhteisesti myös vastuu päätösten seurauksista. Lapsille annetun vaikutusvallan ja vastuun määrä tulee pohtia lasten ikä- ja

kehitystaso huomioiden, tarkoituksena ei ole kuitenkaan ole painostaa heitä ottamaan sellaista vastuuta, jota he eivät halua ottaa tai johon he eivät kehitystasonsa puolesta kykene. Merkittävää on kuitenkin löytää ne tilanteet, joissa vallan ja vastuun jakaminen lasten kanssa on sopivaa kaikki riskit ja hyödyt huomioiden. Kun tilanne on oikea, luodaan lapsille päätösten tekemiseen sekä vallan ja vastuun jakamiseen heitä tukeva ympäristö tätä varten. (Shier 2001, 115.)

3.1.3 Osallisuus koulun viitekehyksessä

Lapsilla ja nuorilla on oikeus osallisuuteen ja yksi tärkeimmistä ympäristöistä päästä toteuttamaan sitä on koulu. Koko koulutoimintaa ja sen arviointia sekä oppilaiden ja opettajien välistä vuorovaikutusta ajateltaessa tavoitteena on pyrkiä edistämään oppilaiden mahdollisuutta osallisuuteen. Oppilailla on oikeus saada ilmaistua mitkä asiat he kokevat koulussa tärkeinä tai mieluisina ja mitkä seikat ovat heidän mielestään epämieluisia. Koulun kehittämiseksi, tulisi oppilailta kerätä palautetta koulun arkeen, kouluympäristöön, turvallisuuteen sekä opetukseen ja yleiseen viihtyvyyteen liittyvistä asioista. Näin pystytään luomaan koulusta lapsiystävällisempi paikka. (Hakalehto-Wainio 2012, 74.)

Alangon (2010) tekemän tutkimuksen mukaan lapset ja nuoret ovat kuitenkin kokeneet omat osallistumis- ja vaikuttamisyriytyksensä koulussa hyödyttömiksi. Heidän kokemuksensa on ollut, ettei asioita viedä eteenpäin tai heitä ei tiedoteta siitä, onko heidän tekemiään aloitteita huomioitu. Alanko onkin sitä mieltä, että lapsille ja nuorille tulisi hyvin nopeasti informoida asian tavoittaneen vastaanottajansa sekä miten heidän tekemänsä aloitteen kanssa toimitaan jatkossa. Tutkimus osoittaa, että yleisesti osallisuus koulussa tarkoittaa oppilaille yhdessä tekemistä sekä osallistumista toimintaan, joka on usein aikuisen määrittämää. Toisaalta osallistuminen nähdään jo pelkkänä kouluun saapumisena sekä kysymyksiin vastaamisena niitä kysyttäessä. Tutkimuksen mukaan oppilaat kokevat myös omien mielipiteiden esiin tuomisen, ehdotusten ja kannanottojen tekemisen koulun toimintaan liittyen sekä aidon kuulluksi tulemisen olevan osa osallisuutta. Tärkeänä koetaan mielipiteiden kuuleminen ja niihin reagoiminen, vaikkei toiveet aina toteutuisikaan. (Alanko 2010, 70.)

Jokaisella kouluyhteisön jäsenellä tulisi olla mahdollisuus osallistua koulun päätöksentekoprosesseihin ja vaikuttaa lopullisen päätöksen tekemiseen tuomalla oma mielipiteensä

esille. Päätösten teon valmisteluvaiheeseen osallistuminen sekä suuntaviivojen asettaminen yhdessä kaikkien koulun yhteisön jäsenten kanssa tukee osallisuuden kokemuksen syntymistä. Yhteisesti koetut hetket ja toisten tukeminen vahvistavat osaltaan myös koulun henkilökunnan ja oppilaiden kokemaa yhteisöllisyyttä. (Rasku-Puttonen 2005, 98.)

Braggin (2007a, 343) mukaan koulun viitekehyksessä osallisuutta voidaan tarkastella osaltaan myös paradoksaalisena eli ristiriitaisena ilmiönä. Oppilaiden mahdollisuuksia osallisuuteen edistetään aktiivisesti koulumaailmassa, mutta samanaikaisesti he ovat jatkuvien kontrollitoimenpiteiden kohteina. Tämä asettaa osaltaan esteitä osallisuuden toteutumisen ja kokemuksen synnylle. (Alanko 2010, 57.) Mikkolan (2007, 53) mukaan koulussa tuleekin vallita sellainen ilmapiiri ja toimintakulttuuri, jossa oppilaiden osallisuus hyväksytään ja mahdollistetaan. Tällöin oppilaiden osallisuuden ja vaikuttamismahdollisuuksien kehittäminen voi toteutua. Opettajilla tulee olla sellaiset valmiudet, joiden avulla he kykenevät kouluyhteisössä tukemaan oppilaiden osallisuutta. Merkittävässä roolissa oppilaiden osallisuuden toteutumisen kannalta kouluyhteisössä on myös opettajien ja muun henkilöstön asenteet. Heidän tulee antaa oppilaille mahdollisuus osallistua koulun toimintaan ja sen suunnitteluun. (Alanko 2010, 57.)

Bragg (2007b) sekä Simovska (2007) ajattelevat, että oppilaille tulisi tarjota mahdollisuus osallistua aktiivisesti oman oppimisprosessinsa suunnitteluun ja toteuttamiseen. Pelkäämään opettajien järjestämiin aktiviteetteihin osallistuminen ei takaa varsinaisen osallisuuden toteutumista. Osallisuuden lisäämisen välineinä kouluissa on hyödynnetty muun muassa vertaissovittelua, oppilaskuntatyön tukemista sekä erilaisia osallisuutta tukevia yksittäisiä hankkeita. (Niemi 2008, 133.) Peruskoulun oppilaiden osallisuuden tukemisessa tulee huomioida tilan antaminen erilaisille oppimistavoille sekä oman äänen ja ominaisen ilmaisutavan löytämiselle. Lisäksi oppilaille tulee mahdollistaa omien rajojen koetteleminen sekä vahvuuksien ja heikkouksien löytäminen. (Niemi 2008, 143.)

Osallistumismahdollisuuksien luominen sekä riittävän turvallisen ympäristön rakentaminen, jossa jokainen uskaltaa osallistua, on opettajan tehtävä. Opettaja ja koko koulu tukevat oppilaan kasvua aktiiviseksi kansalaiseksi tarjoamalla osallistumisen mahdollisuuksia tätä tukevassa toimintakulttuurissa. Oppilaiden vastuullisiksi toimijoiksi kasvattaminen vaatii aikuisten asenteiden muovautumista sellaisiksi, että he luottavat oppilaisiin ja arvostavat heidän näkemyksiään. Koulun toimintakulttuuri voidaan rakentaa sellaiseksi, jossa osallisuus nähdään jokapäiväisenä toimintatapana, jolloin oppilaat otetaan mukaan

aktiivisiksi toimijoiksi. Osallisessa koulussa oppilaiden mielipiteitä kysytään, heille luodaan mahdollisuus ottaa kantaa asioihin ja heidät nähdään oman elämänsä asiantuntijoina. (Salovaara & Honkonen 2011, 72—73.)

Vaikka nuorille annetaan vaikutusmahdollisuuksia ja heidän osallisuuttaan koulussa tuetaan, tarvitsevat nuoret kuitenkin ideoimisessa ja ideoiden toteuttamisessa aikuisen tukea. Oppilaiden ajatuksia tulee kunnioittaa, mutta aikuinen on kuitenkin aina vastuussa toiminnan toteutumisesta. Oppilaita osallistavan opettajan tulee luopua perinteisestä auktoriteettimaisesta opetustyylistä ja toimia sen sijaan kanssaoppijana, kuitenkin kantaen vastuun opetuksen onnistumisesta. Oppitunnin ollessa osallistava, oppilaat pääsevät vaikuttamaan opetuksen tapoihin. Opettajan tehtävä on huolehtia toiminnan tavoitteiden toteutumisesta ryhmän osaaminen ja ideat huomioiden. Jokaisen ryhmän kohdalla opettajan rooli voi muotoutua hieman erilaiseksi luokan ryhmärakenteen ja tarpeiden mukaisesti. (Salovaara & Honkonen 2011, 73—74.)

Osallisuutta edistäviä taitoja on harjoiteltava, sillä ne eivät ole synnynnäisiä. Lapsille ja nuorille tulee luoda mahdollisuuksia harjoitella ja toteuttaa näitä taitoja käytännön tasolla aitoja tilanteita hyödyntäen, sillä osallisuuden opiskelu kirjoja lukemalla on mahdotonta. Oppilaskuntatoiminta luo puitteet harjoitella aktiivisen kansalaisuuden taitoja, joita vaaditaan aidon ja rakentavan osallistumisen sekä koulun kehittämisen toteutumiseksi. Moni koulu ei kuitenkaan anna oppilaskuntatoiminnalle tarpeeksi merkitystä, minkä vuoksi myös työelämässä tärkeiden osallisuuden taitojen harjoittaminen jää vähemmälle. Tämän seurauksena oppilaiden kokemus on, että heillä ei ole mahdollisuuksia olla mukana vaikuttamassa heidän koulutyöhönsä liittyviin seikkoihin tai opetukseen. (Harinen & Halme 2012, Haapaniemi & Raina 2014, 34 mukaan.)

Niemi (2008) kertoo artikkelissaan ”Osallisuus koulussa: sanahelinää vai opetusta rikastuttava mahdollisuus?” kokevansa tärkeäksi ottaa oppilaiden lisäksi myös vanhemmat mukaan opetusmenetelmien kehittämiseen. Opettaja voi pelätä vanhempien puuttuvan liikaa opetukseen, minkä vuoksi usein heidän osallistamistaan opetuksen suunnitteluun vältellään. Vanhempien sekä oppilaiden mukaan ottaminen ja osallistaminen tulisikin nähdä ensisijaisesti opetuksen rikastuttajana. Oppilaiden ja vanhempien osallistuessa opetuksen suunnitteluun, toteutukseen sekä arviointiin, tukee tämä myös oppilaiden hyvinvointia. Oppilaiden ja vanhempien osallisuuden lisääminen vaatii opettajajohtoisuudesta luopumista. (Niemi 2008, 130—131, 143.)

3.2 Yhteisöllisyys

Yhteisöllisyydellä on pitkä ja moniulotteinen historia. Historian evoluutio rakensi meistä sosiaalisia, toisistaan riippuvaisia olentoja. Yhteisöllisyyden käsitteeseen palataan mant-
ran tavoin silloin, kun halutaan muistella menneitä, hyviä aikoja, jolloin eläminen perus-
tui vahvaan yhteisöllisyyteen. Yhteiskunnan muutokset vaikuttivat kuitenkin perinteiseen
yhteisöllisyyden käsitteeseen, kun ihmisten liikkuminen vapautui, koulutus ja opiskelu
tuli mahdolliseksi kaikille, sekä tasa-arvo nousi yhteiskunnan arvoksi. (Raina 2012, 12—
19.)

3.2.1 Yhteisöllisyys käsitteenä

Jokainen aikakausi on luonut omanlaisensa yhteisöllisyyden. Yhteisön kontekstissa yh-
teisöllisyyteen kuuluu kokemuksen elementti. Kuulutaan johonkin, joka tuntuu joltakin.
Yhteisöön voi kuulua, vaikka sitä ei tiedosteta. Se yhdistää, mutta myös erottaa. Yhteis-
öllisyyden tunnusmerkkejä ovat yhteiset arvot ja tavoitteet, sekä sovitut sopimukset. Yh-
teinen kokemus vahvistaa ja lujittaa. (Raina 2012, 11—13.)

Kokemuksellisuuteen liittyy vuorovaikutus, joka vaikuttaa myös yksilöllisyyden ja yhteis-
öllisyyden arvoihin. Vastakkain ovat yksilöllisyyden autonomia ja yhteisöllisyyden riip-
puvuus, joiden välillä tasapainotellaan. (Raina 2012, 11—13.) Yhteisöllisyys tuo turvaa,
mutta samalla se rajoittaa vapautta. Mitä enemmän voi itse valita, sitä vähemmän yhteisö
voi antaa turvaa. (Pessi & Seppänen 2011, 289.) Yhteisöllisyyttä halutaan ja tarvitaan,
mutta aikamme keinotekoisesti rakennetut ja monilukuiset yhteisöt, sekä mahdollisuudet
liikkua niiden välillä, vähentävät sitoutumista niihin. Yhteisöllisyys on arvo sinänsä,
mutta se ei enää toteudu muutoksessa olevien arvojen, tavoitteiden, osallisuuden koke-
muksen sekä vuorovaikutuksen merkityksen keskinäisessä viitekehyksessä. (Raina 2012,
20—21.)

Yhteisökäsite liitetään tarkoituksesta riippuen yhteisöllisyyteen. Siksi teoreettista taustaa
määriteltäessä nämä käsitteet kulkevat tässä määrittelyssä yhdessä. (Kangaspunta, Aro &
Saastamoinen 2011, 245.) Käytännön tasolla entisaikojen kylät olivat yhteisöjä. Talkoi-
siin osallistuminen oli yhteisöllistä toimintaa. Vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja

ympäristön kanssa luotiin vahvoja yhteisöllisiä siteitä, joissa pidettiin omista jäsenistä huolta. (Raina 2012, 14—21.)

Työyhteisöt vaikuttivat yhteisöllisyyteen. Vanhan yhteisöllisyyden murtuminen sai kuitenkin alkunsa toisen maailmansodan päättymisestä, jolloin muutos tapahtui koko yhteiskunnassa. Ihmiset liikkuvat yhä enemmän, eikä enää tunnettu edes lähinaapurissa asuvia ihmisiä. (Raina 2012, 14—21.) Vanha yhteisöllisyys vaati uuden ajattelun. Uutta yhteisöllisyyttä taas voidaan kuvata kehänä. Kehämäisenä se lähtee ytimeistä, jossa elämme ja verkostoidumme läheisesti muiden kanssa. Uudessa yhteisöllisyydessä kohtaamme kehän ytimeistä kauemmaksi mentäessä maailmankansalaisuuden, jolloin kaikki se tuttu ja turvallinen, meidän alun perin sisäistämämme ajattelumalli kokee uudistumisen. Media ja virtuaalisuus tuo ja luo kaiken jokaista lähelle. Enää yhteisöllinen huolenpito ei olekaan lähiyhteisöstä huolehtimista, vaan se saa globaalimmat ulottuvuudet, kun esimerkiksi osallistumme keräyksiin, joiden kohderyhmänä on hätäkärsivät toisella puolella maailmaa. (Raina 2012, 29.)

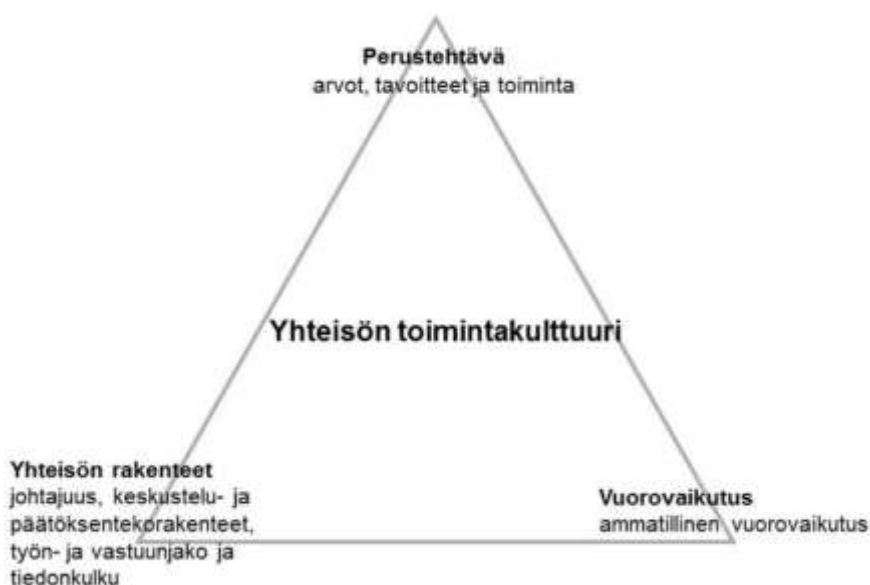
Sosiologien näkökulmasta yhteisöä pidetään tärkeänä sosiaalisen ja yhteiskunnallisen organisaation muotona. Klassisen sosiologian mukaiset yhteisölliset siteet kuitenkin ovat heikentyneet ja tilalle on tullut uudentyyppisiä suhteita. (Aro 2011, 35.) Sosiologian klassikot, Tönnies, Weber, Simmel, Durkheim ja Cooley määrittivät yhteisön liittäen sen yhteenkuuluvuuden tunteeseen, jolloin se on myös kokonaisvaltaista, välitöntä ja paikallista. Nyky-yhteiskunnassa yksilö voi olla sitoutuneena moneen yhteisöön eriasteisesti. Sitoutumisen aste riippuu paljolti siitä, mitä yksilö pitää mielekkäänä. (Aro 2011, 57.)

3.2.2 Yhteisöllisyyden ulottuvuuksia

Yhteisöllisyyttä voi olla kahdenlaista, eli hyvää yhteisöllisyyttä ja huonoa yhteisöllisyyttä. Hyvään yhteisöllisyyteen liitetään demokraattisuus, avoimuus, dialogisuus ja tietenkin osallisuus. Toimivassa yhteisössä toteutuu kokemus osallisuudesta. Hyvä yhteisöllisyys on uteliasta sekä hyväntahtoista ja se ottaa uudet jäsenet avoimesti vastaan. Toisaalta nykykäsitys on luonut huonon yhteisöllisyyden, jossa valtaa käyttää epäselvä ja ennustamaton johtaja. Erilaisuus on pahasta ja uudet jäsenet valikoidaan tarkasti jäseniksi. (Haapaniemi & Raina 2014, 38—41.)

Koulussa tulisi harjoitella yhteisöllisyyden hyviä kantavia voimia, jolloin opettaja on se tiennäyttävä. Yhteisöllisyyden esteeksi on kuitenkin tullut nykyinen aineenopettajajärjestelmä, jolloin yhä nuoremmat ikäluokat ovat vailla tutun ja turvallisen, oman opettajan viitoittamaa yhteisöllisyyden tietä. Yhteisöllisyyden arvot onkin omaksuttava ensin lasten ja nuorten ympärillä olevien kasvattajien keskuudessa, jotta he yhdessä työyhteisönä voivat tukea lasten ja nuorten kulttuuria, jossa he elävät. (Haapaniemi & Raina 2014, 38—41.)

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014 määrittelevät koulun työtapojen ja toimintakulttuurin ulottuvuuden. Keskeistä on vaikutus kasvatukseen ja opetukseen. Koulun arvot ja tavoitteet tulee näkyä, kun toimintatapana on avoin, vuorovaikutteinen ja yhteistyöhön perustuva toimintatapa. Toimintakulttuuri ja työtavat ovat moninaiset, mutta yhdessä niiden tulee muun muassa ohjata ja tukea oppilaan halua oppia. Ne painottavat myös oppilaan osallistumista koulun toimintakulttuurin rakentamiseen. Toimintakulttuuri onkin tärkeä osa yhteisöllisyyttä ja osallisuutta. (Opetushallitus n.d. F.) Kasvatusyhteisön toimintakulttuuria voidaan kuvata kolmiolla, jonka kärkiin nimettyjen tekijöiden tulisi olla tasapainossa keskenään (kuvio 5). Tavoitteena on kehittää toimintakulttuuria ja kolmion avulla kehitystä voidaan seurata ja arvioida. (Raina 2012, 106—107.)

KUVIO 5. Rainan (2012, 107) kolmiomalli

Artikkelissaan Pessi ja Seppänen (2011) pohtivat yhteisöllisyyden merkitystä hyvinvoinnille. Yhteisö luo turvaa epävarmassa maailmassa, jolloin rajat ja toimintaa ohjaavat normit vahvistavat turvallisuuden tunnetta. Länsimaiset ihmiset eivät koe keskeiseksi arvoksi

perusturvallisuutta vaan itsensä toteuttaminen on noussut tärkeämmäksi. Kaikesta huolimatta nykyiset tutkimukset osoittavat, että lähiyhteisöt ovat ihmisille edelleen tärkeitä onnellisuuden luoja. Yhteisöllisyyttä kaivataan varsinkin, kun tapahtuu jotakin poikkeavaa, kuten esimerkiksi koulusurmat. Jaetut intressit halutaan tuoda esiin, jolloin yhdessä toimiminen ja yhteyden tunne, me-henki, nousee näkyväksi. Yhteisössä ihmiset rakentavat vuorovaikutuksessa toimintajärjestelmiä, joista seuraa säännönmukaista vuorovaikutusta ja kokemuksellista merkitystä. Samalla, kun yhteisö tarjoaa mahdollisuuden kuulua johonkin itseään suurempaan, niin samalla se etsii identiteettiään kommunikaatioyhteisönä. Nyky-yhteiskunnan yhteisöä voidaankin kuvata näin epäjatkovaksi, liukuvaksi, avoimeksi ja yksilöllistyväksi. (Pessi & Seppänen 2011, 288—293.)

Sosiaalisen pääoman käsite nousee monessa kohtaa esille, kun puhutaan yhteisöllisyydestä. Yhteisöllisyys yhdistetään sosiaalisten suhteiden ja yhteisöllisyyden tematiikan kautta sosiaaliseen pääomaan. (Kanaoja, Niiranen & Jokiranta 2008, 93.) Markku T. Hyypä (2002) otsikoi kirjassaan artikkelin sanoin ”Yhteisöllisyys eli sosiaalinen pääoma”. Artikkelin pohdii sosiaalisen pääoman toistuvaa uudelleen tulemistä, sekä sosiaalisen pääoman ja yhteisöllisyyden eri aikakausien omaleimaista lähestymistapaa. Yhteisöllisyys yhdistetään vahvasti muun muassa taloustieteisiin. Toisaalta sosiaalinen pääoma määritellään yhteiskunnalliseksi ominaisuudeksi, joka takaa sallivuuden, ihmisoikeudet, oikeudenmukaisuuden ja täydellisen poliittisen sekä taloudellisen osallistumisen. (Hyypä 2002, 48—50.) Pohdintojen jälkeen artikkelissa päädytään ajatukseen, jossa sosiaalinen pääoma on teoreettinen, väljä ja kritiikille altis (Hyypä 2002, 53).

3.2.3 Yhteisöllisyys koulun viitekehyksessä

Huoli kulttuurin ja yhteiskunnan tilasta voimakkaan yksilöllistymiskehityksen vuoksi nähdään vaikuttavan negatiivisesti ihmisen hyvinvointiin. Saastamoinen viittaa artikkelissaan Matthew Adamsin (2007) käsitteeseen psykososiaalisesta fragmaatiosta, jossa ihmisen minuuskokemus ongelmallisoituu. Yhteiskunnan monimuotoinen ja nopea muutos aiheuttaa sen, että ihmisen kokemus omasta itsestä muuttuu rikkonaiseksi, jolloin koko elämä tuntuu katkonaiselta. Samalla piittaamattomuus muiden hädästä peilautuu lasten ja nuorten socialisaation kysymyksiin. Huolta aiheuttaa vanhemmuuden, kasvatuksen, koulun ja kasvatuskulttuurin yleinen kriisiytyminen. Tästä on seurauksena individualismin

liallinen korostaminen lasten kasvatuksessa, josta seuraa myös psyykkis-sosiaalisia kehityksen häiriöitä. Ratkaisua tähän etsitään yhteisöllisemmästä kasvatuksesta ja koulu-kulttuurin muutoksesta yhteisöllisempään suuntaan. (Saastamoinen 2009, 45—46.)

Oppimista pidetään yhteisöllisenä prosessina sosiokulttuurillisessa viitekehityksessä, jossa se elää ja sopeutuu toimintaympäristönsä vaatimuksiin. Oppimiseen ei riitä pelkkä seuraaminen ja osallistuminen, vaan siihen tarvitaan opastusta ja opetusta. Koulu on yksi oppimisen yhteisö, vaikka sen irrallinen tieto käyttökotekstista on haaste oppimiselle. Opimme irrallisia kokonaisuuksia, vaikka tärkeätä olisi tunnistaa paikkamme yhteisössä kiinnittämällä enemmän huomioita elinikäiseen ja kokonaisvaltaiseen identiteettiimme. (Kumpulainen, Krokfors, Lipponen, Tissari, Hilppö, & Rajala 2010, 14.)

Yhteisöllisyys saavutti käytännössä Suomen 1990-luvun puolella välissä, jolloin allekirjoitettiin inkluusiivista kasvatusta koskeva Salamanca-sopimus. Koulut määriteltiin yhteisöinä, jotka rajasivat oppilaansa lähikoulualueeltaan. Samaan aikaan lasten ja nuorten syrjäytyminen alkoi nousta huolen aiheeksi ja syrjäytymisen ehkäisyn alettiin kiinnittämään erityistä huomiota. (Rautiainen 2005, 95.)

Yhteisöihin kuuluminen on kuitenkin osa yksilön elämäntulkua. Sosiaalipedagogiikka nähdään yhteisöllisyyden korostajana, joka tavoittelee ihmisen identiteetin ja persoonallisuuden vahvistamista. Yhteisön jäsenten vuorovaikutuksen ja yhteistoiminnan vahvistaminen lisää yksilön ymmärrystä itsestä ja toisesta, jolloin se tukee yksilön kehitystä. Tämä linkittyy yhteisökasvatukseen, joka normeihin vaikuttamalla tukee sosiaalista kasvatusta ja työrauhan löytämistä koulussa. Yhteisökasvatuksen ja sosiaalipedagogiikan keinot tähtäävät molemmat oppilaiden yhteistyökyvyn, vastuuntunnon, itsenäisyyden ja omatoimisuuden kehittämiseen. Lisäksi sosiaalipedagogiikka linkittyy oppilaan osallisuuden vahvistamiseen muun muassa mahdollistamalla keskustelun, sekä osallistumisen päätöksentekoon ja aktiiviseen oman yhteisön (koulun) toimintaan. Molemmat tavoittelevat kouluyhteisön sisäisten suhteiden, koulumotivaation ja oppimistulosten parane- mista. Sosiaalipedagoginen toimintamalli on kuitenkin toiminnallisempi kuin yhteisökasvatuksen, sillä yhteisöllisyyttä vahvistetaan kasvatuksen kautta, jolloin juuri yhteistoiminnallisuus, elämyksellisyys ja luovuus ovat ydinasioita. (Rautiainen 2005, 96—97.)

Käsitepaljouden keskellä nousee esiin myös yhteisöllisen pedagogian käsite, jota Liisa Raina ja Rauno Haapaniemi (2007) kirjassaan *Yhteisöllinen pedagogia* ”ettei tarvitse

tehdä yksin” avaavat. Yhteisöllinen pedagogia lähtee asenteesta, jonka perusteella toimitaan. Ohjaavana tekijänä on osallistuminen omin ehdoin oppimiseen. Jäsenet tarvitsevat toisiaan, jossa positiivinen riippuvuus muista pitää yllä motivaatiota. Tarve tällaisen yhteisöllisen pedagogiikan luomiseen nousee perinteisten ja luonnollisten yhteisöjen puuttumisesta. Kehittyvässä yhteiskunnassa kaikilla ei ole mahdollista liittyä nopeasti uusiin yhteisöihin. Tämä on huomattu niin koulussa kuin työelämässä. (Raina & Haapaniemi 2007, 160.)

Yhteisöllisyyteen koulussa liitetään myös yhteistoiminnallinen oppiminen. Samalla oppilaat osallistetaan toimintaan kasvatuksellisesti. Kun tarkennetaan oppimiskäsitystä yhteisöllisyyden luojana, on hyvä tutustua konstruktivistiseen oppimiskäsitykseen. Sen mukaan oppija on aktiivinen kognitiivinen oppija, joka peilaa aiemmin opittua uuteen ja luo sen pohjalta uutta tietoa. Jo olemassa olevan tiedon päälle rakennetaan uutta tietoa kokemusten ja ilmiöiden pohjalta. (Tynjälä 2004, 37—38.) Tarkennettaessa sosiaalisen konstruktivismiin tiedonmuodostuksen tapaa, ensisijaisena pidetään yhteisöä. Yhteisö on ennen yksilöä ja koulutus perustuu yhteistoiminnalliseen prosessointiin. (Tynjälä 2004, 57.)

Yhteistoiminnallista oppimista toteutetaan koulussa paljon ryhmätyön työvälineenä. Käytännössä työskentelytapa mahdollistaa opettajan yksilöllistävän opetuksen samalla, kun koko luokan oppimiselle on yhteinen päämäärä. Samalla syntyy myönteinen yhteenkuuluvuuden tunne koko luokalle, jolloin sosiaaliset taidot harjaantuvat ja oppiminen tuntuu yhdessä kivalta. (Saloviita 2006, 10.)

Ryhmätöiden tekeminen koulussa oppimisen tapana on lisääntynyt. Ryhmien muodostaminen on oma prosessi, johon vaikuttaa monet tekijät. Joskus heterogeeninen ryhmä toimii paremmin kuin homogeeninen ryhmä. Ryhmän koko taas vaikuttaa jokaisen osallistujan panokseen tuotoksen saavuttamisessa. Ryhmällä on oma elinkaarensa, joka etenee ryhmän toiminnan edetessä. (Saloviita 2006, 27—42.) Oleellista on saada ryhmä toimimaan. Ryhmän ominaispiirteisiin kuuluu osallistujien vuorovaikutus, jolloin jokainen oppilas saa mahdollisuuden osallistua. Tällöin myös aktiivinen kuuntelu, seuraaminen, puheenvuorot sekä parempi työrauha onnistuvat sujuvammin. Kun ryhmä tavoittelee yhteistä päämäärää, se tuo ryhmään positiivisen ja kaikkia yhdistävän keskinäisriippuvuuden. (Saloviita 2006, 45—46; Saloviita 2013, 131.) Yksilöllinen vastuu varmistaa sen, että jokaisen osallistujan panos on tärkeä, jolloin myös heikompia oppilaita tuetaan osal-

listumisessa. Yhtäläinen osallistuminen pitää kuitenkin suunnitella, jotta työnjako kaikkien kesken on yhdenmukaista. Tilanne muuttuu, mikäli tehtävänanto on erilainen. Tällaisessa tilanteessa opettajan tehtävä on varmistaa yhtäläisen osallistumisen toteutuminen. (Saloviita 2006, 49—50; Saloviita 2013, 132.)

Yhteistoiminnallisuus edellyttää myös työrauhaan rutiineja, johon Saloviidan (2006) kirja antaa paljon vinkkejä, samoin monet pelit ja leikit tukevat yhteistoiminnallisuutta (Saloviita 2006, 53—62; Saloviita 2013, 139-140). Yhteistoiminnallisen oppimisen edellytykset vaativat sellaisia oppimistilanteiden rakenteita, jotka mahdollistavat esimerkiksi oppilaiden keskinäistä avunantoa kehittäviä myönteisiä toimintamalleja. Rakenteellisista työtavoista esimerkkinä vuorokierros on yksi tapa jakaa puheenvuorot niin, että kaikki osallistuvat vuorollaan keskusteluun. Jokainen siis tuo oman osansa esimerkiksi meneillään olevaan keskusteluun, eikä kukaan jää ulkopuolelle. (Saloviita 2006, 73—74; Saloviita 2013, 141.)

Yhteistoiminnallinen oppiminen tukee vahvasti oppilaiden keskinäisiä suhteita. Psykologisten vaikutusten myötä oppilaiden itsetunto kasvaa, mikä lisää koulumyönteisyyttä sekä oppimismotivaatiota. Positiiviset vaikutukset liitetään myös epäitsekkyteen, itsekontrolliin ja yleisiin myönteisiin oppimiskokemuksiin. (Saloviita 2006, 138—139.)

Koulu on moninainen ympäristö, johon liittyy niin opetussuunnitelma sekä piilo-opetussuunnitelma. Yhteistoiminnallisuus tuo tähän piilo-opetussuunnitelmaan uudenlaisen näkökulman. Tiedollisen oppimisen rinnalle tulevat arvot oppilaiden tasavertaisuudesta, toisen kunnioittamisesta ja yhteisestä osallisuudesta yhteistyökumppanina. Oppilaista muovautuu kansalaisia, jotka osaavat työskennellä yhdessä ja sitoutuvat demokraattiseen yhteiskuntaan. Enää ei pelkästään ajatella toisten tiedollista kehitystasoa tai sosiaalista ja kansallista taustaa, vaan toteutetaan käytännössä elämänarvoja, jotka mahdollistavat kaikkien osallisuuden, yhteistoiminnan, keskinäisen arvostuksen ja toisten auttamisen. (Saloviita 2006, 165—166.)

Yhteiskunta ja kulttuuri elävät jatkuvassa muutoksessa ja koulun on vastattava tähän muutokseen (Jantunen & Haapaniemi 2013, 54). Tämä ei silti saa heikentää koulun toimintakulttuuria. Toimintakulttuuri kattaa koulun viralliset ja epäviralliset säännöt. Toimintakulttuuriin ei lueta vain toiminta- ja käyttäytymismalleja, koulutyön laatuun perus-

tuvia arvoja, periaatteita ja kriteereitä, vaan myös koulun toiminnan ulkopuolella tapahtuva toiminta kuuluu siihen. Koulukulttuurista löytyy myös toimintaa ohjaavia piiloarvoja, joita ovat esimerkiksi eriarvoisuus, välinpitämättömyys sekä vastuuttomuus. (Lauonen & Pulkkinen 2004, 57.) Näistä lähtökohdista onkin lähdettävä miettimään koulun arvoja, jotka muuttuvat ajassa. Yhteiskunta antaa valmiita arvoja, joita koulutuksen on seurattava. Koulumaailma elää kuitenkin monien muiden arvojen maailmassa. Kotien arvomaailma on läheisesti yhteydessä koulun arkeen, kaikkiin vuorovaikutustilanteisiin, kasvatustilanteisiin sekä muihin arjen sosiaalisiin vuorovaikutustilanteisiin. Tämä kaikki heijastuu oppilaan koulunkäyntiin, osallisuuteen, yhteisöllisyyteen ja muun muassa kouluviihtyvyyteen. Kaikki tämä näkyy toimintakulttuurissa eli siinä, miten käytännössä eri tilanteissa toimitaan. (Jantunen & Haapaniemi 2013, 74—78.)

Ihminen on sosiaalinen olento, joka tarvitsee yhteisöllisyyttä. Lapset ja nuoret tarvitsevat vanhempia, koulua ja kavereita, siis yhteisöä, ympärilleen tunteakseen kuuluvansa yhteiseen ryhmään. Yhteisössä kuuluu ajatella myös muita. Pelkkä itsensä ajattelu ei riitä, kun tarvitaan turvaa, ystävyysuhteita ja ymmärrystä, mitkä osaltaan taas luovat hyvinvointia. Kaikkia yhdistää samat arvot ja normit, jotka mahdollistavat myös erilaisuuden. Oppimisen viitekehys vahvistuu yhteenkuuluvuuden tunteen, turvallisuuden, viihtyvyyden ja välittämisen myötä. Turvallisessa koulussa motivoitutaan oppimaan omien taitojen ja tietojen viitekehyksessä. (Mustikkamäki 2004, 100; Välimäki 2008, 32, Salovaaran & Honkosen 2011, 42—43 mukaan.) Koulun turvallisuusnäkökulman pohjalta Rogers (2006, 2007) painottaa kouluyhteisön jäsenten oikeutta tuntea olonsa turvalliseksi koulussa, jollaisen oikeuteen oppia kykynsä mukaan sekä oikeudeksi tulla kohdelluksi kunnioitavasti ja arvokkaasti (Sigfrids 2009, 99).

3.3 Osallisuus ja yhteisöllisyys osana koulun toimintakulttuuria

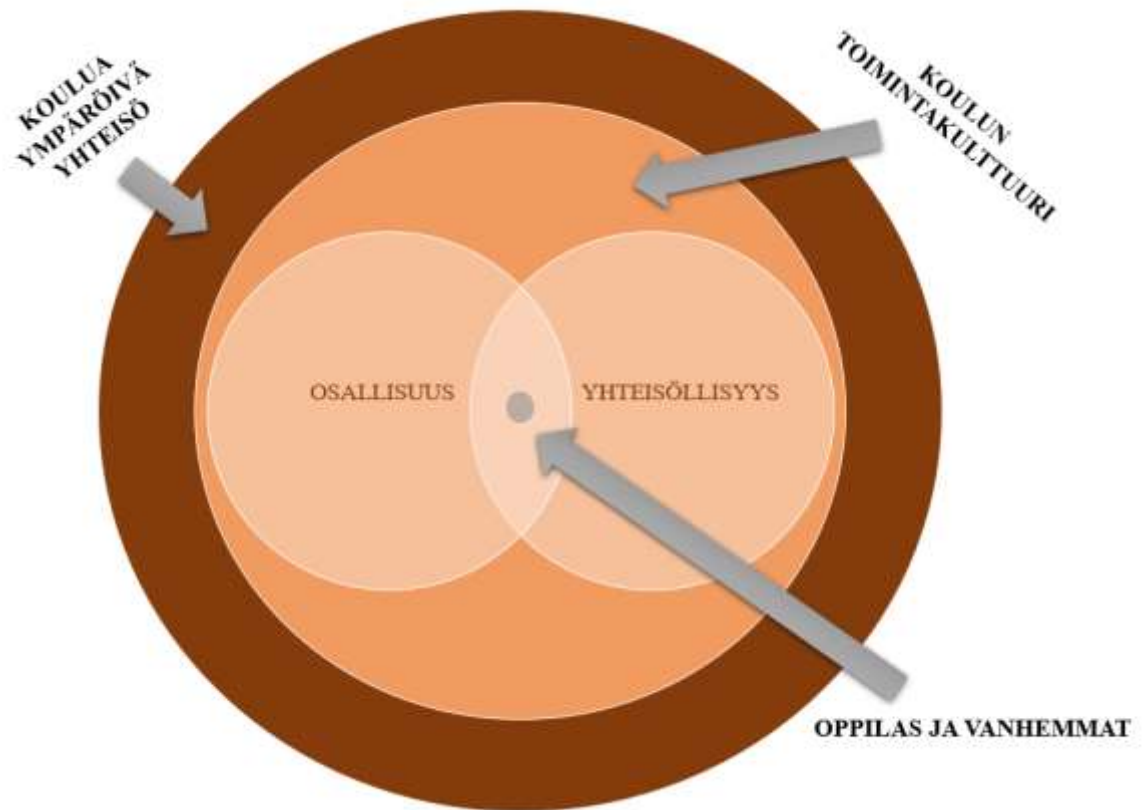
Osallisuutta voidaan kuvata tunteena ja se on vahvasti kokemuseräistä. Kun oppilas kokee olevansa osallinen, saa hän tunteen, että hänen roolinsa yhteisössä on merkittävä. Oppilaan kokiessa itsensä päteväksi, uskaltaa hän tuoda odotuksiaan ja tavoitteitaan esiin vahvemmin ja arvioida, millä tavoin hänen esittämänsä toiveet toteutuvat siinä yhteisössä, jossa on osallisena. Osallisuuden tunteen syntymiseen vaaditaan aina toinen ihminen, sillä se on yhteisöllistä ja vastavuoroista kommunikointia. Ihmisillä tulee olla halu kuunnella toistensa mielipiteitä ja toimia yhdessä niiden mukaisesti. (Stenius, Karlsson & MLL:n

osallisuusverkostolaiset 2005, 8; Gretschel 2002b, 50, Salovaaran ja Honkosen 2011, 69 mukaan.)

Osallisuus toimii pohjana yhteisöllisyyden syntymiselle. Osallisuuden kokeminen liittyy vahvasti yhdessä elettyihin kokemuksiin muiden ihmisten kanssa. Merkittäviä ovat lasten keskinäiset vuorovaikutussuhteet toistensa kanssa sekä vertaisryhmän jäsenenä toimiminen. Lapsella tulee olla ympäristössään turvallinen olo sekä saada kokemus kohdatuksi tulemisesta sekä tarpeidensa tyydyttämisestä. Tämä antaa perustan osallisuudelle ja sen syntymiselle. (Lapsiasiavaltuutettu 2009.) Oleellista on tarjota jokaiselle koulun oppilaalle vaikutusmahdollisuuksia ja mahdollisuuksia osallistua. Kun jokaiselle luodaan osallistumisen mahdollisuuksia, luo tämä turvaa ja yhteisöllisyyden tunnetta kouluun. Vastaavasti ryhmän ollessa tarpeeksi turvallinen, nuori saa uskallusta ja halua ilmaista omia ideoitaan ja ajatuksiaan muille. (Salovaara & Honkonen 2011, 69.)

Kun koulua ja sen toimintaa tarkastellaan osallisuuden toteutumisen näkökulmasta, tulee asioita tällöin pohtia yhteisötasolla, pelkän yksilö- ja ryhmätason sijaan. Tärkeää on keskittyä siihen, millaisia vaikutusmahdollisuuksia oppilaille on koulussa ja millä keinoin heidän on mahdollista saada koulun toiminnassa aikaan muutoksia. Oleellista on myös se, minkälaisia rooleja heille toimijoina mahdollistetaan ja minkälaisen aseman he koulussa saavat suhteessa muihin yhteisön jäseniin. Yhteisöllisyys, eli tunne johonkin kuulumisesta, mukaan ottamisesta ja jäsenyydestä, luo edellytykset oppilaiden osallisuuden kokemuksen vahvistamiselle. (Thomas 2007, luku 1.4., Kiilakosken 2014, 137—138 mukaan.)

Koulun toimintakulttuuri tulisi luoda sellaiseksi, jossa yhteisöllisyys ja osallisuus toteutuvat. Toimintakulttuurin ollessa yhteisöllinen, jokainen sen jäsen on tietoinen omasta vastuustaan koulun fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen oppimisympäristön luomisessa. Tarkoituksena on luoda oppilaille tunne siitä, että he ovat osallisia kouluyhteisössä sekä saavat mahdollisuuden vaikuttaa koulun asioihin. Yhteisöllisessä ja osallisessa koulun toimintakulttuurissa oppilaat ja opettajat suunnittelevat, toteuttavat ja arvioivat koulun toimintaa aktiivisessa vuorovaikutuksessa keskenään. (Nousiainen & Piekkari 2007, 10.)

KUVIO 6. Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys (Enoranta & Jokela 2019)

Opinnäytetyömme tutkii oppilaiden ja heidän vanhempiansa osallisuuden ja yhteisöllisyyden näyttäytymistä koulussa ja sen toimintakulttuurissa. Teoreettisina lähtökohtina opinnäytetyössämme toimii osallisuuden ja yhteisöllisyyden käsitteet nivottuna kouluun maailmaan. Kuviossa 6 nähdään, että osallisuus ja yhteisöllisyys nivoutuvat käsitteinä vahvasti yhteen. Osallisuuden kokemuksen syntymiseen vaaditaan sen mahdollistava yhteisö, kun puolestaan yhteisöllisyyden syntyminen vaatii jokaiselta yhteisön jäseneltä aktiivista osallistumista. Nämä kaksi moniulotteista ja kokemuspohjaista tunnetta tarvitsevat vahvistuakseen toinen toisiaan.

Oppilaiden ja vanhempien osallisuuden ja yhteisöllisyyden toteutuminen koulu yhteisön sisällä vaatii sellaisen toimintakulttuurin, jossa luodaan mahdollisuuksia heidän osallisuudelleen ja yhteisöllisyydelleen. Toimintakulttuuria ohjaa opetussuunnitelman perusteet, jotka velvoittavat osallisuutta ja yhteisöllisyyttä tukevaan toimintaan sekä tavoittelevat oppivan yhteisön syntymistä. Velvoittavien asiakirjojen lisäksi osallinen ja yhteisöllinen koulun toimintakulttuuri vaatii opettajien ja muun koulun henkilökunnan sitoutumista ja asenteiden muuttamista sekä arjen pedagogisten järjestelyjen luomista osallista ja yhteisöllistä toimintakulttuuria tukevaksi. Kun oppilaat ja vanhemmat pääsevät koulua

ympäröivän yhteisön tasolta osaksi koulun toimintakulttuuria ja saavat sen sisällä mahdollisuuden aidoille osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemuksille, voidaan puhua osallisesta ja yhteisöllisestä kouluun kuulumisesta.

4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

Opinnäytetyömme on laadullinen toimintatutkimus, jossa selvitetään oppilaiden ja vanhempien kokemuksia ja ajatuksia osallisuudesta ja yhteisöllisyydestä koulun toimintakulttuurissa. Opinnäytetyöprosessi alkoi lokakuussa 2017. Varsinainen aineistonkeruu tapahtui Suoraman koululla keväällä 2018 Lape-hanke Pippurin koulu, oppilashuolto ja vapaa-ajan kehittämistyöryhmän kanssa yhteistyössä järjestetyssä toiminnallisessa Pedacafé-tapahtumassa, jossa osallisina olivat koulun 5-luokkalaiset oppilaat sekä heidän vanhempansa. Aineiston analysointi tapahtui syksyn 2018 ja kevään 2019 aikana. Tuloksia on purettu säännöllisesti syklisen opinnäytetyöprosessin edetessä ja niistä on tiedotettu yhteistyötahona toimivaa Lape-hanke Pippurin koulu, oppilashuolto ja vapaa-ajan kehittämistyöryhmää. Kuviossa 7 on nähtävillä tarkempi kuvaus opinnäytetyöprosessin etenemisestä.

KUVIO 7. Opinnäytetyöprosessin eteneminen (Enoranta & Jokela 2019)

4.1 Laadullinen toimintatutkimus

Kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen tarkoituksena on kuvata ilmiötä, ymmärtää sitä ja tulkita sitä mielekkäästi. Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteisiin kuuluu ihmisten kokemusten ja reaali maailman näkemysten tutkiminen ja kuvaaminen. (Kananen 2008, 24—25.) Pyrkimyksenä on tutkia todellisesta elämästä nousevia ilmiöitä kokonaisvaltaisesti olemassa olevat arvolähtökohdat huomioiden. Tarkoituksena on löytää ja paljastaa tosiasioita sekä saada tutkittavan oma ääni kuuluviin. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161, 164.) Opinnäytetyössämme on tarkoitus tutkia ja kuvata, millaisena oppilaat ja vanhemmat kokevat osallisuuden ja yhteisöllisyyden toteutumisen sekä kehittämistarpeet koulun toimintakulttuurissa. Opinnäytetyömme pyrkii tuomaan oppilaiden ja vanhempien ääntä ja ajatuksia kuuluviin aidosti osallistavin menetelmin.

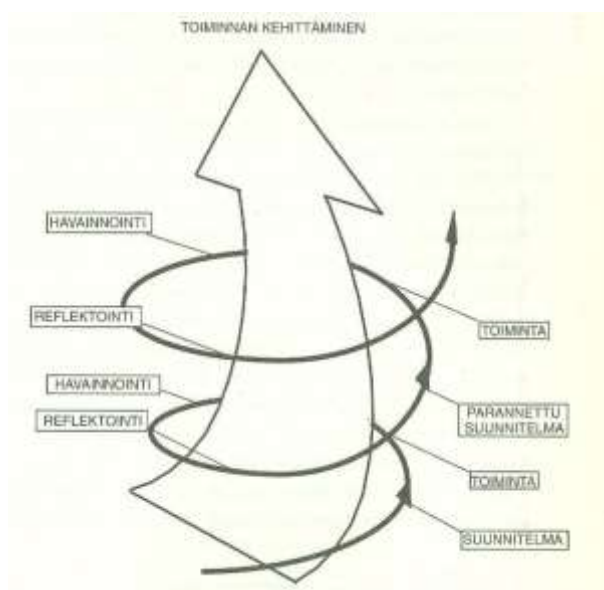
Laadullisessa tutkimuksessa tieto on subjektiivista. Tutkittavat ilmiöt ovat vaikeasti mitattavissa, sillä tieto perustuu tulkintojen tekemiseen sekä niiden ymmärtämiseen. Tarkoituksena on ymmärtää toimijan näkökulma sanojen, tekstien ja kuvien avulla induktiivisesti, jolloin edetään yksittäisistä havainnoista tuloksiin. (Kananen 2008, 25—26.)

Laadullisen toimintatutkimuksen tarkoituksena on tutkia ja yrittää muuttaa vallitsevia käytänteitä etsien ratkaisuja teknisiin, yhteiskunnallisiin, sosiaalisiin, eettisiin tai ammatillisiin ongelmiin. Tutkimuksessa olennainen toimintatapa on osallistaa tutkittavat henkilöt aktiivisiksi toimijoiksi. (Kuula 2006.) Jyrkämän (1983, 57—59) mukaan tutkijan yhtenä tehtävänä toimintatutkimuksessa on antaa työkaluja toimijoille oman toiminnan arviointia ja reflektointia varten. Tämän tavoitteena on mahdollistaa toiminnan itsenäinen kehittäminen jatkossa. (Eskola & Suoranta 1999, 129.) Oleellista on tutkimuksen tehtävän määrittely, joka tehdään toimintatutkimuksen kohdalla usein ennen varsinaisten tutkimuskysymysten laatimista. Tämä tukee toimintatutkimuksen perusajatusta, joka on kerätä toiminnan kehittämisessä hyödynnettävää tietoa. (Heikkinen 2018, 220.) Opinnäytetyömme pyrkii osallistamaan oppilaat ja vanhemmat aktiivisiksi toimijoiksi koulun toimintakulttuurin kehittämisessä, jotta osallisuus ja yhteisöllisyys koulussa vahvistuisivat. Tarkoituksena on luoda heille hyvät edellytykset toiminnan itsenäiseen kehittämiseen myös jatkossa.

Toimintatutkimus on lähestymistapa, jota ohjaa perinteisen tutkimuksen teoreettisen intressin sijaan käytännöllinen intressi. Toimintatutkimuksella on kaksoistehtävä, jolloin se

sekä tutkii että kehittää toimintaa. Tutkimuksen tekeminen ei kohdennu niinkään itse toiminnan tutkimiseen. Sen tarkoituksena on tutkia ja kehittää toimintaa toiminnan sisällä, hyödyntämällä aktiivisia muutosinterventioita, eli väliintuloja. (Heikkinen 2018, 215—216.) Opinnäytetyössämme näkyy tämä toimintatutkimukselle tyypillinen kaksoistehävä, sillä sen tarkoituksena on tutkia ja kehittää oppilaiden ja heidän vanhempiansa osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemusta peilaten koulun toimintakulttuuriin. Toimintatutkimuksemme tavoitteena on siis selvittää muun muassa sitä, miten osallisuutta ja yhteisöllisyyttä voisi parantaa koulun kontekstissa oppilaiden ja heidän vanhempiansa näkökulmasta. Koulun oppilaat sekä heidän vanhempansa ovat aktiivisesti osallisina tässä prosessissa. Tutkijoina emme ole ulkopuolisia, vaan olemme osallistuneet muutosinterventoiden tarpeen selvittämiseen osallistumalla aktiivisesti koko tutkimuksemme laajemman viitekehyksen, LAPE-hankkeen puitteissa järjestettävään, Kangasalan kunnan valitseman osa-alueen tarvittaviin toimiin ja tapahtumiin.

Koulutuksen ja kasvatuksen alalla toimintatutkimus ohjaa oppimisen ja kehittymisen prosessia. Tällöin siitä muodostuu sosiaalinen prosessi, jossa yhtenä vahvana elementtinä nähdään ihmisten yhteistoiminta. (Heikkinen 2018, 216.) Toimintatutkimus sopiikin opinnäytetyömme lähestymistavaksi, koska koulu muodostaa tutkimukselle tyypillisen sosiaalisen yhteisön, jossa tavoitteena on oppiminen ja toiminnan kehittäminen. Hiljaisen, eli implisiittisen tiedon jakaminen toimintatutkimuksessa edistää toiminnasta tietoiseksi tulemistä sekä vahvistaa kielellistä tietoisuutta tutkittavasta asiasta (Heikkinen 2018, 216).

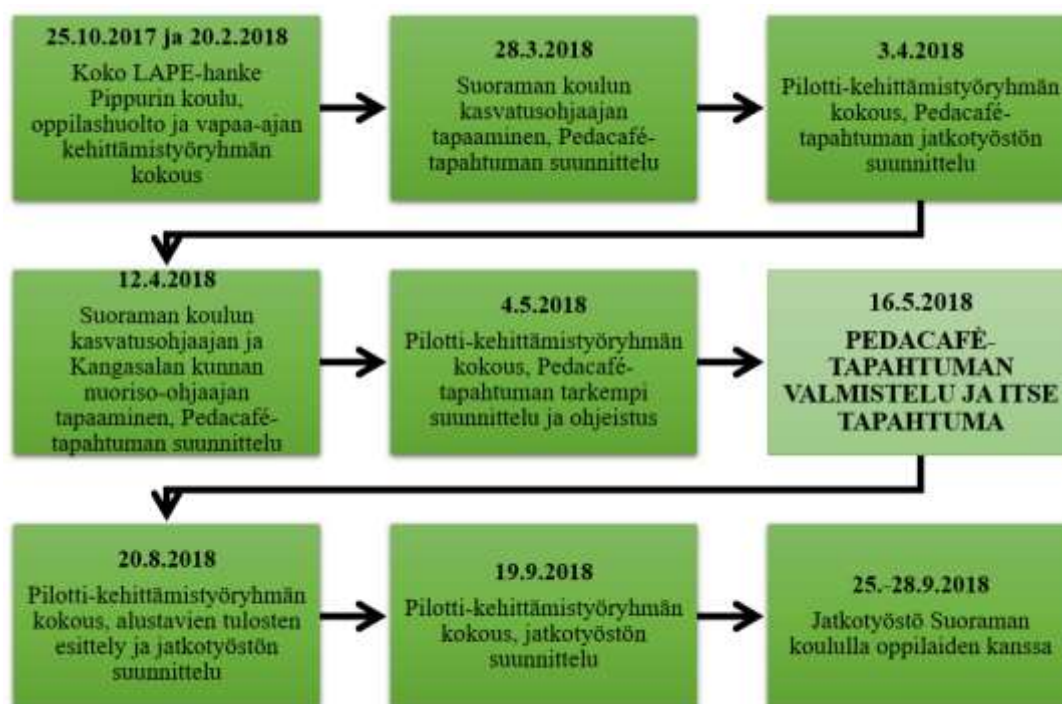
KUVIO 8. Toimintatutkimuksen spiraali (Heikkinen 2018, 223)

Toimintatutkimuksen vaiheita kuvataan spiraalina (kuvio 8), jossa eri vaiheet seuraavat toisiaan useamman kerran. Toimintatutkimuksen prosessiin kuuluu jatkuvuus, jolloin suunnittelun ja toiminnan jälkeen arvioidaan saatuja tuloksia suhteessa päämäärään. Tarvittaessa luodaan useamman kerran uusia suunnitelmia ja toimitaan niiden mukaan, jotta tavoiteltu kehittämistehtävä saavutetaan. (Heikkinen 2018, 224.) Opinnäytetyömme kohdalla syklisyys toteutuu usean eri toimintavaiheen seurauksena. Opinnäytetyömme on edennyt toimintatutkimuksen spiraalimallin mukaisesti, suunnittelun, toteutuksen ja arvioinnin kautta kohti lopullista päämäärää. Nämä vaiheet ovat toteutuneet opinnäytetyöprosessin edetessä useamman kerran.

4.2 Pedacafé-tapahtuman suunnittelu ja toteutus

Osallistuimme loppuvuoden 2017 ja alkuvuoden 2018 aikana muutamiin koko Pirkanmaan LAPE-hanke Pippurin koulu, oppilashuolto ja vapaa-ajan -kehittämistyöryhmää koskeviin kokouksiin. Tämän lisäksi olimme kevään 2018 aikana säännöllisesti mukana opinnäytetyömme suunnittelua koskevissa palaverissa ”Osallisuuden ja yhteisöllisen toimintakulttuurin vahvistaminen” -pilottiin liittyen. Helmikuussa 2018 varmistui pilotin toteutustapa, kohderyhmä sekä suunnitelmallinen aikataulu. Toteutus päätettiin järjestää toiminnallisena Pedacafé-tapahtumana Kangasalan Suoraman koululla ilta-aikaan 16.5.2018 klo 16:30-19:30. Tapahtuman suunnittelun tiimoilta tapaamisia järjestettiin erilaisin kokoonpanoin tarpeen mukaan prosessin eri vaiheissa. Pedacafé-tapahtuman lisäksi opinnäytetyöprosessiimme sekä pilotin toteutukseen kuului tapahtumasta saatujen alustavien tulosten pohjalta suunniteltu jatkotyöstö Suoraman koululla syksyllä 2018. Kuvio 9 kuvaa opinnäytetyön toiminnallisen osuuden etenemistä vaihe vaiheelta.

KUVIO 9. Opinnäytetyön toiminnallisen osuuden prosessin eteneminen (Enoranta & Jokela 2019)

Pedacafé-tapahtumaa suunniteltiin tiiviissä yhteistyössä erityisesti Suoraman koulun kasvatusohjaajan sekä Kangasalan kaupungin kulttuuri- ja vapaa-aikapalveluiden nuorisiohjaajan kanssa. Pilotin kohderyhmäksi valikoitui Kangasalan Suoraman koulun 5. luokan oppilaat sekä heidän vanhempansa. Luokkia oli viisi ja oppilaita näillä luokilla yhteensä 103. Tapahtuma oli oppilaille osa koulu-aikaa ja vanhemmille osallistuminen oli vapaaehtoista. Kasvatusohjaaja laitto tapahtumasta kaikille 5-luokkalaisten oppilaiden vanhemmille henkilökohtaisen kutsun (Liite 1) oppilaitoksen hallinto-ohjelman Wilman kautta ja laati erillisen esitteen näkyville koulun tiloihin. Lisäksi hän huolehti, että jokaisen oppilaan mukana laitettiin kotiin ilmoittautumiskaavake (Liite 2).

Kasvatusohjaaja laati alustavan hahmotelman tapahtuman käytännön toteutuksesta. Tarkoituksena oli järjestää koulun tiloihin kuusi erilaista toiminnallista rastia. Kolmen rastin suunniteltiin olevan sellaisia, joilla kerätään aineistoa opinnäytetyötämme varten. Kolmella muulla rastilla taas oli tarkoitus antaa erilaisille järjestöille mahdollisuus esitellä vapaa-ajan toimintaansa. Lopulta rasteja oli tapahtumassa kuitenkin vain viisi, sillä yksi järjestörastin edustaja joutui perumaan lyhyellä varoitusajalla osallistumisensa. Yrityksistä huolimatta tilalle ei löytynyt uutta toimijaa.

Tutkimamme osallisuuden ja yhteisöllisyyden teorian pohjalta lähdimme työstämään kolmen aineistonkeruurastin sisältöjä. Ensimmäisen rastin teemaksi valitsimme osallisuuden. Tarkoituksena oli kerätä tietoa oppilaiden ja vanhempien osallisuuden kokemuksista koulu yhteisössä keskustelemalla yhdessä aiheesta. Teorian pohjalta määrittelimme keskustelun pohjaksi osallisuuden kulmakivet oppilaiden ja vanhempien nähtäväksi.

Toisen rastin teemaksi valikoitui hyvien ja positiivisten asioiden ”bongaaminen”. Rastin suunnittelun pohjana hyödynsimme Lotta Uusitalo-Malmivaaran sekä Kaisa Vuorisen (2016) laatimia Huomaa hyvä! -toimintakortteja (Uusitalo-Malmivaara & Vuorinen 2016a). Kortit on suunniteltu apuvälineeksi positiivisen pedagogiikan toteuttamiseksi. Tavoitteena Huomaa hyvä! -toimintatavassa on, että jokainen oppilas löytäisi näiden avulla omat vahvuutensa ja pystyisi hyödyntämään niitä. (Uusitalo-Malmivaara & Vuorinen 2016b, 10.)

Kolmannen rastin kohdalla päädyimme ”Unelmakoulu” -teemaan. Tarkoitus oli saada näkyväksi oppilaiden ja vanhempien ajatuksia ja toiveita siitä, millainen unelmakoulu voisi olla. Rastin työstämisen pohjaksi päädyimme teettämään sekä oppilailla että vanhemmilla ennakkotehtävän, jonka pohjalta rastin sisältöä työstettiin tapahtumassa eteenpäin.

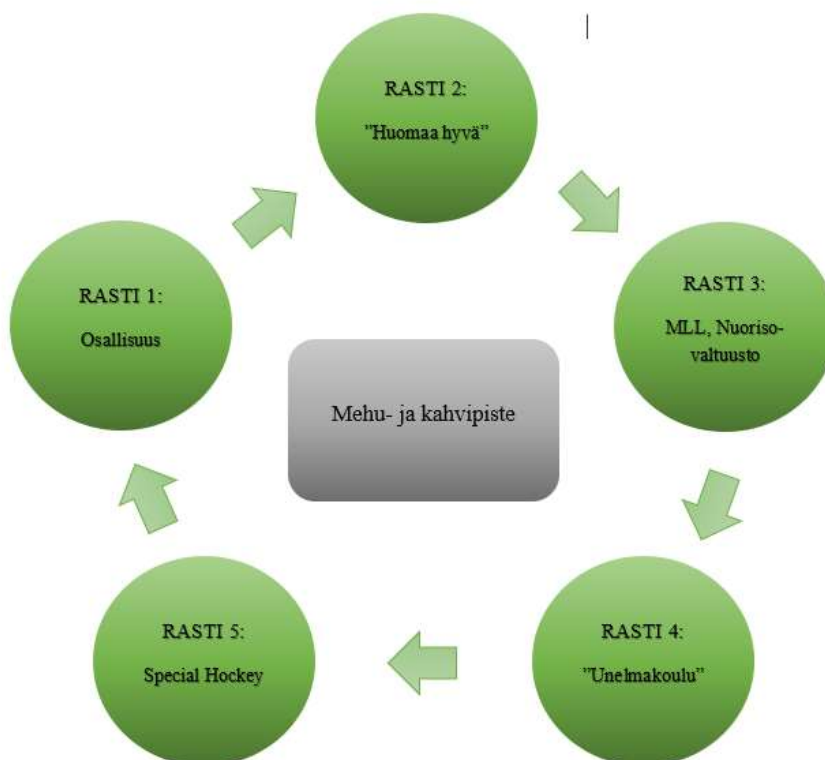
Ennen Pedacafé-tapahtumaa kokoonnuimme vielä yhdessä pilotin kehittämistyöryhmän kanssa ja esittelimme kaikille toimijoille lopullisen tapahtumasuunnitelman. Kokouksessa jaettiin asianomaisille toimijoille vastuutehtävät kunkin rastin ja yleisten järjestelyjen osalta. Lisäksi tutustuimme etukäteen koulun tiloihin yhdessä Suoraman koulun kasvatusohjaajan sekä kulttuuri- ja vapaa-aikapalveluiden nuorisohjaajan kanssa. Kartoitimme tilojen käyttömahdollisuudet Pedacafé-tapahtumaa varten.

Tapahtumapäivänä kokoonnuimme LAPE-hanke Pippurin koulu, oppilashuolto ja vapaa-ajan -pilottikehittämistyöryhmän kanssa Suoraman koululle päivällä hyvissä ajoin valmistelemaan itse tapahtumaa. Pystyimme aineistonkeruurastit ja kokoonnuimme kertaamaan illan kulun tapahtumaan osallistuvien tahojen kanssa. Rastien vetäjinä ja havainnoijina toimi kehittämistyöryhmän jäseniä sekä Suoraman koulun opettajia. Ohjeistimme aineistonkeruurastien sisällön ja tarkoituksen sekä jaoimme kirjalliset ohjeistukset rastien ohjaamisen tueksi (Liite 3).

Ennen tapahtuman alkua oppilaat kokoontuivat opettajiensa johdolla omiin luokkiinsa tapahtuman alustusta varten. Vanhemmat ohjattiin kuuntelemaan tapahtuman alustuspuheenvuoroa, jonka piti Kangasalan kaupungin hyvinvointikoordinaattori Maija Mäkinen. Vanhemmille kerrottiin LAPE-hankkeesta ja Kangasalan kaupungin roolista hankkeessa. Alustuksen jälkeen vanhemmille annettiin ohjeet tapahtuman kulusta.

Oppilaat ja vanhemmat jaettiin viiteen ryhmään sattumanvaraisesti värikoodien mukaan. Opettajat jakoivat kullekin oppilaalle luokissa värikoodilapun ryhmiin jakautumista ajatellen sekä hymynaamavaihtoehdot loppuarviointia varten. Vanhemmat puolestaan saivat värikoodilaput alustustilaisuuden aikana. Jokaisessa ryhmässä oli tarkoitus olla mukana sekä oppilaita että vanhempia tasaisesti. Osallistujia tapahtumassa oli 105 kappaletta, näistä oppilaita 87 ja vanhempia 18. Keskimäärin yhdessä ryhmässä oli ihmisiä 21.

Tapahtumassa oli viisi erillistä rastia sekä mehu- ja kahvipiste (kuvio 10). Ensimmäisellä rastilla keskusteltiin osallisuudesta ja sen toteutumisesta koulussa, toisella rastilla pohdittiin ”Huomaa hyvä” -teeman mukaisia asioita, kolmannella rastilla järjestötoimintaansa oli esittelemässä MLL ja Nuorisovaltuusto, neljäs rasti keskittyi osallisuuden ja yhteisöllisyyden kautta visioimaan ”unelmakoulua” sekä sen toteuttamismahdollisuuksia ja viidennellä rastilla esittäytyi Special Hockey.

KUVIO 10. Pedacafé-tapahtuman rastit (Enoranta & Jokela 2019)

Kukin ryhmä ohjattiin aloittamaan Pedacafé-tapahtuman kiertäminen eri pisteiltä. Kullekin rastille varattiin aikaa 20 minuuttia siirtymiseen. Vaihto rastilta toiselle tapahtui pillin vihellyksestä. Rastin kulkusuunta oli merkittynä nuolilla siirtymien helpottamiseksi. Rastien kiertämisen lomassa oppilailla ja vanhemmilla oli mahdollisuus nauttia haluamallaan hetkellä tarjoiluista. Mehu- ja kahvipiste oli sijoitettuna keskeiselle paikalle.

Tapahtuman lopuksi oppilaat saivat arvioida ennalta jaettujen hymynaamojen avulla, oliko iltatapahtuma heidän mielestään tarpeellinen ja onnistunut. Väri vaihtoehtoja vihreä tarkoitti sitä, että oppilas on samaa mieltä, keltainen tarkoitti, että on jokseenkin samaa mieltä ja punainen, että on täysin eri mieltä. Laput palautettiin niille tarkoitettuihin laatikoihin. Vastineeksi palautteen antamisesta, oppilaat saivat kukin kiitokseksi Kangasalan kaupungin lahjoittaman frisbeen. Hyvinvointikoordinaattori lausui tapahtuman päätteeksi vielä muutaman sanan ja kiitti kaikkia osallistumisesta.

4.3 Aineiston keruu

Aineiston keruun lähtökohtana on tunnistaa ja määritellä tarvittava tieto. Oleellista on miettiä, millaista tietoa halutaan saada, millä keinoin se tulee hankkia sekä mistä tieto saadaan. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineistonkeruuprosessi on monisäikeinen ja pitkä prosessi. Aineistonkeruuta sekä analyysin tekemistä tulee tehdä laadullisessa tutkimuksessa rinnakkain. Syklinen lähestyminen vaatii jatkuvaa palaamista tutkimuksen edelliseen vaiheeseen, minkä avulla selvitetään, millaista tietoa ollaan jo saatu, ja mitä tietoa vielä tarvitaan. Tällaista tutkimusprosessia on mahdotonta täysin ennakoida, mikä vaikuttaa aikatauluun sekä tutkimuksen laatuun. (Kananen 2008, 56—57, 62.) Opinnäytetyömme aineiston keruu tapahtui pitkällä aikavälillä ja aineistoa kerättiin useassa eri osassa. Aineiston keruu ja analysointi tapahtui osittain samanaikaisesti, jotta jo kerätyn tiedon pohjalta saatu tieto pystyttiin hyödyntämään uuden tutkimusaineiston hankinnassa.

Laadullisen tutkimuksen tiedonkeruumenetelminä ovat havainnointi, haastattelut, dokumentit, toimintatutkimus sekä tapaustutkimus. Tiedonkeruumenetelmiin vaikuttavia tekijöitä ovat muun muassa tutkimusilmiö ja sen luonne, olemassa olevan tiedon määrä ja laatu sekä se, miten aineistoa on tarkoitus analysoida. Toimintatutkimus nähdään itsessään tiedonkeruumenetelmänä, vaikka se toteutetaan hyödyntäen havainnointia, haastatteluja sekä dokumentteja. (Kananen 2008, 57—58.) Toimintatutkimuksen tekemisessä on

ominaista yhdistellä erilaisia aineistonkeruumenetelmiä. Eri tilanteissa voidaan hyödyntää erilaisia menetelmiä ja aineistoja. (Hirsjärvi ym. 2009, 192.)

Opinnäytetyömme aineistonkeruumenetelmänä käytimme toimintatutkimuksellisia keinoja. Aineistonkeruussa hyödynnettiin useita erilaisia menetelmiä. Suurin osa opinnäytetyön aineistosta kerättiin erilaisten kirjallisten dokumenttien muodossa opinnäytetyöprosessin eri vaiheissa. Lisäksi hyödynsimme aineistona nauhoitettua puhetta, piirustuksia sekä havainnointia. Aineistoa kerättiin oppilaille ja vanhemmille laaditulla ennakkotehtävällä kirjallisessa muodossa. Pedacafé-tapahtumassa kerättiin aineistoa kolmella eri rastilla rastin varsinaisen toiminnan sekä havainnoinnin avulla. Näiden lisäksi tutkimusaineistoa saatiin tapahtuman jälkityöstön keskustelujen perusteella tehdyistä muistiinpanoista. Taulukossa 1 on nähtävillä tarkempi kuvaus opinnäytetyömme tutkimusaineistosta.

TAULUKKO 1. Tutkimusaineisto (Enoranta & Jokela 2019)

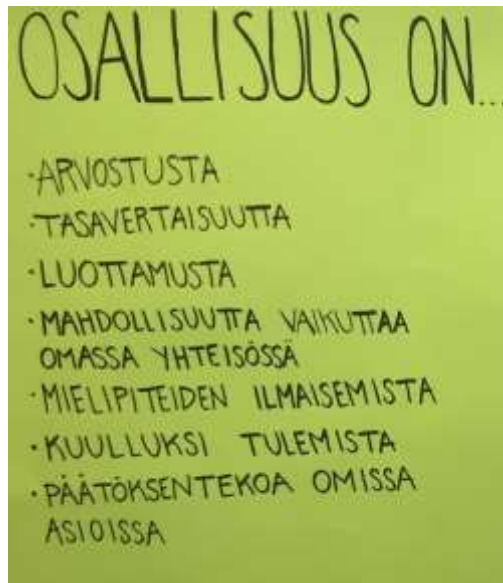
Ennakkotehtävä	”Unelmakoulu”-tehtävän kirjallinen materiaali, yhteensä 143 vastausta (oppilaat 103 ja vanhemmat 40).
Pedacafé-tapahtuma	Osallisuus-rasti: <ul style="list-style-type: none"> • Viiden ryhmän keskustelujen äänitteet, 5 x 20 min = 1 h 40 min litteroitavaa aineistoa. • 51 muuta dokumenttia (piirustuksia ja muutama kirjoitus). • Havainnoijan tekemät huomiot ryhmien työskentelystä.
	Huomaa hyvä -rasti: <ul style="list-style-type: none"> • Viiden ryhmän kirjalliset vastaukset kolmeen erilliseen kysymykseen, yhteensä 315 vastausta (oppilaat 261 ja vanhemmat 54). • Havainnoijan tekemät huomiot ryhmien työskentelystä.
	”Unelmakoulu”-rasti: <ul style="list-style-type: none"> • Viiden ryhmän kirjalliset vastaukset, yhteensä 113 vastausta (oppilaat 85 ja vanhemmat 28). • Havainnoijan tekemät huomiot ryhmien työskentelystä.
Jatkotyöstö	Viiden luokan kanssa käydyistä keskusteluista laaditut kirjalliset muistiinpanot.

Suurin osa opinnäytetyömme tutkimusaineistosta kerättiin Suoraman koululla järjestyksessä Pedacafé-tapahtumassa. Tutkimusaineiston keruuseen tarkoitetuilla rasteilla oli tehtävänantoa ohjeistamassa vähintään kaksi henkilöä. Jokaisella näistä rasteista havainnoija teki ja kirjasi ylös huomioita erilliseen havainnointilomakkeeseen (Liite 4) muun aineiston tueksi. Havainnoinnissa keskityttiin tarkastelemaan sitä, miten lasten ja aikuisten yhteistyö sujuu, miten osallistujat huomioivat muut keskusteluryhmän jäsenet, miten osallistujat pääsevät osalliseksi keskustelussa, kuullaanko kaikkia, sekä millainen on yleinen ilmapiiri. Tämän lisäksi tapahtuman kokonaistunnelmaa havainnoitiin Lape-hankkeessa mukana olevien tahojen toimesta.

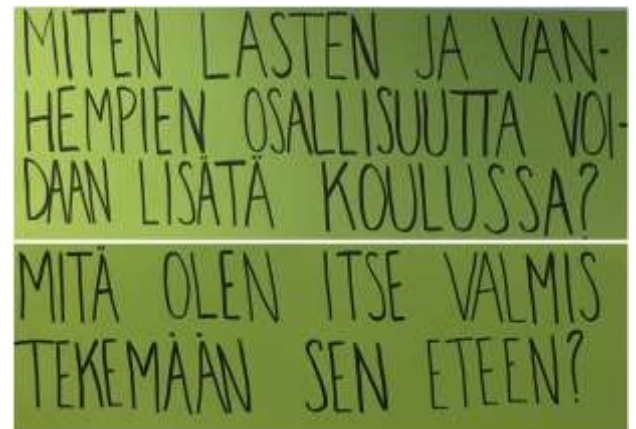
Jokaisella kolmella aineistonkeruurastilla hyödynnettiin hieman erilaisia toiminnallisia aineistonkeruumenetelmiä. Rasteilta oli tarkoitus saada vastauksia tutkimuskysymyksiimme erilaisten lähestymistapojen kautta. Osallisuus-rastin tarkoitus oli antaa tilaa vapaalle keskustelulle ja ajatusten jakamiselle, Huomaa hyvä -rastilla hyödynnettiin positiivista lähestymistä tutkittavaan aiheeseen vahvuuskorttien avulla ja Unelmakoulu-rasti painottui oman toiminnan ajatteluun ja kehittämiseen.

4.3.1 Osallisuus-rasti

Osallisuus-rastin tarkoituksena oli herättää keskustelua osallisuudesta ja sen toteutumisesta koulussa. Seinällä oli näkyvillä keskustelun pohjaksi määrittelyjä siitä, mitä osallisuus tarkoittaa (kuva 1). Osallistujille kerrottiin, että osallisuus on muun muassa arvostusta, tasavertaisuutta, luottamusta, mahdollisuutta vaikuttaa omassa yhteisössä, mielipiteiden ilmaisemista, kuulluksi tulemistä ja päätöksentekoa omissa asioissa. Lisäksi keskustelua virittämään oli laadittu valmiiksi kaksi erillistä kysymystä (kuva 2). Miten lasten ja vanhempien osallisuutta voidaan lisätä koulussa? Mitä olen itse valmis tekemään sen eteen?

KUVA 1. Osallisuuden määrittelyjä

KUVA 2. Osallisuus-rastin kysymykset

Oppilaiden ja vanhempien oli tarkoitus pohtia näitä asioita yhdessä. Keskustelun lomassa oppilaille ja vanhemmille annettiin mahdollisuus piirtää haluamansa osallisuutta käsittelevä piirustus ja selittää muutamalla sanalla, mitä se esittää. Rastinvetäjän tarkoituksena oli virittää keskustelua aiheesta ja rohkaista osallistujia piirtämään osallisuusaiheisia kuvia tai kirjoittamaan ajatuksiaan paperille. Rastin osallistujille kerrottiin, että keskustelu nauhoitetaan ja sitä hyödynnetään opinnäytetyön aineistona anonymisti. Osallistujille annettiin mahdollisuus olla osallistumatta keskusteluun, mikäli ei halunnut omaa ääntään kuuluviin nauhoitettavaan materiaaliin.

4.3.2 Huomaa hyvä -rasti

Huomaa hyvä -rastilla keskityttiin pohtimaan hyviä ja positiivisia asioita. Keskustelun pohjana ja ajastusten herättäjänä hyödynnettiin ”Huomaa hyvä” -kortteja (kuva 3), jotka olivat nähtävillä seinällä koko keskustelun ajan. Oppilaat ja vanhemmat keskustelivat valmiiksi annetuista kysymyksistä ja aiheista yhdessä sekä kirjasivat kukin omille lapuilleen ylös ajatuksiaan aiheista anonymisti.

KUVA 3. Huomaa hyvä – kortteja

Kysymyksinä olivat:

1. Mikä minussa/sinussa on hyvää? Miten otan toiset huomioon?
2. Millaiset asiat vaikuttavat siihen, että koulussa on hyvä olla?
3. Mitä olen valmis tekemään paremman koulun saavuttamiseksi?

KUVA 4. Huomaa hyvä -rastin puu

Laput laitettiin oikean kysymyksen kohdalle seinällä olevaan pahviseen puuhun (kuva 4). Tämän lisäksi lappuihin kirjattiin vielä kysymyksen numero helpottamaan analysointia.

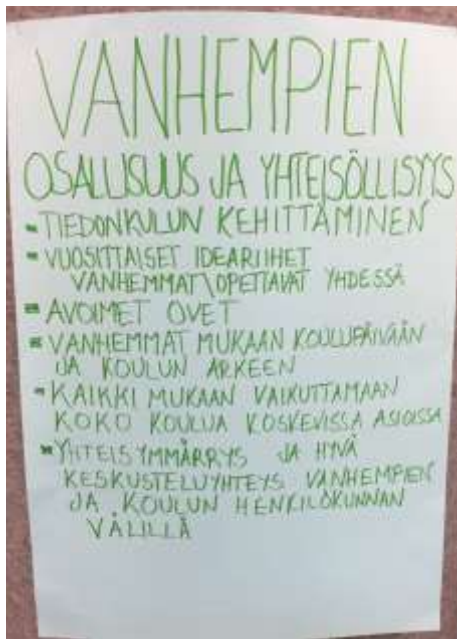
Oppilailta ja vanhemmilta oli eri muotoiset laput, jotta tunnistettiin, mikä vastaus on oppilailta ja mikä vanhemmilta. Rastinvetäjän tehtävänä oli ohjeistaa, mitä tehdään ja viedä keskustelua tarvittaessa eteenpäin.

4.3.3 Ennakkotehtävä ja Unelmakoulu-rasti

Oppilailta ja vanhemmilta teetettiin ennen tapahtumaa etukäteen tehtävä, jossa he saivat pohtia, millainen olisi heidän unelmakoulunsa osallisuuden ja yhteisöllisyyden näkökulmasta. Oppilaiden ja vanhempien tuli laatia paperiseen ”Unelmakouluun” (Liite 5) neljä toivetta osallisuudesta ja neljä toivetta yhteisöllisyydestä, joiden he toivoivat näkyvän omassa kouluyhteisössä. Osallisuuden ja yhteisöllisyyden käsitteitä avattiin kevyesti ennakkotehtävän ohjeistuksen yhteydessä. Oppilailta tämä ennakkotehtävä teetettiin koulupäivän aikana, jolloin opettajat ohjeistivat tehtävänannon ja palauttivat vastaukset kasvatustuohjaajalle. Vanhemmille ennakkotehtävä lähetettiin oppilaiden mukana kotiin täytettäväksi erillisen ohjeistuksen kanssa. Oppilaat palauttivat vanhempiensa ennakkotehtävät koulun kasvatustuohjaajalle. Ennakkotehtäviä palautui oppilailta 103 kappaletta ja vanhemmilta 40 kappaletta.

Keskustelurastille oli koottu tämän ennakkotehtävän tuotosten pohjalta erilaisia ajatuksia ja toiveita unelmakoulusta. Vanhempien ennakkovastauksista nousi vahvasti esiin seuraavat toiveet ja teemat (kuva 5): tiedonkulun kehittäminen, vuosittaiset ideariihet, joissa vanhemmat ja opettajat tekevät yhteistyötä, avoimet ovet, vanhemmat mukaan koulupäivään ja koulun arkeen, kaikki mukaan vaikuttamaan koko koulua koskevissa asioissa sekä yhteisymmärrys ja hyvä keskusteluyhteys vanhempien ja koulun henkilökunnan välillä.

Oppilaiden ennakkovastausten pohjalta taas nousi esiin seuraavanlaiset teemat koulun arkeen liittyen (kuva 6): kouluruokailuun vaikuttaminen, viihtyvyys tunneilla ja välitunneilla, toiminta yli ryhmärajojen erilaisin menetelmin, kaikkien mielipiteiden tasavertainen huomioiminen, opettajien kiinnostus lapsia kohtaan, oppilaskunnan merkitys näkyväksi, yhteisöllisyyttä vahvistavat tapahtumat (retket, liikuntapäivät jne.) sekä luokkahenkeä vahvistavat yhteiset jutut.

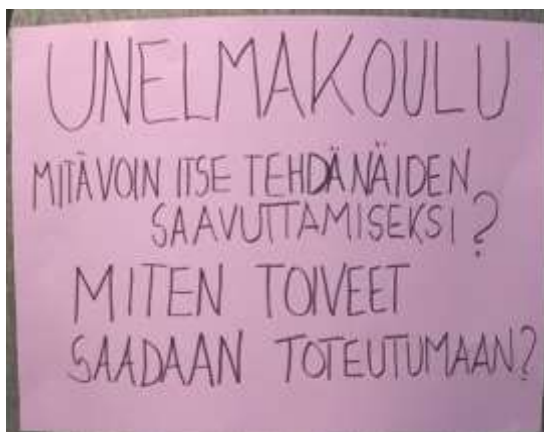

KUVA 5. Vanhempien ennakkovastausten koonti

KUVA 6. Vanhempien ennakkovastausten koonti

Rastilla työstettiin tehtävää eteenpäin seuraavien kysymysten pohjalta (kuva 7): Mitä voin tehdä näiden (edellä mainittujen) saavuttamiseksi? Miten toiveet saadaan toteutumaan? Oppilaat ja vanhemmat kirjasivat vastauksensa anonyymisti valmiiksi piirrettyihin taloihin eri värisin tussein. Oppilaat kirjasivat vastauksensa sinisellä värillä ja vanhemmat punaisella värillä.

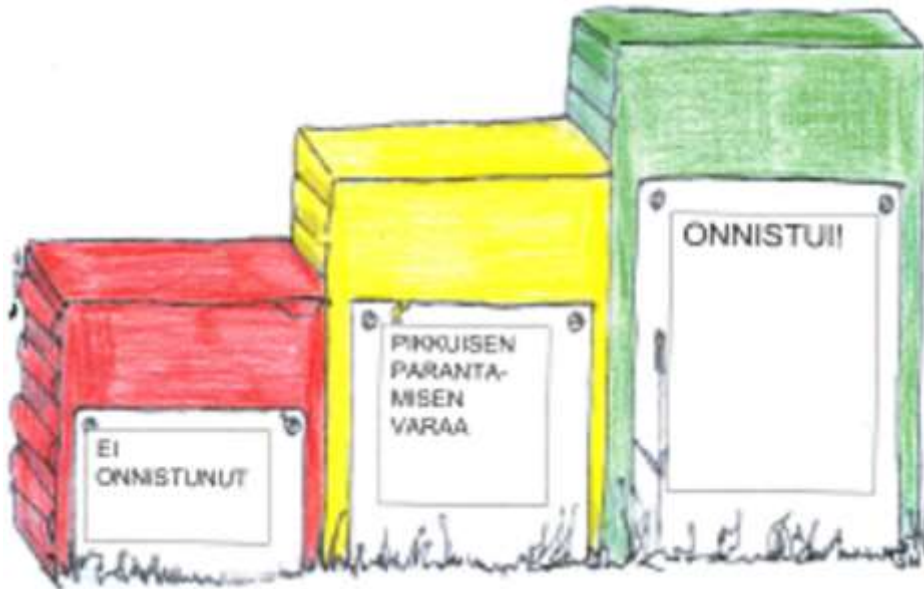
KUVA 7. Lasten ennakkovastausten koonti

4.3.4 Jatkotyöstö

Pedacafé-tapahtuman jälkeen rastien vastausten perusteella koottiin karkeat alustavat tulokset yhteen. Näiden pohjalta suunniteltiin tapahtumaan osallistuneille oppilaille järjestettävä tilaisuus tulosten purkua varten. Tulosten purkutilaisuudet pidettiin syksyllä 2018, viikolla 39. Jokaiselle neljälle luokalle pidettiin erillinen kahden tunnin mittainen yhteenvetotilaisuus Suoraman koululla. Tilaisuuksissa olivat osallisina luokkien oppilaat sekä heidän opettajansa. Vetovastuu jakautui meidän ja LAPE-hanke Pippurin koulu, oppilas-huolto ja vapaa-ajan -pilottikehittämistyöryhmässä osallisina olleiden henkilöiden kesken. Kullakin yhteenvetokerralla koululla oli tilaisuutta ohjaamassa kahdesta kolmeen henkilöä.

Yhteenvetotilaisuudessa oppilaille esiteltiin tapahtumasta saadut alustavat tulokset ja viiritettiin aiheista lisäkeskustelua. Luokka jaettiin pienryhmiin, joissa oppilaat valitsivat Unelmakoulu- sekä Huomaa hyvä -rastilta saatujen tulosten pohjalta kaksi sellaista asiaa, jotka eivät sillä hetkellä täysin toteudu heidän omassa luokassaan. Pienryhmät esittelivät omat ajatuksensa koko luokalle ja lopulliset kaksi kehittämisteemaa valittiin äänestämällä kaikista esille nousseista teemoista. Oppilaat pohtivat, millä keinoin valittujen kehittämisteemojen toteutumiseen voidaan omalla toiminnalla vaikuttaa. Valitut kehittämisteemat sekä niihin tähtäävät toimintatavat kirjattiin ylös koko luokan nähtäville.

Oppilaille esiteltiin ja ohjeistettiin ennalta suunnitellun arviointimittarin käyttö. Arviointimittarin tarkoituksena oli seurata luokassa valittujen kehittämisteemojen toteutumista viikoittain. Luokan seinälle laitettiin sekä arviointimittarina toimivat portaat (kuva 8) että seurantalomakkeet (Liite 6). Oppilaat saivat viikon lopussa arvioida, miten kehittämisteema on heidän mielestään kyseisellä viikolla toteutunut ja laittaa merkin sopivalle toteutumisportaalille. Tuloksia seurattiin seurantalomakkeen avulla, johon kirjattiin ylös kehittämisteema ja viikoittain sen toteutuminen.

KUVA 8. Arvioinnin portaat (Pirkanmaan LAPE-hanke 2017—2018)

Kehittämisteemojen seuranta toteutettiin kahdessa erässä. Toista teemaa seurattiin syksyllä 2018 kymmenen viikon ajan ja toista teemaa alkuvuodesta 2019 kymmenen viikon ajan. Tulokset toimitettiin Kangasalan kunnan kahdelle Lape-hankkeessa mukana olleelle toimijalle. Kehittämisteemojen seurannan ja lomakkeiden palauttamisen jälkeen, edellä mainitut toimijat järjestivät viikolla 14 luokkakohtaiset kokoontumiset, joissa keskusteltiin asetettujen tavoitteiden toteutumisesta. Tarkoituksena oli, että näiden tapaamisten myötä kehittämistyö jatkuisi koululla edelleen.

4.4 Aineiston analysointi

Perinteisenä analyysimenetelmänä laadullisessa tutkimuksessa pidetään sisällönanalyysiä. Tämä voi olla väljä teoreettinen kehys tai yksittäinen metodi. Laadullisen tutkimuksen analysoinnissa ongelmakohtiksi on osoittautunut tutkimusaineiston runsaus, joka vaatii tutkijalta tarkkaa aineiston rajaamista ja oleellisen tiedon löytämistä. Laadullinen voidaan jakaa kahteen osaan, induktiiviseen sekä deduktiiviseen. Induktiivisessa tulkinassa edetään yksittäisestä yleiseen ja deduktiivisessa yleisestä yksittäiseen päättelyyn. Laadullisen analyysin muodot voidaan jakaa myös aineistolähtöiseen, teoriaohjaavaan sekä teorialähtöiseen analyysiin. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 91—97.)

Opinnäytetyö analysoidaan teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä. Tuomen ja Sarajärven (2013) mukaan teoriaohjaavassa analyysissä on teoreettisia kytkentöjä, jolloin tunnustetaan aiemman olemassa olevan tiedon vaikutus tutkittavaan aiheeseen. Tällöin teoria avaa uusia tapoja vahvistaa tiedossa olevia käytänteitä. Aluksi edetään aineistolähtöisesti ja analyysin loppuvaiheessa yhdistetään saatu kokemuksellinen tieto teorian tietoon. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 96—97.)

Ennen varsinaisen analyysivaiheen aloittamista, aineisto koodataan, indeksoidaan, lajitellaan tai muokataan muuten tietoa tutkimuksen kannalta sopivaksi. Jotta aineistosta on mahdollista löytää tutkimuksen kannalta oleellinen tieto, tulee aineisto työstää muotoon, joka mahdollistaa analysoinnin. (Kananen 2008, 88.) Koko opinnäytetyömme aineiston keruun ajan huomioimme, että laaja aineisto lajiteltiin heti tuotos- ja keruuvaiheessa selkeästi. Oppilaiden ja vanhempien vastaukset eroteltiin omiksi kokonaisuuksiksi aineiston analysoinnin helpottamiseksi.

Ensimmäisenä analyysivaiheena on litterointi, joka voidaan tehdä sanatarkasti, yleiskielisesti tai propositiotasoisesti. Sanatarkassa litteroinnissa kirjattuna tulee olla jokainen ääni. Yleiskielisessä puolestaan teksti on kirjakielistä. Propositiotasolla kirjataan ylös tehdyt havainnot sekä ydinsisältö. (Kananen 2008, 80—81.) Seuraavassa vaiheessa koodauksen avulla erotetaan tekstiä esimerkiksi värein tai sanoin. Tällä keinolla pyritään etsimään aineistosta yhtäläisyyksiä. Tätä seuraa teemoittelu, jossa aineisto pelkistetään ja samalla kootaan samankaltaisuuksien mukaan tiettyjen teemojen alle. Luokittelua ja kvantifiointia hyödynnetään yleisellä tasolla teemoittelun tekemisessä. (Kananen 2008, 88—91.)

Aineiston tarkempi sisällönanalyysi alkaa aineiston tiivistämisestä ja uudelleen muotoilusta. Keinoina ovat redusointi eli pelkistäminen, klusterointi ja abstrahointi. Klusteroinnissa aineisto läpikäydään etsien yhtäläisyyksiä sekä eroavaisuuksia. Tämän jälkeen muodostetaan yhtenevistä käsitteistä kootut luokat ja nimetään ne sisältöä kuvaaviksi. Abstrahointivaiheen tarkoituksena on löytää aineistosta oleellinen tieto ja muodostaa siitä teoreettinen laajempi käsitteistö. (Kananen 2008, 94; Tuomi & Sarajärvi 2012, 108—113.) Tarkoituksena on saada syvällisempi näkemys ja kuvaus ilmiöstä, jossa teoria ja käytäntö kohtaavat (Kananen 2010, 41).

Opinnäytetyömme analyysivaihe aloitettiin litteroimalla ensin sanatarkasti Pedacafé-tapahtumaa ennen teetetyt ennakkotehtävän kirjalliset vastaukset, jotta ne ovat selkeästi luettavassa ja käsiteltävässä muodossa. Samalla koodasimme saadut vastaukset eri värein, jotta aineiston käsittely olisi jatkossa selkeää ja analysoitavaa. Oppilaiden sekä heidän vanhempiansa vastaukset koodattiin eri värein, oppilaille valikoitui sininen väri ja vanhemmille punainen väri. Samoilla väreillä koodattiin kaikki muukin myöhemmin kerätty aineisto. Koodatuista aineistoista etsittiin yhtäläisyydet ja ne teemoiteltiin suuremmiksi kokonaisuuksiksi. Ennakkotehtävästä saatujen teemojen pohjalta tutkimusta työstettiin eteenpäin ja hankittiin lisää tutkimusaineistoa.

Varsinaisen kattavamman tutkimusaineiston analyysi aloitettiin jälleen sanatarkalla litteroinnilla kirjallisten vastausten osalta sekä nauhoitettujen keskusteluaineistojen osalta propositiotason litteroinnilla, eli etsimällä nauhoitteista ydinsisältö ja tutkimuksen kannalta oleellinen tieto. Aineiston litteroinnin jälkeen, vastauksista etsittiin yhtäläisyyksiä ja samankaltaisuuksia. Nämä samankaltaisuudet eroteltiin ja ryhmiteltiin omiksi kokonaisuuksikseen yhtenevien osallisuuden ja yhteisöllisyyden käsitteisiin liittyvien teemojen alle. Tämän jälkeen pelkistetystä aineistosta määriteltiin alaluokat, yläluokka sekä pääluokka Pedacafé-tapahtuman rastien aiheiden pohjalta ja nimettiin ne sisältöä kuvaaviksi (taulukko 2). Luokkajaoilla pyrittiin löytämään aineistosta tutkimuksen kannalta oleellinen tieto ja syvällisempi näkemys. Pääluokkien pohjalta etsimme vastauksia tutkimuskysymyksiimme. Kuviossa 11 nähtävillä vielä opinnäytetyömme aineiston analysoinnin eteneminen vaihe vaiheelta.

TAULUKKO 2. Esimerkkitaulukko aineiston luokittelusta (Enoranta & Jokela 2019)

Alkuperäinen ilmaus	Pelkistetty ilmaus (redusointi)	Alaluokka (Klusterointi)	Yläluokka (Abstrahointi)	Pääluokka
"menemällä kiusaamiseen väliin"	Kiusaamiseen väliin meneminen	Kiusaamisen ehkäisy	Kiusaamisen vastaisuus	Keinoja osallisemman ja yhteisöllisemmän koulun rakentamiseen
"Jos näkee kiusaamista siitä pitää kertoa, olla yksinäisen kanssa."	Kiusaamisesta kertominen			
"Tervehdin muita, puhun muille ystävällisesti."	Tervehtiminen	Ystävällisyys		
"Olemalla kaikille ystävällinen, vaikka ei tulisi heidän kanssa toimeen."	Ystävällinen kohtelu			
"Voin antaa palautetta ja kertoa mielipiteen päätettävissä asioissa."	Palautteen antaminen	Asioihin vaikuttaminen ja mielipiteen ilmaisuus	Aktiivinen toimijuus	
"Voin ajaa oppilaiden asioita oppilaskunnan hallituksessa."	Oppilaskunta-toimintaan osallistuminen			
"melkein mitä vain! voisin auttaa muita, tai voisin ottaa juttuja vastuulleni"	Vastuunotto asioista	Toimintaan osallistuminen ja vastuunotto		
"Rakennan sen mitä halutaan"	Ohjeiden mukaan toimiminen			

KUVIO 11. Aineiston analyysin vaiheet (Enoranta & Jokela 2019)

Pedacafé-tapahtumassa kerätyn kirjallisen materiaalin sekä äänitteiden lisäksi saimme aineistoa havainnointilomakkeiden sekä piirustusten muodossa. Näitä emme varsinaisesti analysoi ja huomioi tuloksissa, mutta hyödynnämme näistä saatuja tietoja johtopäätösten ja pohdinnan laatimisessa. Näiden lisäksi Pedacafé-tapahtumasta saatujen tulosten pohjalta suunnitellun purkutilaisuuden tuottama aineisto avataan tuloksissa. Tästä aineistosta etsimme samankaltaisuuksia eri luokkien tuottaman tiedon välillä.

5 PEDACAFÉ-TAPAHTUMA OSANA KOULUYHTEISÖN KEHITYSTÄ

Tutkimustulokset on jaoteltu Pedacafé-tapahtuman rastien mukaisesti. Aloitamme tutkimustulosten avaamisen Osallisuus-rastin tuloksista, seuraavana esittelemme Huomaa hyvä -rastin tulokset sekä lopuksi Unelmakoulu-rastilta saadut tulokset. Esittelemme jokaisen rastin keskeiset löydökset sen mukaan, mitä asioita kullakin rastilla on eniten painotettu. Vahvimmin esille nousevat asiat esitellään ensimmäisenä. Avaamme kunkin rastin tuloksia laatimiemme rastikohtaisten analyysitaulukoiden (Liite 7, Liite 8, Liite 9, Liite 10 ja Liite 11) mukaisesti.

5.1 Osallisuuden kokemuksia vahvistavat tekijät koulu yhteisössä

Osallisuus-rastilla kysyttiin oppilailta ja vanhemmilta seuraavanlaisia kysymyksiä: ”Miten lasten ja vanhempien osallisuutta voidaan lisätä koulussa?” ja ”Mitä olen itse valmis tekemään sen eteen?”. Vapaan keskustelun kautta oli tarkoitus selvittää, millaisia toiveita ja ajatuksia oppilailla sekä vanhemmilla on osallisuuden suhteen. Ajatuksena oli myös herättää ajatuksia siitä, miten yksilö pystyy itse omalla toiminnallaan vaikuttamaan osallisuuden kokemuksen vahvistamiseen koulu yhteisössä.

Suomalaisessa koulussa oppilailla on vielä vähän mahdollisuuksia vaikuttaa ja osallistua oman oppimisympäristönsä suunnittelemiseen ja rakentamiseen (Haapaniemi ja Raina 2014, 33). Oppilailla on sellainen kokemus, että heidän vaikutusmahdollisuutensa koulussa ovat heikot, myös kansainvälisesti mitattuna. Oppilaiden perustarpeisiin ei kuulu osallistuminen tai kokemus osallisuudesta. Mikäli mahdollisuuksia osallisuudelle ei luoda, oppilaiden tiedot, tarpeet, halu ja motivaatio osallisuuteen eivät kehity. (Nousiainen ja Piekkari 2007, 7).

KUVIO 12. Osallisuuden kokemuksia vahvistavat tekijät kouluyhteisössä (Enoranta & Jokela 2019)

Osallisuus-rastilta saaduista vastauksista oli erotettavissa kolme erillistä keskustelunaihetta (kuvio 12). Sekä oppilaat että vanhemmat pitivät tärkeinä asioina mahdollisuutta vaikuttaa koulun asioihin hyödyntäen monipuolisia vuorovaikutuskanavia. Lisäksi merkittäväksi osallisuutta vahvistavaksi tekijäksi nostettiin tasa-arvoinen ja kunnioittava kohtaaminen jokaista henkilöä kohtaan.

Mahdollisuus vaikuttaa asioihin

Yhdeksi laajemmaksi kokonaisuudeksi vastausten perusteella muodostui ajatus siitä, että osallisuuden kokemusta voidaan lisätä tarjoamalla oppilaille ja vanhemmille vaikutusmahdollisuuksia asioiden päättämisessä. Vastauksista kävi ilmi, että oppilaat ja vanhemmat ajattelivat äänestämisen sekä vaikutusmahdollisuuksien tarjoamisen keinoiksi vahvistaa heidän omaa osallisuuttaan. Oppilaat kokivat tärkeäksi mahdollisuuden äänestää ja vaikuttaa esimerkiksi tavallisiin arjen asioihin, kuten ruokailuun, pukeutumiseen ja koulun pihan järjestelyihin. Vanhemmat puolestaan nostivat keskusteluissa esille toiveen

siitä, että oppilailla olisi mahdollisuus tuoda omia ideoitaan esiin tuntien sisältöjen suunnittelussa ja toteutuksessa.

Osallisuuden perusedellytyksenä onkin mahdollisuus vaikuttaa itseä koskeviin asioihin sekä lähiympäristöön. Tavoitteita asettamalla, keskustelemalla, pohtimalla sekä osallistumalla päätöksen tekoon, oppilaat sitoutuvat heitä koskeviin toimiin, jolloin myös motivaatio vahvistuu. (Salovaara 2008, 6; Nousiainen & Piekkari 2005, 14—15, Salovaaran & Honkosen 2011, 69 mukaan.)

Kyllä mä mun mielestä ainakin saan hyvin vaikuttaa esim. toi, toi, toi, toi, ruokailun jälkeen sai antaa oman tota palautteen ruuan, ruuan tota mausta, niin... (Oppilas)

Voi niinkun, ää, kertoo oppilaskunnan jäsenelle sulle luokasta että, että esim. keinoja voitais laittaa, korotetaan ja sitten se vois tuoda sen oppilaskuntafeediin ja sitten siitä voitais äänestää... (Oppilas)

Kun oli koulun ruokalan nimen äänestys, niin meidän ehdotus deletoitiin heti, eikä sitä otettu edes mukaan äänestykseen... (Oppilas)

...tämmönen äänestys luokassa, kerätkää punaset, vihreet. (Vanhempi)

Oppilaat kokivat olevansa valmiita antamaan palautetta asioista ja vastaamaan erilaisiin kyselyihin osallisuuden vahvistamiseksi, mikäli heille tarjotaan tällaiseen koulun puolesta mahdollisuus. Koululla on ollut tällaisia kyselyitä jo käytössä ja niitä toivottiin toteutettavan oppilaille myös jatkossa. Oppilaiden keskustelujen perusteella oli havaittavissa, että he toivoivat enemmän vapauksia päättää omista asioistaan koulun arjessa.

Välillä on ollu jotain opetussuunnitelman niitä kyselyitä oli ja sellaisia, mitä tulee wilman kautta, että voi osallistua niihin, niin ne on ihan hyviä sitte että siinä voi sitte ku eri kysymyksiä ja vapaita sanaa niin kirjoittaa sitten niihin että, sellaisia vois sitte jatkossakin olla, niin niistä saa sit tietoo eteenpäin. (Oppilas)

Opettajat eivät saisi puuttua, miten oppilaat pukeutuu ulos... tai oppilaalle valitaan joku täipipo, jostain löytötavaralaatikosta. (Oppilas)

Oppilaat käsketään hakea lisää, eikä he sitä kuitenkaan syö... ja moititaan kun viedään pois. (Oppilas)

En ymmärrä sitä, että jos on jotakin kasvisjuureskeitto, niin opettaja käyttää ettet ehdi edes välkälle, kun ope käyttää siitä vieressä, kun syöt. (Oppilas)

Vanhempien mielestä oppilaille tulisi taata mahdollisuus osallistua esimerkiksi tulevien tapahtumien ideoimiseen heti suunnittelun alkuvaiheessa, jotta heidän osallisuuden kokemuksensa vahvistuisi. Vanhemmat olivat valmiita pohtimaan yhdessä lastensa kanssa heitä askarruttavia kouluun liittyviä kysymyksiä. Yhtenä esimerkkinä keskusteluissa nousi esiin kouluruokailta, jossa pohdittaisiin yhdessä millä keinoin ruokailuja voitaisiin parantaa ja ruuan maistuvuutta lisätä. Tällä tavoin myös vanhemmat saisivat mahdollisuuden osallistua enemmän lastensa kouluarjen käytänteiden luomiseen. Toiveena oli myös se, että koulun toimintakulttuurissa kehitettäviä asioita kirjattaisiin ylös ja niiden toteutumista ja toimivuutta voitaisiin yhdessä arvioida myöhemmin.

...lapsilta ei kysytty sit vasta kun siinä vaiheessa kun oli mistä äänestä. Et ehkä tässä olis voinu myöskin ideoita hakee niilt lapsilta myöskin eikä sitten tavallaan siitä jo karsitusta valikoimasta. (Vanhempi)

Pohditaan vaikka niitä kysymyksiä, joita vaikka lapsilla herää, niitä vois pohtia vaikka sitten yhdessäkin. (Vanhempi)

Sekä oppilaat että vanhemmat olivat valmiita osallistumaan enemmän koulua koskeviin asioihin ja päätöksiin. Molemmat toivat esiin kuitenkin hieman erilaisia tapoja olla osallinen tai osallisempi jäsen kouluyhteisössä. Oppilaiden vastauksissa painotettiin enemmän halua vaikuttaa nimenomaan itseä koskeviin päivittäisiin asioihin. Vanhemmilla oli puolestaan toive, että heidän oman osallisuutensa lisäksi myös oppilaiden osallisuutta saataisiin vahvistettua esimerkiksi yhteisen tekemisen kautta.

Monipuoliset vuorovaikutuskanavat

Vuorovaikutus ja sen eri muodot nousivat esille sekä oppilaiden että vanhempien keskusteluissa osallisuuden lisäämisestä puhuttaessa. Keskusteluissa nostettiin esille erilaisia jo olemassa olevia sekä toivottavia tapoja olla vuorovaikutuksessa kodin ja koulun välillä. Monipuolisten vuorovaikutuskanavien olemassaolo koettiin tärkeänä tekijänä oppilaiden ja vanhempien osallisuuden vahvistamisessa koulussa. Hakalehto-Wainion (2012) kirjassa ”Oppilaan oikeudet opetustoimessa” painotetaan oppilaiden näkemysten huomioonottamista. Tämä edellyttää erilaisten instanssien sekä mekanismien käyttöä vuorovaikutusvälineinä, jotta oppilaiden ääni saataisiin paremmin kuuluviin. Merkittävässä roolissa oppilaiden osallisuuden mahdollistamiseksi on myös aikuisten kouluttaminen kuulemaan ja arvostamaan oppilaita aidosti. (Hakalehti-Wainio 2012, 73.)

Oppilaat kertoivat haluavansa tuoda mielipiteitään esille koulun toimintaa ja omaa koulunkäyntiään koskevissa asioissa esimerkiksi oppilaskunnan jäsenien kanssa keskustelemalla ja Wilma-viestien kautta. Oppilaat ajattelivat, että oman mielipiteen ilmaiseminen olisi helpompaa anonyymien palautekanavien avulla, jolloin kaikkien mielipiteillä olisi enemmän painoarvoa ja ujoimmatkin oppilaat uskaltaisivat kertoa mielipiteensä ilman leimaantumisen pelkoa. Tällaisia anonyymejä palautekanavia voisi olla oppilaiden ehdotusten mukaan esimerkiksi mielipidelaatikko sekä palauteosio Suoraman koulun internet-sivuille. Osa oppilaista oli myös sitä mieltä, että koulussa heidän mielipiteitään kysytään, mutta lopulta niitä ei kuitenkaan oteta päätösten teossa huomioon.

Olisi joku nettihomma, johon voisi laittaa jonkin kommentin ja opettajat ja rehtori pääsisivät näkemään kommentin. (Oppilas)

...ei mielipiteitä toteuteta, niin käy aina...ei tässä ole kolmen vuoden aikana meille mitään tullut...koulu ei vastaa kysymyksiin esim. vaikka, että miksei saa vaikka scootata. (Oppilas)

Osallisuus voidaan jakaa kahteen eri vaiheeseen, joista ensimmäisessä vaiheessa oppilaille tulee antaa mahdollisuus omien näkemystensä ilmaisemiseen. Toisessa vaiheessa oppilaiden näkemykset ja mielipiteet on velvollisuus huomioida ikä- ja kehitystasoon suhteuttaen. Oppilaiden ajatuksiin ja toiveisiin suhtautuminen tulee olla vakavaa, etenkin heitä koskevia ratkaisuja tehtäessä. Aikuisilla ei ole sellaista valtaa missään tilanteessa, että he voisivat täysin ohittaa oppilaiden näkemykset huomioimatta niitä. (Hakalehto-Wainio 2012, 73.) Oppilaiden vastauksista nousi esiin, että heidän osallisuutensa toteutuu ensimmäisessä vaiheessa, eli heitä kuullaan. Toisen vaiheen osallisuus, eli mielipiteiden huomioiminen, jää käytännön tasolla puutteelliseksi.

Vanhempien toiveissa oman osallisuutensa lisäämiseksi oli koulun blogin kehittäminen vuorovaikutteisemmaksi. Toivottiin, että vanhemmille suotaisiin mahdollisuus kommentoida blogissa heitä askarruttavia asioita tai esittää koululle kysymyksiä blogin kautta. Oppilaiden sekä vanhempien osallisuutta voisi lisätä ja vahvistaa heidän mielestään myös sillä, että laadittaisiin jonkinlainen idealaatikko, jonne olisi mahdollista jättää nimettömänä omia ideoitaan. Lisäksi vanhemmat kokivat olevansa valmiita osallistumaan koululla järjestettäviin yhteisöllisiin tapahtumiin, kuten yhteisiin viriketapahtumiin ja kouluiltoihin, erilaisiin kehittämisprojekteihin, vanhempainiltoihin sekä avoimiin oviin. Vanhemmat toivoivat tiiviimpää yhteistyötä opettajien kanssa. Tähän sisältyisi esimerkiksi enemmän henkilökohtaisia tapaamisia oman lapsen opettajan kanssa.

Nytkin on se vanhempainilta syksyllä ja sitten ei oikeastaan ole. Siinä välissä voisi olla sitten jotakin kokoontumista enemmän. (Vanhempi)

Ehkä toivottais enemmän kommunikointia opettajan kanssa ihan kasvokkain...voisi olla yleisiä tapahtumia, mutta voisi olla sellaisia henkilökohtaisia tapaamisia... (Vanhempi)

Oppilaan oikeuksiin kuuluu kodin ja koulun yhteistyön toteutuminen. Yhteistyön muotoja on olemassa monenlaisia, kuten vanhempien ja opettajien väliset henkilökohtaiset keskustelut, vanhempainillat ja yhteiset retket. Yhteistyöllä muun muassa seurataan oppilaan opiskelun etenemistä, tavoitteita ja arviointia. (Hakalehto-Wainio 2012, 116—118.) Viime vuosien aikana kodin ja koulun yhteistyön toteuttaminen on muuttunut merkittävästi. Teknologian kehittymisen myötä vuorovaikutuskanavat ovat monipuolistuneet ja muuttuneet suurilta osin sähköisiksi helpottaakseen yhteistyötä ja vuorovaikutusta. (Lahtinen 2011, 316.) Vanhempien vastauksissa nousi esiin kaksi erilaista tapaa lisätä osallisuuttaan vuorovaikutuksen keinoin. Toisaalta toivottiin sähköisen viestinnän kehittämistä ja omien osallistumismahdollisuuksien lisäämistä tätä kautta, toisaalta taas toivottiin lisää henkilökohtaisia tapaamisia opettajien kanssa oman osallisuuden lisäämiseksi. Molemmat keinot koettiin tärkeiksi.

Tasa-arvoinen ja kunnioittava kohtaaminen

Tasavertaisuus ja jokaisen mielipiteiden aito kuunteleminen sekä arvostus nousi yhtenä teemana esille sekä oppilaiden että vanhempien osallisuuskeskusteluissa. He ajattelivat, että kuuntelemalla aidosti oppilaiden ja vanhempien mielipiteitä, pystytään heidän osallisuuden kokemustaan vahvistamaan koulussa.

Jos sanoo koulussa jonkin mielipiteensä, opettajat sanoo vaan että se on viisastelua ja alkaa huutaa, opettajaa ei kiinnosta, esim. opettaja ohittaa sut jonossa ja sanot sille että mitä sä ohittelet, niin opettaja sanoo vaan että mitä sää viisastelet. (Oppilas)

Oppilaat korostivat osallistumisen vapauden merkitystä osana osallisuuden kokemuksen vahvistamista. He toivat keskusteluissa esille, että haluaisivat itse päättää haluavatko osallistua johonkin normaalin koulupäivän lisäksi järjestettävään toimintaan vai eivät. Hakalehto-Wainion (2012) mukaan lapsilla on oikeus valita, ilmaiseeko hän oman mieli-

piteensä asioista vai ei. Tiettyjen reunaehtojen mukaisesti lapsi pystyy vaikuttamaan siihen, osallistuuko hän johonkin toimintaan. Hänen tulee kuitenkin saada riittävä tieto päätöksen tekemiseksi. (Hakalehto-Wainio 2012, 73.) Oppilaat kertoivat keskusteluissa lisäksi toivovansa opettajilta enemmän ja tarkempaa informaatiota siitä, mitä heiltä odotetaan. Myös opettajien luottamus oppilaita kohtaan nousi esille keskusteluissa. Toivottiin parempaa luottamusta, jotta oppilaiden osallisuus voisi lisääntyä koulussa.

...niitä olis sillee että jos ei halua mennä sinne tai on jotakin menoja että sinne ei tarvitse mennä...(Oppilas)

Olisi kiva jos opettajat oisivat niin kuin sinä että kerrottaisiin asiat niin kuin ne ovat ettei täytyisi jostain mitä ei tiedä rageta heti. (Oppilas)

Paras tapa olisi tuoda asioita esille että oppilaisiin luotettaisiin enemmän. (Oppilas)

Keskustellessa siitä, miten osallisuutta voisi koulussa lisätä ja mitä itse olisi valmis tekemään sen eteen, vanhemmat toivat esille oman ajan riittämättömyyden. Halua olisi osallistua enemmän ja tehdä yhteisiä asioita, mutta kiireisessä elämäntilanteessa aikaa ei vain tähän ole tarpeeksi.

Pitäisi itse olla aktiivisempi, mutta ei ole aikaa...(Vanhempi)

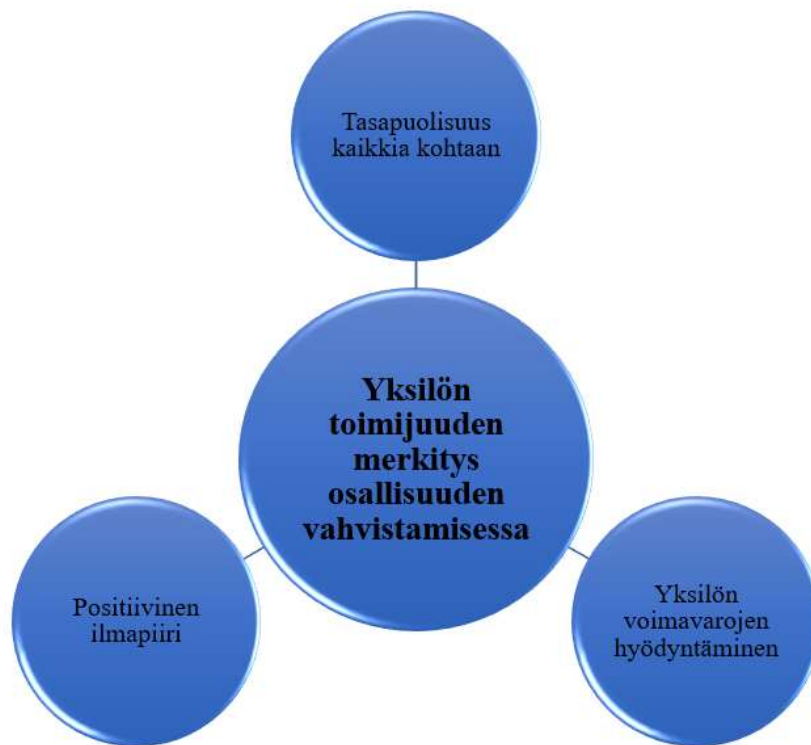
Molemmin puolin on harmittavaa ettei sitä aikaa ole. (Vanhempi)

Oppilaat kokivat tarvitsevansa enemmän tietoa asioista, jotta heidän oma osallisuutensa voisi toteutua paremmin. Vanhemmat puolestaan ajattelivat tarvitsevansa lisää aikaa. Molemmilla oli halu osallistua ja olla osallinen kouluyhteisössä, mutta edellä mainitut asiat koettiin esteiksi osallisuuden kokemuksen toteutumiseksi.

5.2 Yksilön toimijuuden merkitys osallisuuden vahvistamisessa

Huomaa hyvä -rastin ensimmäisenä kysymyksenä oli: ”Mikä minussa / sinussa on hyvää? Miten otan toiset huomioon?”. Tarkoitus oli selvittää, miten yksilön tulisi toimia itse koulun arjessa, jotta oma osallisuus toteutuisi ja vahvistuisi. Kysymyksen kautta haettiin oppilaiden sekä heidän vanhempiansa omia näkemyksiä siitä, millä keinoin he itse voivat vaikuttaa osallisuutta tukevan ympäristön luomiseen. Turjan ja Vuorisalon (2017) mukaan käsitteet toimijuus ja osallisuus ovat hyvin lähellä toisiaan. Sekä toimijuuteen että

osallisuuteen kuuluu lapsen kuuleminen, jolloin hänelle luodaan mahdollisuus toimia ja tulla huomioiduksi omassa yhteisössään. (Turja & Vuorisalo 2017, 36.)

KUVIO 13. Yksilön toimijuuden merkitys osallisuuden vahvistamisessa (Enoranta & Jokela 2019)

Vastauksista nousi esiin kolme teemaa (kuvio 13), joiden kautta yksilöt pystyvät vaikuttamaan oman osallisuutensa vahvistumiseen koulun toimintakulttuurissa. Yksilön hyvien puolien sekä toisten huomioimisen pohdinnan tuloksena merkittäviksi teemoiksi nousivat tasapuolisuus, positiivinen ilmapiiri sekä yksilön voimavarat.

Tasapuolisuus kaikkia kohtaan

Yhdeksi kokonaisuudeksi kysymykseen saatujen vastausten pohjalta muodostui tasapuolisuus kaikkia kohtaan. Tasapuolisuuden alle nousi sekä oppilaiden että vanhempien vastauksista esiin monia erilaisia teemoja. Toisten auttaminen ja sen merkitys nousi esiin niin oppilaiden kuin vanhempienkin vastauksista. Oppilaat ja vanhemmat kokivat auttamisen yhdeksi tärkeäksi keinoksi ottaa muut huomioon. Toisten auttaminen arjen tilan-

teissa koettiin myös yksilöiden henkilökohtaisiksi hyviksi puoliksi. Toinen yhtenevä tekijä oppilaiden ja vanhempien vastauksissa oli reiluus ja rehellisyys. Tämän koettiin olevan toisten huomioimisessa tärkeä ominaisuus.

Autan jos joku tarvitsee apua. (Oppilas)

...autan käytännön asioissa, neuvon kysyviä. (Vanhempi)

Oppilaat nostivat vastauksissaan esille tärkeänä asiana kannustavan ja hyvän ilmapiirin luomisen koululuokkaan. He kokivat ottavansa toiset huomioon olemalla toisia kohtaan kannustavia ja iloisia sekä kehumalla muita.

Olen kannustava ja iloinen. Tuon iloista ilmapiiriä ja kehun muita. (Oppilas)

...otan toiset huomioon niin että kehun heitä. (Oppilas)

Vanhempien mielestä tasapuolinen kohtelu nähtiin osaksi heidän hyviä ominaisuuksiaan sekä tavaksi ottaa muut huomioon. He kokivat kohtelevansa kaikkia tasapuolisesti sekä olevansa pienempien puolella. Omaan hyvänä ominaisuutena vanhempien kohdalla nousi esiin suvaitsevaisuus kaikkia kohtaan sekä erilaisuuden hyväksyminen.

Pidän pienten puolta, olen tasapuolinen kaikille. (Vanhempi)

Suvaitsevaisuus, erilaisuuden hyväksyminen. (Vanhempi)

Toisten ainutlaatuisuuden arvostaminen ja erilaisuuden hyväksyminen luovat mahdollisuuden ihmisten keskinäisen luottamuksen lisäämiseksi. Luottamuksellinen ilmapiiri syntyy, kun ihmiset kokevat olevansa toistensa kanssa tasa-arvoisia ja saavansa oikeudenmukaista kohtelua. Koulu on varteenotettava ympäristö opetella erilaisuuden hyväksymistä sekä toisten tasa-arvoista kohtelua. (Salovaara & Honkonen 2011, 26.) Oppilaiden sekä vanhempien vastauksissa nousi esiin muiden oikeudenmukaisen kohtelun taito. Erilaisuuden hyväksyminen ajatuksena nousi esiin kuitenkin sellaisenaan vain vanhempien vastauksista. Oppilaat painottivat vastauksissaan enemmän käytännön tason tekoja sekä yleisen hyvän mielen jakamista muille.

Positiivinen ilmapiiri

Toisena kokonaisuutena vastauksista nousi esiin positiivisen ilmapiirin luominen. Oppilaat ja vanhemmat painottivat molemmat vahvasti sellaisia asioita vastauksissaan, jotka vaikuttavat paremman ilmapiirin syntyyn. Yhtäläisinä toisten huomioimisen tapoina esiin nousi ystävällisyys, empatia, toisen huomioiminen ja kuunteleminen.

Sekä oppilaat että vanhemmat kokivat oman ystävällisyytensä vahvuudekseen sekä tavaksi huomioida muita. Ystävällisyys nousi esiin hyvin monissa oppilaiden vastauksissa etenkin omia hyviä puolia pohdittaessa. He kokevat ottavansa muut huomioon esimerkiksi siten, että kohtelevat muita ystävällisesti, ottavat mukaan leikkiin, tervehtivät ja kysyvät kuulumisia muilta, eivät sulje muita ulkopuolelle, ovat myötätuntoisia, auttavat ja kuuntelevat toisia. Sana ”ystävällisyys” esiintyi monissa vastauksissa sellaisenaan kyseisen rastikysymyksen kohdalla. Vanhempien vastausten pohjalta ystävällisyys nousi enemmän esiin toisten huomioimisen keinona.

Ystävällisyys, ottamalla leikkiin. (Oppilas)

Ystävällisyys, otan toiset huomioon puhumalla niille. (Oppilas)

Olen ystävällinen ja otan muut huomioon. (Vanhempi)

Molempien, sekä oppilaiden että vanhempien, vastauksista oli nähtävissä, että empatiakykyä pidettiin tärkeänä osana omia hyviä ominaisuuksia. Toisten asemaan asettuminen ja toisten tunteiden huomioiminen koettiin tärkeäksi. Empatiaan liitettiin vastauksissa toisten kuunteleminen ja huomioiminen. Sekä oppilaat että vanhemmat kokivat olevansa hyviä kuuntelijoita, mikä nähtiin myös hyvän ystävän tunnusmerkkinä. Nämä piirteet yksilön toiminnassa osaltaan vaikuttavat positiivisen ilmapiirin syntymiseen.

Ystävällisyys. Otan toiset huomioon siten, että ajattelen miltä heistä tuntuu. (Oppilas)

... Varmistan että kaikki on okei. (Oppilas)

Olen hyvä kuuntelija ja hyvä ystävä. (Oppilas)

Olen hyvä kuuntelemaan toisia. Kuuntelemalla otan myös toiset huomioon. (Vanhempi)

Oppilaiden vastausten perusteella hauskuus, positiivisuus sekä huumorintaju nähtiin tärkeänä ominaisuutena omassa itsessä sekä toisen huomioimisessa. Osassa vastauksista nousi hyvin esiin oppilaiden huumorintaju sekä halu hauskuuttaa muita.

Huumorintaju, innostus. Siten, että kuuntelen heidän (paremmat mielipiteet). (Oppilas)

Huumori / sanon niille jotain kivaa. (Oppilas)

Oppilaat sekä vanhemmat kokivat ystävällisen kohtelun ja toisen asemaan asettumisen keinoiksi huomioida toisia. Vastaukset erosivat kuitenkin siinä suhteessa, että oppilaat ajattelivat huumorin ja hauskuuden tärkeäksi huomioimisen keinoksi, mutta vanhemmat puolestaan eivät kyseistä asiaa nostaneet esille lainkaan. Salovaaran & Honkosen (2011) teoksessa ”Rakenna hyvä luokkahenki” todetaan, että ilo nähdään yhtenä merkittävänä voimaannuttavana sekä kasvua tukevana tekijänä. Yhteisössä vallitseva iloinen ilmapiiri tarttuu yksilöön ja kasvattaa yhteisöllisyyttä sekä lisää kouluhyvinvointia. Kouluyhteisössä luokan hyvän olon tunne syntyy ilon kautta ja sen luominen on jokaisen oppilaan yhteinen tehtävä. (Salovaara & Honkonen 2011, 85.)

Yksilön voimavarojen hyödyntäminen

Kolmas yhtenäinen kokonaisuus, joka vastausten perusteella saatiin luotua, oli yksilön voimavarojen hyödyntäminen. Tähän kokonaisuuteen liittyen vastauksista poimittuja yhdistäviä tekijöitä olivat koulumyönteisyys, ryhmätyötaidot, uteliaisuus ja luovuus. Näihin teemoihin vastauksia löytyi lähinnä vain oppilailta. Etenkin hyvän luokkahengen ylläpitäminen ja vahvistaminen koettiin yhdeksi tavaksi ottaa muut huomioon. Aktiivinen osallistuminen ryhmätöiden tekemiseen koettiin henkilökohtaisena hyvänä ominaisuutena ja tapana huomioida toiset omassa luokassa.

Pidän hyvän luokkahengen... (Oppilas)

Oppimisen ilo. (Oppilas)

...omasta mielestä olen ryhmätöissä innokas ja aktiivinen... (Oppilas)

Oppilaiden itseluottamuksen vahvistaminen edellyttää mahdollisuutta hyödyntää heidän omia vahvuuksiaan. Itseluottamus puolestaan lisää rohkeutta kokeilla uutta ja luo mahdollisuuksia onnistumisen kokemusten synnylle. Kun oppilas kokee onnistuvansa ja oppivansa, hänen koulumyönteisyytensä lisääntyy ja halu uuden oppimiselle kasvaa. (Salovaara & Honkonen 2011, 113.)

5.3 Yhteisöllisyyttä tukevat kouluviihtyvyystekijät

Huomaa hyvä -rastilla toisena kysymyksenä oli: ”Millaiset asiat vaikuttavat siihen, että koulussa on hyvä olla?”. Rastin tarkoituksena oli saada selville millaiset tekijät vaikuttavat koulussa viihtymiseen ja miten ne tukevat yhteisöllisyyden rakentumista koulun toimintakulttuurissa. Laineen (2005, 192) ajatuksena on, että hyvä ilmapiiri, oppilaiden viihtyminen ja toisista välittäminen sekä toisten arvostus ja kunnioitus ovat osana yhteisöllistä koulua. Vahvana koettu yhteisöllisyys vahvistaa oppilaiden hyvinvointia ja turvallisuutta. (Salovaara & Honkonen 2011, 43.) Koulun yksittäiset toimintamuodot tai toimenpiteet, kuten esimerkiksi pienryhmä-, oppilaskunta- ja tukioppilastoiminta tukevat yhteisöllisyyttä. Yhteiset kokemukset, perinteet, tapahtumat ja yhdessä tekeminen puolestaan luovat aitoa me-henkeä ja todellisen yhteisöllisyyden toteutumista. (Salovaara & Honkonen 2011, 43.)

KUVIO 14. Yhteisöllisyyttä tukevat kouluviihtyvyystekijät (Enoranta & Jokela 2019)

Kysymykseen saatujen vastausten perusteella kouluviihtyvyyteen vaikuttavat teemat painottuivat vahvasti koulun toimintakulttuuriin sekä ympäristöön. Vastausten pohjalta kolmeksi tärkeimmäksi teemaksi muodostuivat positiivinen ja ystävällinen toimintakulttuuri, laadukas ja turvallinen oppimisympäristö sekä fyysinen ympäristö (kuvio 14).

Positiivinen ja ystävällinen toimintakulttuuri

Kouluviihtyvyyteen vaikuttaa oppilaiden sekä vanhempien mielestä vahvimmin positiivinen ja ystävällinen toimintakulttuuri. Oppilaiden ja vanhempien vastauksista oli nähtävissä, että he molemmat pitävät tärkeinä hyvin samankaltaisia asioita tähän aihepiiriin liittyen.

Kavereiden merkitys koulussa viihtymiseen nousi oppilaiden vastauksista esille vahvimmin. Kavereilla ajateltiin olevan suuri merkitys siihen, että koulussa on hyvä olla. Merkittävänä koettiin, että on paljon kavereita tai hyviä kavereita ja jokaiselle luokassa löytyy kaveri. Osassa vastauksista korostui se, että koulussa käymisen syynä oli, että siellä on mahdollisuus nähdä kavereita ja viettää heidän kanssaan aikaa.

...kaikilla on kaveri... (Oppilas)

Olen koulussa kavereitten takia... (Oppilas)

Salovaaran ja Honkosen (2011) mukaan koululuokka on oppilaalle merkittävä vuorovai-
kutuksellinen yhteisö, jossa solmitaan vahvoja ystävyysuhteita. Ymmärrys toisia ja
omaa itseä kohtaan kasvaa ystävien myötä. Luottamuksen rakentaminen, lojaalius sekä
ystävien välinen hyväksyntä ja molemminpuolinen tuki ovat ystävyyden rakennuspal-
ikoita. Solmitut ystävyysuhteet vahvistavat yhteisöllisyyden ja hyväksytyksi tulemisen
tunnetta kouluyhteisössä. (Salovaara & Honkonen 2011, 52—54.)

Sekä oppilaiden että vanhempien mielestä merkittäviä teemoja kouluviihtyvyyden kan-
nalta olivat selkeästi hyvä ilmapiiri ja luokkahenki, kaikkien huomioiminen tasavertai-
sesti sekä se, että ketään ei kiusata koulussa. Yksi eniten vastauksia saanut teema näistä
oli kiusaaminen. Oppilaiden vastauksista nousi esiin, että kun ketään ei kiusata, on heidän
silloin hyvä olla koulussa. Oppilaiden mielestä myös luokan kesken vallitseva hyvä me-
henki on merkittävässä roolissa. Myös vanhemmat painottivat vastauksissaan sitä, että
koulussa ei tule kiusata ketään ja kaikki tulisi huomioida tasapuolisesti. Kaikki nämä
edellä mainitut tekijät luovat mahdollisuuksia yhteisöllisyyttä tukeville kouluviihtyvyy-
tekijöille.

*Iloinen ilmapiiri, kaikilla on kaveri, ei kiusata, kannustava ilmapiiri. (Op-
pilas)*

*Esimerkiksi työrauha, kaverit ja se että ei kiusata vaikuttavat siihen että
onko koulussa hyvä olla. (Oppilas)*

Se että meillä on niin sanottu hauska luokka ja ”luokkahenki”. (Oppilas)

*Ei kiusata. Oppilaat ottavat kaikki porukkaan eikä ketään jätetä yksin. Hyvä
yhteishenki, jokainen uskaltaa sanoa mielipiteensä ilman että nauretaan.
(Vanhempi)*

Molempien, sekä oppilaiden että vanhempien, vastauksista oli nähtävissä turvallisuuden
tunteen tärkeys koulussa viihtymisen toteutumisessa. Oppilaiden vastauksissa turvalli-
suuteen liitettiin esimerkiksi se, että jokaista kuunnellaan tasavertaisesti ja jokaiselle tar-
jotaan mahdollisuus kertoa omat mielipiteensä ilman tuomitsemisen pelkoa. Salovaara &
Honkonen (2011) ajattelevat yhteisöllisen koulukulttuurin tukevan oppimista. Luokan

yleisellä ilmapiirillä on suuri vaikutus oppilaan turvallisuuden kokemukseen. Mikäli ympäristö koetaan turvalliseksi, uskalletaan luokassa kertoa omat mielipiteet, osallistua kokonaisvaltaisesti opetukseen sekä pyytää tarvittaessa apua muilta. Tällainen turvallinen ympäristö edistää oppilaan oppimista ja lisää yhteisöllisyyden kokemusta. (Salovaara & Honkonen 2011, 12.)

Vanhemmat puolestaan ajattelivat, että jokaiselle tulee luoda turvallinen oppimisympäristö sekä psyykkisesti että sosiaalisesti. Vanhemmat korostivat turvallisuuden tunteen yhteydessä oikeutta olla erilainen ja oma itsensä. Lisäksi vastauksista nousi esiin yhteisten ja reilujen sääntöjen merkitys. Vanhemmat ajattelivat, että opettajien tulee huolehtia yhtäläisten sääntöjen toteutumisesta.

Saa olla oma itsensä, eikä tarvitse pelätä, että joku määrää tai rajoittaisi sitä mitä itse haluaisit tehdä, mutta et uskaltaisi, koska pelkääät toisen mielipidettä. (Oppilas)

Turvallinen olo, kaikkien mielipiteitä kuullaan. (Oppilas)

Ei kiusata. Oppilaat ottavat kaikki porukkaan eikä ketään jätetä yksin. Hyvä yhteishenki, jokainen uskaltaa sanoa mielipiteensä ilman että nauretaan. (Vanhempi)

Hyvä opettaja, joka kohtelee kaikkia tasa-arvoisesti. Ei kiusaamista. Rento, mutta jämpä meno! (Vanhempi)

Oppilaan kognitiiviset ja emotionaaliset tekijät muodostavat psyykkisen oppimisympäristön. Kiusaamistilanteet vaikuttavat negatiivisesti tähän oppilaan psyykkiseen turvallisuuden tunteeseen. Sosiaalinen turvallisuus puolestaan muodostuu vuorovaikutuksesta ja kommunikaatiosta kouluyhteisössä. Oppilaiden sosiaalisen turvallisuuden takaaminen vaatii jokaisen tasa-arvoista kohtelua, mikä muodostuu kouluyhteisössä haasteelliseksi oppilaiden keskinäisen kilpailun, vertailun ja hierarkioiden vuoksi. Hyvän ryhmähengen luominen kouluyhteisöön edistää sosiaalista turvallisuutta. (Hakalehto-Wainio 2012, 223—225.)

Laadukas ja turvallinen oppimisympäristö

Laadukkaaseen ja turvalliseen oppimisympäristöön liitettäviksi tekijöiksi oppilaiden ja vanhempien vastauksista nousivat selkeästi opettajien sekä opetuksen merkitys. Oppilaat

ajattelivat, että koulussa viihtymiseen vaikuttaa se, että koulun opettajat ovat kivoja, mukavia, hyväntahtoisia sekä kaikki huomioon ottavia. Oppilaat pitivät tärkeänä myös opetuksen laatua ja mahdollisuutta oppia. Vanhemmat painottivat vastauksissaan myös mukavien ja tasa-arvoisten opettajien merkitystä koulussa viihtymisen osatekijöinä. Opetuksen laatu nousi esille vanhempien vastauksissa siten, että toivottiin oppilaskohtaista ja yksilöllistä opetusta. Opetusmetodien monipuolisuutta pidettiin myös tärkeänä.

...pidemmät päivät, mutta vähemmän läksyjä ja oppisin vielä enemmän. (Oppilas)

Saa oppia. (Oppilas)

Se että opettajat ottavat ilolla sinut kouluun. (Oppilas)

...sallitaan erilaiset tavat oppia, annetaan riittävästi tukea, käytetään innostavia opetustapoja. (Vanhempi)

Valtioneuvoston asetuksen perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta (422/2012) 4 §:ssä tarkennetaan, että jokaisen oppilaan tulee saada opetusta, ohjausta ja tukea omaan oppimiseensa kehitystasonsa ja tarpeidensa mukaisesti. Tämä tulee toteuttaa yhteistyössä kodin ja koulun kanssa. Koulussa jokaisen oppilaan yksilölliset tarpeet tulee huomioida oikea-aikaisesti. (Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta 422/2012.)

Fyysinen oppimisympäristö

Oppilaiden vastauksista oli nähtävissä, että fyysisellä ympäristöllä on myös vaikutuksia koulussa viihtymiseen. Isoimpina alueina tähän liittyen vastauksista nousivat kouluruokailu sekä välitunnit. Ilmainen, hyvä ja terveellinen kouluruoka sekä välitunnit koetaan merkittäviksi tekijöiksi osana koulussa viihtymistä. Välituntien toivottiin olevan pitkiä ja pihan olevan siisti sekä tarjoavan toiminnallista tekemistä ja virikkeitä.

...hyvää ruokaa, hyvä piha, siisti koulu. PITKÄT VÄLKÄT! (Oppilas)

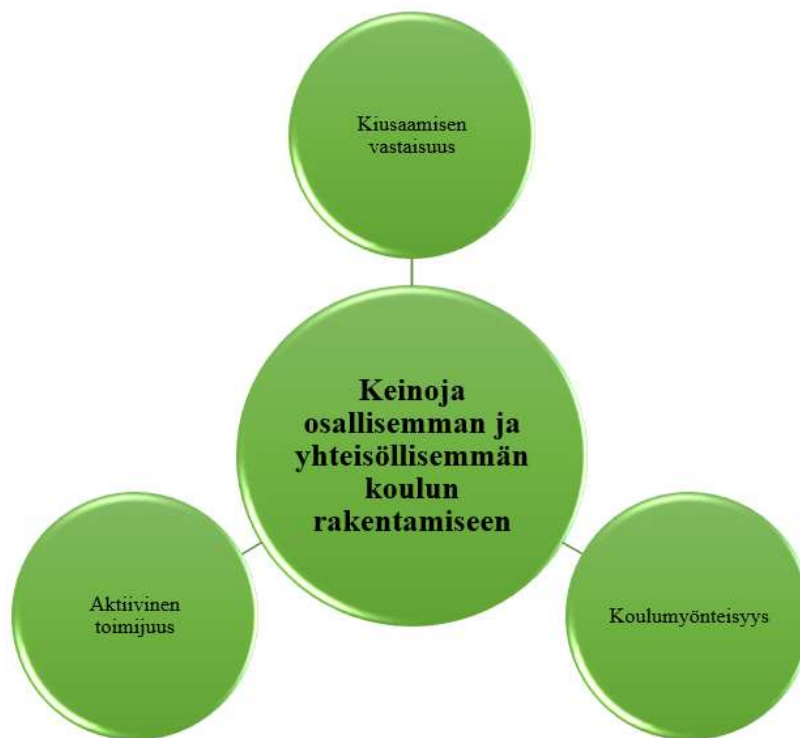
Ei ole pakollista syödä ruokaa jos ei ole nälkä. (Oppilas)

Vanhemmilta ei tullut vastauksia fyysiseen toimintaympäristöön liittyen lainkaan. He eivät tuoneet oppilaiden lailla esille koulun fyysisten ominaisuuksien merkitystä koulussa viihtymisen vahvistajana. Vanhemmat kokivat yhteisöllisyyttä tukevia kouluviihtyvyystekijöitä pohdittaessa merkittävämmäksi seikoiksi positiivisen ilmapiirin sekä henkisesti turvallisen ympäristön.

5.4 Keinoja osallisemman ja yhteisöllisemmän koulun rakentamiseen

Huomaa hyvä -rastilla kolmas kysymys oli: ”Mitä olen valmis tekemään paremman koulun puolesta?”. Rastilla selvitettiin minkälaisia toimia sekä oppilaat että vanhemmat, ovat valmiita itse tekemään, jotta koulusta tulisi parempi toimintaympäristö jokaiselle. Ajatuksena oli saada tietoa siitä, millä keinoin yksilöt voisivat itse vaikuttaa osallisemman ja yhteisöllisemmän koulun luomiseen.

KUVIO 15. Keinoja osallisemman ja yhteisöllisemmän koulun rakentamiseen (Enoranta & Jokela 2019)

Rastin kolmanteen kysymykseen saatujen vastausten perusteella sekä oppilaat että vanhemmat painottivat kiusaamisen vastaisuutta, aktiivista toimijuutta ja koulumyönteisyyttä (kuviot 15). Nämä teemat seuraavat jatkumona saman rastin edelliseen kysymykseen saatujen vastausten aihepiirejä.

Osallisuus kietoutuu yhteen vuorovaikutuksen kanssa. Osallisuuden toteutuminen vaatii ympärille muita ihmisiä, eli yhteisön. Käytännössä osallisuus näkyy konkreettisina tekoina sekä toimintatapoina yhteisöllisen koulun arjessa pelkän tunnekokemuksen lisäksi. (Stenius, Karlsson & MLL:n osallisuusverkostolaiset 2005, 8; Gretschel 2002b, 50, Salovaaran & Honkosen 2011, 69—70 mukaan.)

Kiusaamisen vastaisuus

Oppilaiden vastauksista nousi esille oma valmius olla ystävällinen tai aiempaa ystävällisempi toisia kohtaan, jotta koulusta tulisi parempi paikka. Vastauksista kävi ilmi, että ystävällinen kohtelu tarkoittaa oppilaille sitä, että tervehditään toisia, ollaan luotettavia ja toimitaan reilusti toisia kohtaan. Parempaa koulua mietittäessä oppilaiden vastauksista oli nähtävissä, että he ovat valmiita puuttumaan kiusaamiseen ja olemaan itse kiusaamatta toisia. Oppilaiden vastauksissa toisten ystävällinen kohtelu ja valmius puuttua kiusaamistilanteisiin olivat selkeästi yhteydessä toisiinsa. Ystävällisyys nähtiin yhtenä keinona ehkäistä kiusaamista. Oppilaat olivat vastausten perusteella valmiita myös auttamaan toisia ja olemaan opettamassa muita.

Olemalla kaikille ystävällinen vaikka ei tulisi heidän kanssa toimeen. (Oppilas)

Olen valmis olemaan kiusaamatta, antamaan työrauhan ja olemaan kaikille ystävällinen paremman koulun saavuttamiseksi. (Oppilas)

Jos näkee kiusaamista siitä pitää kertoa, olla yksinäisen kanssa, olla ystävällinen. (Oppilas)

Vanhempien vastauksista oli löydettävissä valmius puuttua aktiivisesti koulun kiusaamistilanteisiin ja syrjintään. Vanhemmat halusivat antaa lapsilleen oikeanlaiset elämänarvot ja kokivat olevansa valmiita ohjaamaan omia lapsiaan kasvatuksen keinoin toiset huomioonottaviksi.

Puutun kiusaamiseen, syrjimiseen ym. (Vanhempi)

Toiset huomioonottava kasvatus kotona. (Vanhempi)

Antamaan lapsille oikeat arvot... (Vanhempi)

Perusopetuslain 29 §:ssä todetaan, että jokainen opetukseen osallistuva on oikeutettu turvalliseen opiskeluympäristöön. Laissa määritellään, että opettajat sekä rehtori ovat velvollisia ilmoittamaan tietoonsa tulleista koulussa ja koulumatkalla tapahtuneista kiusaamistilanteista molempien kiusaamistilanteen osapuolien huoltajille tai muille laillisille edustajille. (Perusopetuslaki 628/1998.) Koulussa tulee myös aktiivisesti ennaltaehkäistä sekä puuttua kaikenlaiseen kiusaamiseen, sillä tämä kuuluu oppilaiden oikeuksiin. Epäkohtana tässä on kuitenkin se, että perusopetuslaissa eikä opetussuunnitelman perusteissa ei olla määritelty, mitä kiusaaminen on. (Hakalehto-Wainio 2012, 236—237.)

Sekä oppilaat että vanhemmat olivat yhtä mieltä siitä, että paremman ja viihtyisämmän koulun syntyyn vaikuttaa kiusaamiseen puuttuminen. Molemmat olivat valmiita puuttumaan itse kiusaamiseen ja toimimaan yhteisössä toisia kohtaan kiusaamista ehkäisevällä tavalla.

Aktiivinen toimijuus

Sekä oppilaiden että vanhempien vastausten perusteella voidaan nähdä, että he ovat valmiita olemaan aktiivisia toimijoita koulun arjessa ja sen toimintakulttuurissa paremman koulun saavuttamiseksi. Oppilaat kokivat olevansa valmiita vaikuttamaan asioihin ja ilmaisemaan oman mielipiteensä asioista. He olivat valmiita ottamaan enemmän vastuuta asioista koulun toiminnassa ja osallistumaan niihin käytännön tasolla. Esiin nousi kuitenkin toive, että vaikuttaminen ja osallistuminen olisi mahdollista toteuttaa koulupäivän aikana iltatapahtumien sijaan. Oppilaat olivat valmiita osallistumaan esimerkiksi oppilaskunnan toimintaan, ilmaisemaan mielipiteensä asioista eri tavoin ja antamaan palautetta.

Voin ajaa oppilaiden asioita oppilaskunnan hallituksessa. (Oppilas)

Voisin hyvin itse vaikuttaa asioihin että saisin tietoni varmasti oikein perille. (Oppilas)

Koulu nähdäänkin yhtenä tärkeänä toimintaympäristönä, jossa oppilaiden osallisuus voi käytännössä toteutua ja jossa sitä on mahdollisuus harjoitella. Oppilailla on oikeus mielipiteidensä ilmaisemiseen erilaisissa koulua ja heidän koulunkäyntiään koskevissa asioissa, kuten kouluviihtyvyyteen, opetukseen ja opettajiin liittyen. Oppilailta kerättävä palaute mahdollistaa heidän osallistumisensa koulutoiminnan arviointiin ja eteenpäin kehittämiseen. (Hakalehto-Wainio 2012, 74—75.)

Vanhempien vastauksista puolestaan nousi esiin se, että he ovat valmiita osallistumaan aktiivisesti erilaisiin koulun tapahtumiin, vanhempainiltoihin ja muihin kouluun liittyviin toimiin paremman koulun saavuttamiseksi. He ovat valmiita antamaan aikaansa koululle ja tekemään yhteistyötä koulun kanssa, sekä ilmaisemaan oman mielipiteensä asioista.

Ottamaan osaa vanhempainiltoihin yms. Antamaan aikaa jos järjestetään jotain ja tarvitaan aikuisia. (Vanhempi)

Yhteistyö kodin ja koulun välillä, molemminpuolinen luottamus. (Vanhempi)

Kertomaan mielipiteen, osallistumaan yhteisiin iltoihin/päiviin... (Vanhempi)

Vanhempien ja opettajien tasavertaisen kohtaamisen sekä luottamuksen syntyminen edellyttää molempien osapuolien aktiivisuutta ja oman ajan antamista yhteistyön rakentamiselle. Jotta vanhemmat tulisivat aidosti kuulluiksi ja saisivat kokemuksen osallisuuden toteutumisesta, tulee vanhempainillat sekä muu yhteistyö suunnitella siten, että aito dialogisuus toteutuu. Jokaiselle vanhemmalle tulee luoda mahdollisuus osallistua toimintaan omien resurssiensa mukaan. Viime kädessä vastuu omasta osallisuudesta on kuitenkin vanhemmilla itsellään. (Arminen, Helenius, Lång & Metso 2013, 229—230.)

Koulumyönteisyys

Oppilaiden ja vanhempien vastausten perusteella kävi ilmi, että molemmat pitivät koulumyönteisyyttä tärkeänä seikkana paremman kouluyhteisön luomisessa. Oppilaat olivat valmiita itse keskittymään opiskeluun paremmin, pitämään kiinni sovituista asioista sekä antamaan kaikille työrauhan koulussa. Koulun sääntöjen noudattaminen nousi esiin vastauksista pohdittaessa, mitä oppilaat voisivat itse tehdä saavuttaakseen paremman koulun.

En tule myöhässä. (Oppilas)

Noudattamalla yhteisiä sääntöjä. (Oppilas)

Minun täytyisi opetella tunneilla olla kiltti ja keskittyä. (Oppilas)

Työrauha muodostuu monista eri asioista koululuokassa. Työrauhan perusedellytys on, että jokainen luokan jäsen noudattaa yhteisesti sovittuja sääntöjä ja toimii niiden mukaan. Rauhallinen tila nähdään osana työrauhaa, mutta se ei kuitenkaan tarkoita täyttä hiljaisuutta. Tärkeää olisi luoda mahdollisuus häiriöttömälle työskentelylle, jolloin asetetut tavoitteet on mahdollista toteuttaa. Työrauhan säilyminen edellyttää oppilaiden osallisuuden toteutumista sekä oppilaiden ja opettajien välistä toimivaa vuorovaikutusta. (Salovaara & Honkonen 2011, 130.)

Aikuiset näkivät puolestaan merkityksellisenä koulumyönteisen kasvatuksen ja lasten koulunkäynnin tukemisen. He olivat valmiita antamaan lapsilleen koulumyönteistä kasvatusta esimerkiksi puhumalla positiiviseen sävyyn koulusta. Vanhemmilla oli myös halu tukea oppilaita heidän koulutyössään ja kuunnella heidän ajatuksiaan koulupäivästä.

... Puhumaan positiivisesti koulunkäynnistä ja opettajista. (Vanhempi)

*Lapsen koulutyön tukeminen ja arvostaminen, koulumyönteinen kasvatusta.
(Vanhempi)*

Kuuntelen lapseni ajatuksia/murheita kouluun liittyvissä asioissa ja tarvittaessa yhteys kouluun. (Vanhempi)

Sekä oppilailla että vanhemmilla oli molemmilla halu toimia siten, että koulusta muodostuisi parempi ja viihtyisämpi ympäristö jokaiselle. Oppilaat toivat vastauksissaan esille enemmän erilaisia käytännönläheisiä keinoja ja tapoja toimia paremman koulun saavuttamiseksi. Vanhemmat puolestaan pitivät tärkeinä arvokasvatusta ja positiivisen asenteen vahvistamista omilla lapsillaan. Molempien vastauksissa näkyi halu saavuttaa samat tavoitteet, mutta erilaisin keinoin.

5.5 Osallisuutta ja yhteisöllisyyttä tukevan kouluyhteisön saavuttaminen

Unelmakoulu-rastilla oli nähtävillä kyseiseen rastiin liittyvästä ennakkotehtävästä saadut tulokset (kuvio 16), joiden perusteella vastattiin kahteen jatkokysymykseen. Kysymyksinä olivat: ”Mitä voin tehdä Unelmakoulun saavuttamiseksi?” ja ”Miten toiveet saadaan toteutumaan?”. Rastin tarkoituksena oli työstää aihetta eteenpäin selvittämällä, mitä oppilaat ja vanhemmat ovat valmiita itse tekemään, jotta osallisuus ja yhteisöllisyys vahvistuisi koulun toimintakulttuurissa. Lisäksi pyrittiin selvittämään, millaisia toimia koulun arjessa tulisi tehdä ja tapahtua, jotta oppilaiden ja vanhempien ajatukset Unelmakoulusta toteutuisivat.

KUVIO 16. Ennakkotehtävän tulosten koonti (Enoranta & Jokela 2019)

Unelmakoulu-rastin tuloksista oli erotettavissa kolme selkeää suurempaa teemaa liittyen osallisuutta ja yhteisöllisyyttä tukevan toimintakulttuurin saavuttamiseen. Esiin nousevina teemoina olivat osallistaminen ja osallistuminen, kuulluksi tuleminen ja sen kautta päätösvalan saaminen sekä positiivinen ja ystävällinen toimintakulttuuri (kuvio 17). Lisäksi muutamia yksittäisiä vastauksia tuli näiden teemojen ulkopuolelta.

KUVIO 17. Osallisuutta ja yhteisöllisyyttä tukevan kouluyhteisön saavuttaminen (Enoranta & Jokela 2019)

Osallistaminen ja osallistuminen

Oppilailta ja vanhemmilta saatujen vastausten perusteella osallistaminen ja osallistuminen koettiin tärkeäksi keinoksi vaikuttaa Unelmakoulun toteutumiseen. Oppilaiden näkökulmasta tärkeäksi koettiin se, että he saisivat osallistua yhteisiin tapahtumiin sekä tapahtumapäiviin, mutta myös suunnitella ja valmistella niitä käytännön tasolla. Oppilaat olivat halukkaita osallistumaan esimerkiksi ruuan valmistamiseen koko koululle. Vastausten perusteella oppilaat ajattelivat, että yhteinen toimintojen ja tapahtumien suunnittelu sekä niihin osallistuminen edesauttaisi heidän toiveidensa mukaisen kouluyhteisön toteutumista.

Joka viikko yksi luokka järjestäis ohjelmaa esim. disco, kahvila, leikkijuttu. (Oppilas)

Osallistun erilaisiin tapahtumiin, jos niitä on (esim. lemmikkipäivä.) (Oppilas)

Vanhemmat puolestaan ajattelivat, että voisivat osallistua esimerkiksi yhteisiin tapahtumiin ja lapsen koulupäiviin aktiivisemmin. Vanhemmat olivat valmiita auttamaan koulun yhteisissä tapahtumissa, mikäli tiedotus asiasta tapahtuisi hyvissä ajoin, jolloin vanhemmat voisivat paremmin varata tähän aikaa. Vastaukset kertoivat, että osallistumalla vanhempainyhdistyksen toimintaan sekä erilaisiin koulun toimintoihin sekä projekteihin, vanhemmat pystyisivät tukemaan osallisen ja yhteisöllisen koulun toteutumiseen.

Vanhempainyhdistyksen tuella iltapäiviin ”harrastustilaa” oleskeluun/läksyjen tekoon (mahd. mukaan aikuisista myös valvojia). (Vanhempi)

Kun koulussa joku tapahtuma tms. niin koulu voi kysyä vanhempia avuksi. Olisin valmis auttamaan kun hyvissä ajoin tietäisi. (Vanhempi)

Osallistun vanhempien ja lasten yhteisiin koulupäiviin tai -iltoihin. (Vanhempi)

Vastausten perusteella oli nähtävissä, että sekä oppilaat että vanhemmat olivat halukkaita osallistumaan enemmän koulun toimintaan. Esille tuotiin kuitenkin hieman erilaisia osallistumisen tapoja. Oppilaat olivat valmiita osallistumaan tapahtumien lisäksi näiden suunnitteluun ja toteutukseen koulun arjessa. Vanhemmille osallistuminen tarkoitti lähinnä valmiiksi suunniteltuihin ja järjestettyihin tapahtumiin sekä päiviin osallistumista. He olivat kuitenkin valmiita tarvittaessa tarjoamaan apuaan omien resurssiensa mukaisesti.

Kuulluksi tuleminen ja sen kautta päätösvallan saaminen

Unelmakoulu-rastilla toinen merkittävä esiin noussut aihepiiri oli mahdollisuus vaikuttaa asioihin ja tulla kuulluksi. Nämä aiheet nousivat esiin pääasiassa vain oppilaiden antamista vastauksista. Oppilaat kokivat olevansa valmiita esimerkiksi äänestämään asioista ja tätä kautta tuomaan oman mielipiteensä esiin yhteisten asioiden päättämiseksi. Vastauksissa nousi esiin oppilaiden halu antaa jokaiselle mahdollisuus kertoa ajatuksensa ja toiveensa ja tehdä päätöksiä sen mukaan.

Äänestettäisiin enemmän oppilaita koskevista asioista. (Oppilas)

Haluaisin että kaikki saisi äänensä kuuluviin. (Oppilas)

Henkilökohtaisen mielipiteen esille tuomisen mahdollisuus koettiin erittäin tärkeäksi. Lisäksi oppilaat toivoivat, että heidän mielipiteensä ja toiveensa näkyisivät koulun arjessa

tehdyissä ratkaisuisa. Oppilaat odottivat opettajien kuuntelevan heitä ja antavan mahdollisuuden vaikuttaa koulussa asioihin käytännön tasolla. Oppilaat esittivät myös toiveen, että jokainen kuuntelisi omalta osaltaan toistensa mielipiteitä enemmän.

Että opettajat kuuntelisivat kaikkia. (Oppilas)

Kuunneltaisiin muitten mielipiteitä ENEMMÄN! (Oppilas)

Kuulluksi tuleminen motivoi oppilaita oppimaan ja lisää heidän viihtymistään koulussa. Tärkeää on, että myös niiden oppilaiden ääni ja toiveet tulevat kuulluksi, joilla on jonkinlaisia erityisiä haasteita elämässä sekä koulun käynnissä. Mikäli oppilaalla on vaikeuksia ilmaista oma ajatuksensa asioissa tai hän tarvitsee tukea kokonaiskuvan ymmärtämiseen luodakseen oman mielipiteensä, tulee huoltajan tai opettajan selvittää ne ja ottaa ne huomioon päätöksiä tehdessä. (Hakalehto-Wainio 2012, 78.)

Positiivinen ja ystävällinen toimintakulttuuri

Toimintakulttuurin toivottiin olevan myönteinen ja kaikki hyväksyvä. Sekä oppilaat että vanhemmat painottivat vastauksissaan tasa-arvon ja toisten kehumisen merkitystä osallisuutta ja yhteisöllisyyttä tukevan toimintakulttuurin saavuttamisessa. Oppilaiden mielestä Unelmakoulun saavuttamiseksi heidän tulisi kehua toinen toisiaan koulupäivän aikana tehdyistä mukavista ja positiivisista teoista. He kokivat, että jokaista tulisi kohdella tasa-arvoisesti sukupuolesta välittämättä. Vanhemmat olivat valmiita kehua opettajia sekä omia ja muiden lapsia. He kokivat tärkeäksi positiivisen palautteen annon puolin ja toisin koulun kanssa. Vanhemmat pitivät merkityksellisenä kaikkien kohtelemista koulussa samanarvoisesti.

Oppilaat kehuvat toisiaan, ja muistuttaisivat esim päivän hyvistä/kivoista teoista. (Oppilas)

Kaikki olisivat tasa-arvoisi sukupuolesta –välittämättä. (Oppilas)

Tasa-arvoinen koulu: tytöt/pojat/muut. (Vanhempi)

Oppilaiden vastauksista nousi Unelmakoulu-rastin kohdalla myös muilla rasteilla esille nousseita teemoja, kuten ystävällisyys toisia kohtaan sekä kiusaamisen ja syrjimyksen vastaisuus. Oppilaat olivat valmiita toimimaan kyseisten teemojen mukaisesti saavuttaakseen toiveidensa mukaisen kouluympäristön. Näiden lisäksi oppilaat nostivat esiin vastauksissaan luottamuksen ja työrauhan saavuttamisen merkityksen. He olivat valmiita keskittymään paremmin omaan koulunkäyntiinsä sekä takaamaan sitä kautta muille paremman työrauhan. He kokivat myös kykenevänsä olemaan luottamuksen arvoisia.

Olemalla ystävällinen niin muut ovat ystävällisiä. (Oppilas)

Ollaan luottamuksen arvoisia. (Oppilas)

Oppilaat ei häsläisi niin opettajien ei tarvi huutaa ja laittaa esim. jälki-istuntoon. (Oppilas)

Voisin kertoa tunnin jälkeen opettajalle millainen työrauha oli. (Oppilas)

Sekä oppilaat että vanhemmat toivat vastauksissaan esille arvostavansa tasa-arvoa ja positiivisen palautteen antoa toisille. Oppilaiden vastauksissa painottui lisäksi luottamuksellisen kohtaamisen merkitys. Ystävällisyys toisia kohtaan nähtiin tärkeänä osallisuutta ja yhteisöllisyyttä edistävänä tekijänä. Vanhempien vastauksissa ystävällisyys ei sanana tullut esille. Laineen (2005, 178) mukaan koulun henkilökunnalla on keskeinen rooli oppilaan sosiaalisen käyttäytymisen sekä ystävyysuhteiden solmimisen ohjaamisessa. Kun oppilaat oppivat ottamana toisensa huomioon, eikä ketään syrjitä luokassa, edistää tämä positiivisen ilmapiirin luomista koulun toimintakulttuurissa. (Salovaara & Honkonen 2011, 54.)

5.6 Jatkoystön tulokset

Oppilaiden kanssa järjestetyissä jatkoystötilaisuuksissa jokainen neljästä luokasta valitsi itselleen Pedacafé-tapahtuman rastien perusteella esitetyistä tuloksista kaksi aihealuetta, jotka he yhteisesti kokivat omassa luokassaan kehitettäväksi teemoiksi (kuvio 18). Lisäksi oppilaiden tuli yhteisesti sopia ne keinot, joiden avulla kehittämistyötä lähdetään toteuttamaan. Eri luokkien kesken löytyi yhteneviä kehittämisen kohteita, mutta osittain luokat kokivat tarvitsevänsä kehitystä myöskin hyvin erilaisissa teemoissa.

KUVIO 18. Luokkien kehitysteemat ja keinot niiden työstämiseen (Enoranta & Jokela 2019)

Yhtenä vahvana kehittämisteemana esiin nousi *positiivisen ja ystävällisen ilmapiirin luominen* omaan luokkaan. Kolme luokkaa valitsi kyseisen teeman kehittämiskohteekseen ja lähtivät toteuttamaan kehitystyötä luokassa esimerkiksi lisäämällä ystävällisyyttä toisia kohtaan, kuuntelemalla toisiaan paremmin sekä tarjoamalla muille luokan jäsenille apua. Yhtenä keinona lisätä positiivista ja ystävällistä ilmapiiriä, oppilaat sopivat toimivansa luokassa siten, että ketään ei jätetä ulkopuolelle. Tärkeänä pidettiin myös sitä, että omaa pahaa oloa ei kohdisteta kehenkään toiseen.

Kaksi luokkaa lähti kehittämään myös *kaverisuhteisiin liittyviä asioita* omassa luokassaan yhteisesti sovittujen keinojen mukaisesti. Tämän kehittämisteeman kohdalla oppilaat kokivat tärkeänä kehittämiskeinona puuttua kiusaamiseen omassa luokassa ja ottaa kaikki mukaan porukkaan, ettei kukaan jää yksin. Oppilaat sopivat jakavansa hyvää mieltä toisilleen oikeanlaisella huumorilla sekä kivojen asioiden sanomisella toisille. Yhtenä keinona kaverisuhteiden kehittämiseksi nostettiin esiin henkisen ja fyysisen turvallisuuden kunnioittaminen.

Yksi luokka valitsi kehittämiskohteeksi *reilun ja rehellisyyden kehittämisen* luokassa, yksi luokka *työrauhan lisäämisen* ja yksi luokka *toisten huomioimisen*. Reiluutta ja rehellisyyttä oppilaat sopivat lähtevänsä kehittämään kohtelemalla kaikkia tasapuolisesti,

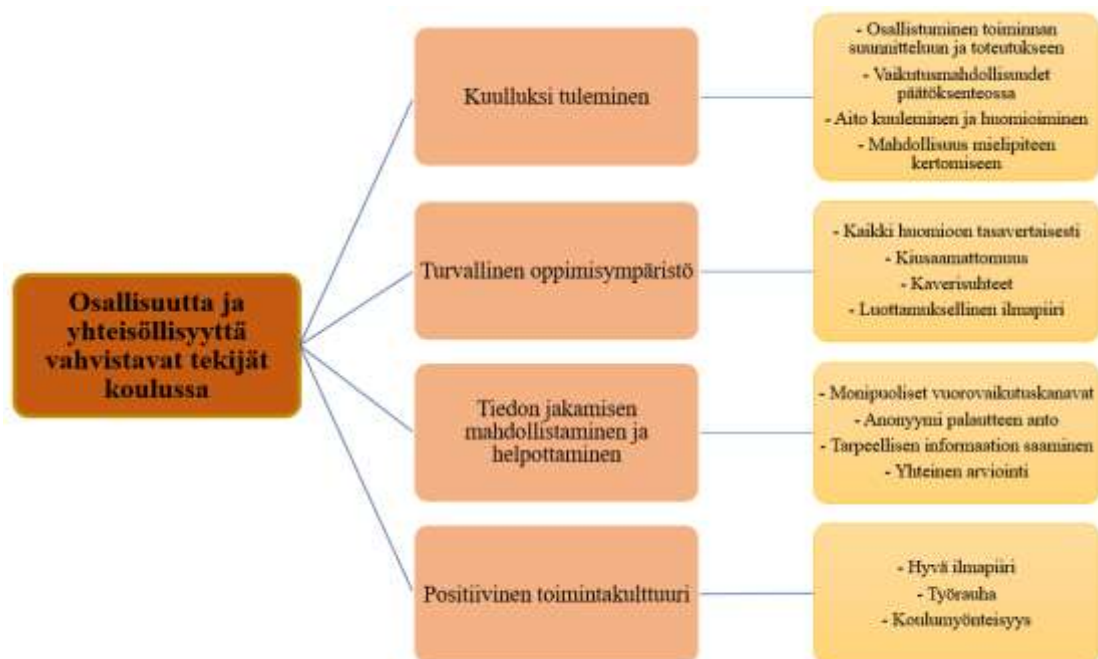
olemalla luotettavia ja puolustamalla kavereita. Tärkeinä keinoina myös tämän osa-alueen kehittämisessä koettiin se, että ei kiusata toisia, eikä valehdella muille tai haukuta muita. Työrauhan kehittämiseen keinoiksi luokassa sovittiin, että keskitytään omaan tekemiseen ja puhutaan vain omalla vuorolla. Oppilaat sopivat olevansa tunneilla hiljaa, kuuntelevansa muita olevansa meluamatta. Luokka, joka lähti kehittämään toisten huomioimista omassa luokassa, sopi kehittämiskeinoiksi toisen kunnioittamisen ja kehumisen, ystävällisesti puhumisen sekä kaikkien hyväksymisen sellaisina kuin ovat. Oppilaat sopivat, että kaikkien kanssa yritetään tulla toimeen, eikä ketään jätetä yksin.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä luvussa kuvaamme opinnäytetyömme keskeisimmät löydökset osallisuuden ja yhteisöllisyyden toteutumisesta sekä kehittämistarpeista koulun toimintakulttuurissa. Tarkastelemme johtopäätöksissä saamiamme keskeisiä tuloksia tutkimuskysymystemme kautta ja peilaamme niitä opinnäytetyömme teoreettiseen taustaan sekä aiempiin tutkimuksiin. Lisäksi avaamme Lape-hankkeen työskentelyn sekä opinnäytetyöprosessimme yhteistyön tuloksena kehitetyn Osallisuuden ja yhteisöllisen toimintakulttuurin vahvistamisen -mallin merkitystä. Malli on kehitetty koulujen sekä harrastustoiminnan käyttöön.

6.1 Osallisuutta ja yhteisöllisyyttä vahvistavat tekijät koulussa

Opinnäytetyömme toiminnallisen osuuden avulla halusimme selvittää, minkälaiset tekijät oppilaiden ja vanhempien mielestä vaikuttavat vahvistavasti heidän oman osallisuutensa ja yhteisöllisyytensä kokemukseen koulu yhteisössä. Oppilaiden ja vanhempien mielipiteet näyttäytyvät hyvin samansuuntaisina kyseistä asiaa pohdittaessa. Tulosten perusteella esille on nostettavissa neljä suurempaa osallisuutta ja yhteisöllisyyttä tukevaa teemaa (kuvio 19): *kuulluksi tuleminen, turvallinen oppimisympäristö, tiedon jakamisen mahdollistaminen ja helpottaminen* sekä *positiivinen toimintakulttuuri*.

KUVIO 19. Osallisuutta ja yhteisöllisyyttä vahvistavat tekijät koulussa (Enoranta & Jokela 2019)

Kuulluksi tuleminen

Opinnäytetyön tulosten perusteella oppilaiden ja vanhempien yksi tärkeä osallisuutta ja yhteisöllisyyttä vahvistava tekijä on kuulluksi tuleminen. Käytännössä tämä tarkoittaa muun muassa mahdollisuutta osallistua toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen koulun arjessa. Tuloksissa on nähtävillä, että halutaan saada mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa tavallisiin arkisiin toimiin koulussa, oman luokan oppituntien sisältöihin ja toteutukseen sekä koko koulua koskevien tapahtumien järjestämiseen. Äänestystä pidetään yhtenä tärkeänä keinona saada jokaisen ääni kuuluviin aidosti. Oppilaiden ajatuksena on, että osallistumisen tulisi tapahtua kuitenkin koulupäivän aikana tai vain vapaaehtoisesti ilta-aikaan. Hotari, Oranen ja Pösö (2009, 121) kertovatkin osallisuuteen ja sen kokemukseen kuuluvan myös valinnanmahdollisuuden olla osallistumatta. Tätä pidetään yhtenä osallisuuden muotona. (Eskel & Marttila 2013, 83.)

Oppilaat ja vanhemmat haluavat heidän kuulemisensa olevan aitoa, jolloin heidän ajatuksensa ja toiveensa tulisivat myös näkyväksi koulun arjessa. Tulosten valossa on nähtävissä, että oppilaiden kokemus kuulluksi tulemisesta jää sille tasolle, että heitä kuullaan ja heidän mielipiteitään kysytään, mutta ne eivät kuitenkaan vaikuta koulua ja koulunkäyntiä koskevaan päätöksentekoon. Arposen (2007, 24) reilu kymmenen vuotta sitten laaditun tutkimuksen mukaan 56% peruskoululaisista koki myös silloin, ettei heitä kuulla koulussa tarpeeksi ja opettajilla ei ole aikaa aidoille kohtaamisille (Arponen 2007, 24). Lapset ja nuoret kuitenkin tarvitsevat kuulluksi ja arvostetuksi tulemisen kokemuksia sekä mahdollisuuksia mielipiteiden ilmaisuun, jotta heidän oma osallisuutensa olisi aitoa (Gretschel 2002a, 90—91, Kiilakosken 2007, 13 mukaan). Opinnäytetyön tuloksia peilattaessa Shierin (2001, 112) osallisuuden tasomalliin, voidaan todeta Suoraman koulun oppilaiden osallisuuden kokemuksen sijoittuvan tällä hetkellä mallin toiselle tasolle. Oppilaiden mielipiteiden kuulemiselle luodaan puitteet, mutta niitä ei juuri huomioida. Tulosten valossa tämän osallisuuden osa-alueen toivotaan kehittyvän koulun toimintakulttuurissa.

Mielestämme käytännön tasolla oppilaille tulisi luoda tunne siitä, että heidän mielipiteillään ja ajatuksillaan on arvoa ja niitä pidetään tärkeinä. Mikäli oppilailta kysytään mielipidettä johonkin asiaan, tulee heidän antamaansa palautteeseen reagoida jollain tavalla. Tällöin luodaan tunne siitä, että on tullut kuulluksi eikä palautteenanto ole ollut turhaa.

Aina kaikkia toiveita ei kuitenkaan voida toteuttaa, sillä koulussa on tietyt raamit ja velvoitteet, joiden puitteissa toiminta tulee tapahtua. Mikäli toiveita ei pystytä toteuttamaan, tulee oppilaille antaa riittävät perustelut sille, miksi näin toimitaan. Kaikkiin asioihin vaikuttaminen tulee varmasti olemaan koulu yhteisössä tulevaisuudessakin mahdotonta, minkä vuoksi oppilaille tulisi luoda paremmat mahdollisuudet vaikuttaa toteutettavissa oleviin asioihin.

Turvallinen oppimisympäristö

Osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemusta vahvistaa koulu yhteisössä turvallinen oppimisympäristö, jonka oppilaat ja vanhemmat näkevät tulosten perusteella moninaisena kokonaisuutena. Yksi tärkeä tekijä turvallisen oppimisympäristön syntyyn on tulosten valossa jokaisen huomioiminen tasavertaisesti koulu yhteisössä. Jokaista tulee kohdella tasavertaisena oppijana ja tarjota mahdollisuus osallistua opetukseen ja koulun muuhun toimintaan omien kykyjensä mukaisesti.

Turvallisuuden tunne liitetään myös vahvasti hyviin kaverisuhteisiin ja kiusaamattomuuteen. Oppilaat ja vanhemmat pitävät tärkeänä, että jokaisella on koulussa kavereita ja ketään ei jätetä porukan ulkopuolelle. Kiusaamista voidaan pitää monitasoisena ilmiönä. Se vaikuttaa yksilön turvallisuuden tunteeseen, mikäli joutuu kiusaamisen kohteeksi, toimii kiusaajana tai joutuu todistamaan kiusaamista. Toisaalta kiusaamisella on vaikutusta myös yhteisöllisyyden kokemukseen. Koko yhteisön turvallisuuden tunne voi järkkyyä, mikäli yhteisössä esiintyy kiusaamista. Tämä puolestaan vähentää yhteisöllisyyden kokemusta omassa ympäröivässä yhteisössä.

Ajattelemme, että kiusaamisella ja kaverisuhteilla on valtava merkitys koulussa viihtymiseen sekä yhteisöllisyyden tunteen syntymiseen. Syrjäytyminen ja masentuneisuus on lisääntynyt viime vuosien aikana lasten ja nuorten keskuudessa huomattavasti, minkä vuoksi yhteisöllisyyden vahvistamiseen tulisi kiinnittää erityistä huomiota syrjäytymisen ja masentuneisuuden ehkäisijänä. Yhteisöllisen toimintakulttuurin saavuttamiseksi jokaisesta yhteisön jäsenestä tulisi pitää huolta, eikä ketään saisi jättää yksin myöskään hankalissa tilanteissa. Oppilaiden ystävyysuhteiden solmimiseen, ylläpitämiseen ja vahvistamiseen tulisi kiinnittää myös koulun henkilöstön puolesta huomiota ja tarjota yhteisöllisyyttä vahvistavia hetkiä koulun arjessa.

Yhteisöllisyyden tunnetta vahvistaa luottamus siitä, että jokainen hyväksytään yhteisössä sellaisena kuin on, jolloin myös uskallus omien ajatusten ja mielipiteiden kertomiseen kasvaa. Tällaisessa turvallisen tuntuksessa ympäristössä ja yhteisössä myös mahdollisuudet osallisuuden ja yhteisöllisyyden toteutumiseksi kasvavat. Salovaara ja Honkonen (2011, 19) kertovat turvallisuuden jakautuvan viiteen eri osatekijään ja luottamus on niistä tärkein. Luottamuksen syntyminen yhteisössä vaatii yksilön avoimuutta ja uskallusta. Luottamuksen lisääntyessä yhteisön sisällä, sen jäsenten uskallus osallistua avoimesti lisääntyy. Luottamuksen ja turvallisuuden tunteen lisääntyessä, yhteisön jäsenten sitoutuminen yhteistyöhön ja yhteisten päämäärien saavuttamiseen yhdessä kasvaa. (Salovaara & Honkonen 2011, 19.)

Tiedon jakamisen mahdollistaminen ja helpottaminen

Tiedon jakaminen kaikkien osapuolten, oppilaiden, vanhempien ja koulun henkilöstön, kesken vaikuttaa osaltaan osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemuksen vahvistamiseen. Jotta tietoa pystytään jakamaan mutkattomasti, edellyttää tämä monipuolisia vuorovaikutuskanavia ja niiden kehittämistä. Tulosten valossa voidaan todeta, että jokainen yksilö ei kykene tai halua tuoda julki omia ajatuksiaan samoja vuorovaikutuskanavia käyttäen. Osa kokee helpommaksi tuoda äänensä kuuluviin ja osallistua keskusteluun julkisesti ja toiset taas haluavat antaa palautteen anonyymisti, jotta uskaltavat tuoda äänensä kuuluviin ja olla näin aidosti osallisia yhteisöä koskevassa päätöksenteossa. Rossin (2017, 51) tutkimuksessa nousi myös esille oppilaiden haluttomuus ilmaista julkisesti omia mielipiteitään. Toivottiin mahdollisuutta osallistua ja ilmaista omia mielipiteitään ja otettavan ne huomioon. Mielipiteiden ilmaisua kuitenkin rajoitti pelko siitä, että niitä arvostellaan tai muut ajattelevat mielipiteiden olevan vääriä tai huonoja. (Rossi 2017, 51.) Saamamme tulokset kulkevat vahvasti samaa linjaa aiemman tutkimustiedon kanssa.

Opettajien tulisi mielestämme huomioida oppilaiden yksilölliset tarpeet mielipiteiden ilmaisun saralla paremmin. Vastaamattomuus ja hiljaisuus ei välttämättä tarkoita sitä, että ei ole halua kertoa omaa mielipidettä, vaan oppilas kaipaisi vaihtoehtoisia tapoja omien ajatusten esiin tuomiselle. Luokassa saattaa olla vahvoja persoonia, joiden mielipiteisiin yhdytään helpommin. Kaikki eivät kuitenkaan aina ole samaa mieltä asioista, eivätkä uskalla tuoda eriävää näkemystä esille. Tämän vuoksi opettajan tulisi kunnioittaa oppilaan

halua olla oppitunnilla ottamatta asioihin kantaa ja tarjota mahdollisuuksia kannanottoihin muilla keinoin, kuten henkilökohtaisesti oppitunnin jälkeen tai yleisellä anonyymillä palautteella. Sillä jokaisen tulisi kuitenkin saada halutessaan ilmaista mielipiteensä ja päästä osalliseksi päätöksenteossa ilman leimaamisen pelkoa.

Oppilaiden sekä vanhempien osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemus vahvistuu myös silloin, kun heille annetaan tarpeeksi informaatiota asioista. Tällöin he kykenevät paremmin ottamaan kantaa sekä omaa itseä että koko yhteisöä koskeviin asioihin. Tärkeänä koetaan myös yhteisen arvioinnin tekeminen sovittujen asioiden toteutumisesta, jotta niitä voidaan tarvittaessa kehittää yhdessä eteenpäin.

Positiivinen toimintakulttuuri

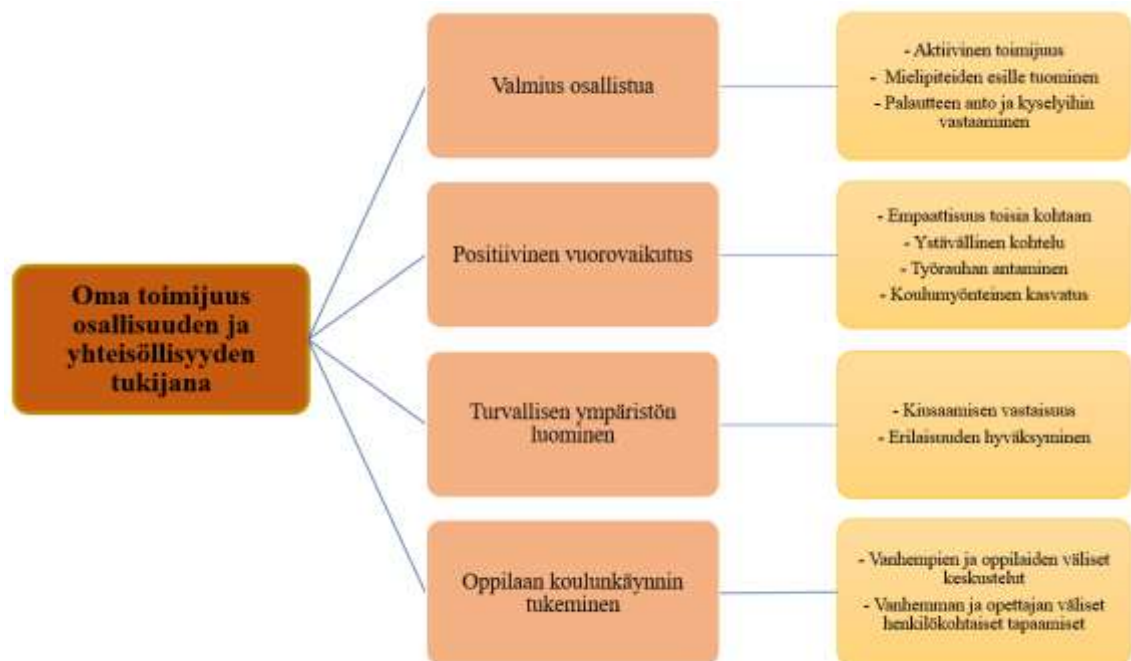
Tulosten valossa positiivinen ilmapiiri vahvistaa oppilaiden yhteisöllisyyden kokemusta sekä yksilön aktiivista osallistumista kouluyhteisössä. Positiivisen vuorovaikutuksen nähdään vahvistavan oppilaiden kahdenkeskisiä suhteita, oman luokan yhteishenkeä ja koko kouluyhteisön yhteenkuuluvuuden tunnetta. Ystävällisyys nähdään yhtenä yhteisöllisyyttä vahvistavana tekijänä. Ystävällisyyteen kuuluu oppilaiden ja vanhempien ajatusten mukaan empatia, toisten huomioiminen ja se, että ketään ei kiusata.

Empatiakyky ei ole nykyään itsestäänselvyys lasten ja nuorten keskuudessa. Mielestämme toisen asemaan ei aina osata asettua riittävällä vakavuudella. Toisia loukataan tarkoituksella ja perustellaan toimintaa vitsinä. Yhteisöllisyys ei perustu toisen loukkaamiseen vaan hyvän jakamiseen ja toisen huomioimiseen tasavertaisella sekä positiivisella tavalla. Ajattelemme, että mitä enemmän kouluyhteisön sisällä tapahtuu yhteisön jäsenten välisiä positiivisia kohtaamisia, sitä vahvemaksi yhteenkuuluvuuden ja yhteisöllisyyden tunne kasvaa.

6.2 Oma toimijuus osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemuksen tukijana

Toinen opinnäytetyömme toiminnalliseen osuuteen liittyvä tutkimuskysymys pyrkii selvittämään sitä, miten oppilaat ja vanhemmat voivat vaikuttaa omalla toiminnallaan osal-

lisuuden ja yhteisöllisyyden vahvistamiseen koulun toimintakulttuurissa. Myös tämän kysymyksen kohdalla oppilaiden ja vanhempien ajatukset kulkevat vahvasti samaa linjaa, molemmat olivat valmiita tekemään samankaltaisia asioita paremman koulun saavuttamiseksi. Ne asiat, jotka ovat tulleet aiemmin esille osallisuutta ja yhteisöllisyyttä vahvistavina tekijöinä, olivat myös sellaisia, joita oppilaat ja vanhemmat olivat valmiita omalla toiminnallaan tukemaan ja kehittämään. Esiin nousi vahvasti kolme yhteistä teemaa (Kuvio 20): *valmius osallistua*, *positiivinen vuorovaikutus* ja *turvallisen ympäristön luominen*. Lisäksi esiin nousi yksi pelkästään vanhempien näkökulmasta noussut teema: *oppilaan koulunkäynnin tukeminen*.

KUVIO 20. Oma toimijuus osallisuuden ja yhteisöllisyyden tukijana (Enoranta & Jokela 2019)

Valmius osallistua

Yhtenä merkittävimmistä keinoista vaikuttaa oman osallisuuden ja yhteisöllisyyden vahvistamiseen kouluyhteisössä sekä oppilaiden että vanhempien mielestä on valmius osallistua ja toimia aktiivisesti osana koulun arkea. He ovat valmiita osallistumaan erilaisten tapahtumien suunnitteluun ja toteutukseen sekä olemaan kyseisissä tapahtumissa läsnä lisätäkseen omaa osallisuuttaan. Alangon (2010, 61) laatimassa tutkimuksessa oppilaat

ovat tuoneet esille ajatuksen siitä, että mikäli he eivät osallistu aktiivisesti yhteisön toimintaan sekä muutoksen tekemiseen, eivät he myöskään voi valittaa lopputuloksesta. Tutkimuksen perusteella oppilaita motivoi osallistumaan ja vaikuttamaan halu luoda sellainen kouluympäristö, jossa on turvallista ja viihtyisää jokaisen opiskella. (Alanko 2010, 61.)

Oppilaiden ja vanhempien tuodessa omat näkemyksensä ja mielipiteensä esille, he osallistuvat omalta osaltaan päätöksentekoon ja saavat mahdollisuuden vaikuttaa. Palautteen antaminen sekä kyselyihin vastaaminen luovat yhdenlaisen keinon lisätä omaa osallisuutta koulun arjessa. Palautteiden ja toiveiden huomioiminen koulun puolesta luo lisää mahdollisuuksia oman aktiivisen toimijuuden toteuttamiselle.

Vanhemmat ovat tuoneet esille oman valmiutensa ja halukkuutensa osallistua koulua koskevaan päätöksentekoon sekä koulun toimintaan aktiivisesti. Tutkimusaineistoa tuottaneiden vanhempien määrä jäi kuitenkin suhteellisen vähäiseksi. Pohdimme, minkälaisia osallistumisvalmiuksia niillä vanhemmilla on, ketkä eivät olleet osallisina tutkimusaineiston tuottamisessa. Haluavatko he jättäytyä koulun toimintakulttuurin kehittämisen ulkopuolelle vai onko heillä halukkuutta vahvistaa omaa osallisuuttaan ja yhteisöllisyyttään kouluyhteisön jäsenenä mahdollisesti jollain muulla tavalla? Osa vanhemmista käytti oikeuttaan olla osallistumatta kehittämissuoriteprojektiin. Heille tulisi kuitenkin luoda vaihtoehtoisia mahdollisuuksia päästä vaikuttamaan asioihin ja tuntea kuuluvansa osaksi yhteisöä, sillä jokaisen mielipide on mielestämme tärkeä.

Positiivinen vuorovaikutus

Oppilaat ja vanhemmat voivat vaikuttaa oman osallisuutensa ja yhteisöllisyytensä vahvistamiseen tulosten valossa myös positiivisen vuorovaikutuksen kautta. Tärkeää on kyetä asettumaan toisen asemaan ja olla empaattinen, jotta saadaan luotua positiivista ilmapiiriä, mikä puolestaan lisää yhteisöllisyyden kokemusta. Ystävällinen kohtelu, toisten tervehtiminen ja kaikkien mukaan ottaminen porukkaan vahvistavat yhteenkuuluvuuden tunnetta ja osallisuuden kokemusta yhteisössä. Oppilaille työrauhan antaminen muille näyttäytyy tulosten perusteella merkittävänä osatekijänä positiivisen ilmapiirin luomisessa ja yhteisöllisyyden rakentamisessa.

Vanhemmat voivat omalta osaltaan vahvistaa oppilaiden yhteisöllisyyden kokemusta koulussa toteuttamalla koulumyönteistä kasvatusta ja keskustelemalla kouluun liittyvistä asioista positiiviseen sävyyn. Vanhempien omalla toiminnalla ja esimerkillä on mahdollista vahvistaa oppilaiden positiivista asennetta koulua ja kouluyhteisöä kohtaan sekä luoda oppilaille vahva arvopohja. Oppilaiden kohdatessa toinen toisensa reilusti ja käyttäytyen oikeudenmukaisesti ja tasapuolisesti kaikkia kohtaan, positiivinen asenne lisääntyy koko kouluyhteisössä hiljalleen.

Turvallisen ympäristön luominen

Omassa toiminnassa kiusaamisen vastaisuus ja erilaisuuden hyväksyminen on yksi merkittävä keino luoda turvallinen kouluympäristö. Turvallisessa kouluympäristössä osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemuksille on paremmin tilaa kuin turvattomassa. Oppilaiden ja vanhempien puuttuessa heti kiusaamistilanteisiin niiden esiinnyttyä sekä toimimaan kiusaamista ehkäisevällä tavalla, tukee tämä osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemuksen syntymistä. Omalla kiusaamisen vastaisella toiminnalla ja esimerkillä voidaan antaa hyvää mallia muille, jonka seurauksena on mahdollista saavuttaa turvallisempi ympäristö, jossa on helpompi tuoda omia ajatuksiaan esille muulle yhteisölle. Kun jokainen yksilö antaa toiselle mahdollisuuden olla sellainen kuin on, luo tämä tunnetta, että kuuluu joukkoon erilaisuudesta huolimatta.

Olemme huomanneet erilaisuuden lisääntyvän koko ajan nyky-yhteiskunnassa. Ihmiset haluavat erottua massasta ja tulla huomioiduiksi yksilöinä. Myös erilaiset haasteet lasten elämässä kasvavat, mikä luo erilaisia lähtökohtia koulunkäyntiin ja muokkaa persoonia erilaisiksi yksilöiksi. Tämän vuoksi erilaisuuden hyväksymisen merkitys korostuu nykyisissä kouluyhteisöissä. Jokaisen oppilaan tulisi siis kiinnittää huomiota omaan käytökseen toisia kohtaan, sillä jokainen voi mielestämme vaikuttaa vain omaan käytökseensä ja sen kautta osaltaan luoda turvallista ja yhteisöllistä toimintakulttuuria kouluun. Näemme vanhempien roolin myös merkittävänä yhteisöllisyyden luoja. Heidän tulee kiinnittää huomiota siihen, millaisen mallin ja arvomaailman he antavat lapsille erilaisuuden hyväksymisen suhteen.

Oppilaan koulunkäynnin tukeminen

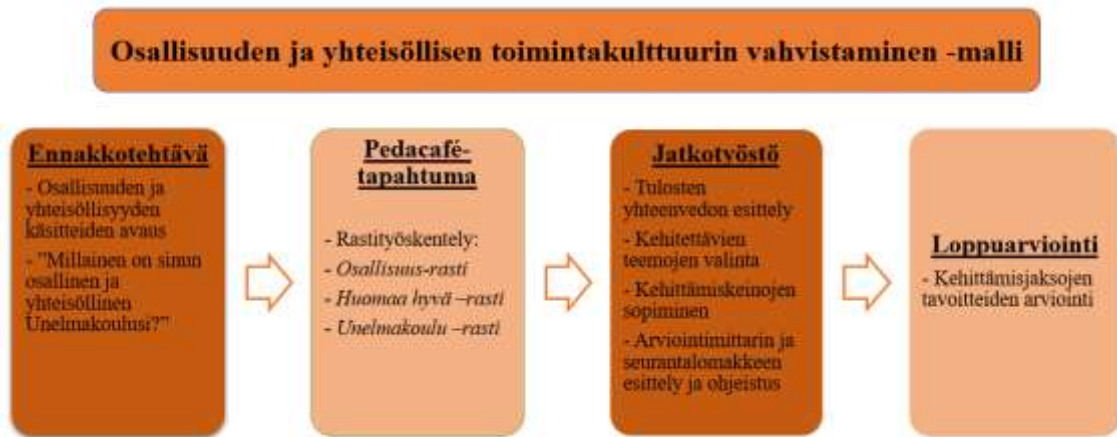
Vanhempien kohdalla merkittävä keino olla osallisena kouluyhteisön toiminnassa sekä vahvistaa yhteisöllisyyden syntymistä, on tukea oman lapsen koulunkäyntiä. Vanhempi voi tukea lastaan kuuntelemalla heitä ja pohtimalla yhdessä lapsia askarruttavia kouluun liittyviä asioita. Tällaisen yhteisen ajan antaminen mahdollistaa vanhemmalle osallistumisen lapsen kouluarkeen ja tätä kautta myös vanhemman oma osallisuuden kokemus koulun toimintakulttuuriin vaikuttamisesta vahvistuu.

Vanhemmat kokevat, että tiiviimmällä ja henkilökohtaisemmalla yhteistyöllä opettajan kanssa, heidän oma osallisuutensa oppilaiden kouluarkeen ja koulun toimintaan vahvistuu. Vanhempien tulee aktiivisina toimijoina olla tietoisia oppilaan koulunkäynnistä ja koulupäivien sisällöistä, jotta he pystyvät tukemaan oman lapsensa koulutietä paremmin.

Tämä vanhempien halukkuus tukea lapsensa koulunkäyntiä ja olla aktiivisessa yhteistyössä opettajien kanssa voi olla toisinaan haasteellista molempien osapuolien ajan puutteen vuoksi. Ajattelempa, että vanhemmille tulisi luoda uudenlaisia mahdollisuuksia yhteistyön rakentamiselle. Koulun puolesta tulisi järjestää vanhemmille enemmän mahdollisuuksia henkilökohtaisiin tapaamisiin tarpeen vaatiessa. Koulun henkilöstön tulisi lisäksi informoida vanhempia enemmän oppilaita koskevissa asioissa arjen tasolla. Yhteydenpidon tulisi olla vastavuoroisempaa ja kulkea arjessa mukana koko ajan, jotta tunne aidosta osallisuudesta ja yhteisöllisyydestä voisi toteutua.

6.3 Osallisuuden ja yhteisöllisen toimintakulttuurin vahvistamisen malli

Opinnäytetyöprosessimme aikana olemme kehittäneet Lape-hanke Pippurin koulu, oppilaitos ja vapaa-ajan kehittämistyöryhmän kanssa koulun sekä harrastustoiminnan käyttöön ”Osallisuuden ja yhteisöllisen toimintakulttuurin vahvistaminen -mallin” (Kuvio 21). Opinnäytetyössämme aiemmin esiteltyt ennakkotehtävä, Pedacafé-tapahtuma, jatko-työstö sekä koko prosessin loppuarviointi toimivat osana tätä mallia. (Pirkanmaan LAPE-hanke 2017—2018.)

KUVIO 21. Osallisuuden ja yhteisöllisen toimintakulttuurin vahvistaminen -mallin vaiheet (Enoranta & Jokela 2019)

Yhteistyön tavoitteena on ollut luoda rakenteet yhteisölliselle työlle ja tämä avulla varmistaa oppilaiden, vanhempien sekä yhteistyökumppaneiden osallisuus. Mallin pyrkimyksenä on vahvistaa lasten kuulluksi tuleamista sekä tarjota heille mahdollisuuksia osallistua yhteisön toimintakulttuurin rakenteiden suunnitteluun ja toteutukseen. Nämä asiat puolestaan tukevat oppilaiden kouluviihtyvyyttä sekä vanhempien osallisuutta ja yhteistyötä koulun arjessa. (Pirkanmaan LAPE-hanke 2017—2018.)

Lähtökohtana mallin luomisessa on ollut osallisuuden ja yhteisöllisyyden kehittäminen koulun toimintakulttuurissa. Mallin on tarkoitus olla sellainen, että se on helppo siirtää myös muihin kouluihin tai erilaisten harrastusyhteisöjen toimintaan sopivaksi. Mallia lähdettiin rakentamaan prosessinomaisesti vaihe vaiheelta eteenpäin. Mallin sisältö ja eri vaiheet on rakennettu jo itsessään oppilaiden sekä vanhempien osallisuutta ja yhteisöllisyyttä tukevaksi aiemman teoriatiedon pohjalta. Malli etenee syklimäisenä prosessina, jolla on aloitus (ennakkotehtävä), toimintavaihe (Pedacafé-tapahtuma ja jatkotyöstö) sekä lopetus (arviointi). Aiempi tieto muokkaa vaihe vaiheelta mallin avulla käsiteltäviä sisältöjä. Mallin avulla tuotetut sisällöt ovat riippuvaisia sen käyttöympäristöstä ja tulokset saattavat olla hyvinkin erilaisia eri yhteisöissä.

Malli itsessään on rakennettu sellaiseksi, että se lisää oppilaiden ja vanhempien osallisuuden ja yhteisöllisyyden tunnetta. Jokainen pääsee kyseisen mallin avulla osallistumaan, kertomaan mielipiteitään ja tulemaan aidosti kuulluksi yhdenvertaisesti, mikä lisää osallisuuden kokemusta. Mallin tarkoituksena on lisätä oppilaiden ja vanhempien yhdessä tekemistä, kannustaa toimimaan yhdessä yhteisen hyvän puolesta, harjoitella laatimaan

yhteisiä sopimuksia ja niihin sitoutumista, jolloin kaikki yhteisön jäsenet toimivat omalta osaltaan niiden saavuttamiseksi parhaansa mukaan. Prosessin aikana oppilaat ja vanhemmat pääsevät yhdessä vaikuttamaan omaan osallisuuteensa ja yhteisöllisyyteensä liittyviin asioihin, jolloin malli toimii itsessään osallisuutta ja yhteisöllisyyttä vahvistavana toimintatapana ja mahdollisuutena päästä vaikuttamaan asioihin.

Kyseisen Osallisuuden ja yhteisöllisen toimintakulttuurin vahvistamisen -mallin toimivuus on kokeiltu käytännössä Suoraman koululla yhden luokka-asteen sekä heidän vanhempiansa kanssa osana opinnäytetyöprosessiamme. Mallin testaaminen sekä tutkimustulokset ja tutkimusprosessin aikana tehdyt havainnot osoittivat, että oppilaat ja vanhemmat ovat saaneet ääntään kuuluviin työskentelyprosessin aikana ja päässeet konkreettisesti osallisiksi koulun kehittämistyötä. Jokaiselle työskentelyyn osallistuvalla oppilaalla ja vanhemmalle tarjoutui mallin avulla hyvä mahdollisuus anonymisti kertoa mielipiteensä ja omat ajatuksensa siitä, miten omassa yhteisössä tulisi osallisuutta ja yhteisöllisyyttä kehittää ja millaisin keinoin. Oleellista oli myös haastaa oppilaita ja vanhempia miettimään omia valmiuksiaan näiden asioiden edistäjinä. Käytännön tasolla mallityöskentely osoitti, että oman aidon mielipiteen kertominen vaatii osalla vielä uskallusta ja harjoittelua osana suurempaa ryhmää. Mikäli mallin mukainen työskentely tapahtuisi pienemmissä ryhmissä, olisivat mallin avulla syntyvät osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemukset varmasti vielä vahvempia. Huomioitavaa on myös tarjota työskentelyssä mukana oleville henkilöille mahdollisuus olla aidosti osallistumatta ja kertomatta mielipiteitään, mikäli kokee tämän itselleen parhaaksi vaihtoehdoksi.

Mallin avulla koulussa lähdettiin kehittämään oman luokan ja kouluyhteisön epäkohtia oppilaiden ja vanhempien toiveiden mukaisesti. Oppilaat ovat saaneet demokraattisesti äänestää oman luokan kehittämiskohteen sekä keinot, joilla lähdetään yhteistyössä työskentelemään kohti luokan yhteisiä tavoitteita. Tällä tavoin jokainen luokan oppilas pääsee osalliseksi yhteiseen päätöksentekoon. Näiden yhteisten päämäärien ja tavoitteiden avulla pyritään puolestaan vahvistamaan luokan keskinäistä yhteisöllisyyden tunnetta.

Opinnäytetyömme ja mallityöskentelyn keskeisten tulosten pohjalta voidaan nostaa esille kolme aihealuetta, jotka vahvistavat oppilaiden ja vanhempien osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemusta eniten koulun toimintakulttuurissa. Samat teemat nousivat esiin vahvasti myös pohdittaessa oman toiminnan merkitystä osallisuuden ja yhteisöllisyyden ko-

kemuksen vahvistajana. Nämä kolme merkittävintä kokonaisuutta olivat *kuulluksi tuleminen ja vaikuttaminen, turvallinen oppimisympäristö* sekä *positiivinen ilmapiiri*. Opinnäytetyömme teoriatausta tukee näitä saatuja tuloksia. Samat teemat on määritelty myös teoriataustassamme osallisuutta ja yhteisöllisyyttä vahvistaviksi tekijöiksi. Lape-kehittämistyöryhmän kanssa yhteistyössä luotu malli on rakenteeltaan suunniteltu sellaiseksi, jonka avulla pystytään tukemaan ja lisäämään kyseisiä osallisuuden ja yhteisöllisyyden tekijöitä koulun toimintakulttuurissa.

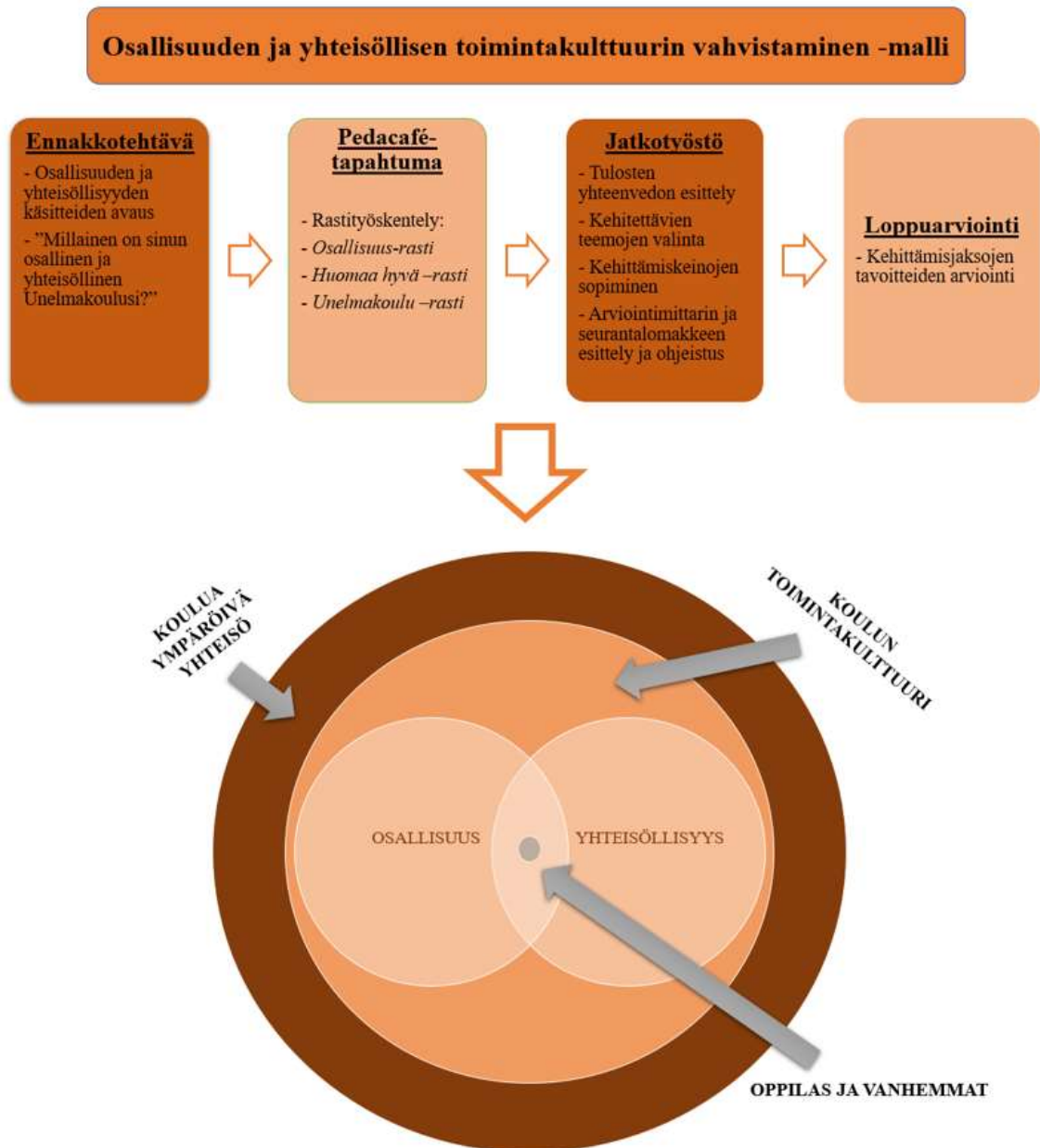
Mallin mukaan työskenneltäessä oppilaat ja vanhemmat tulevat kuulluiksi sekä pääsevät vaikuttamaan ja kertomaan mielipiteensä päätettävistä asioista. Mallin avulla jokainen pyritään huomioimaan tasavertaisesti sekä luomaan luottamuksellinen ilmapiiri oman yhteisön sisällä. Yhteisen tekemisen ja yhteisten päämäärien kautta toiveena on luoda yhteenkuuluvuuden tunnetta, minkä pyrkimyksenä on vahvistaa kaverisuhteita ja vähentää kiusaamista. Näiden toteutuminen saa aikaan turvallisen oppimisympäristön. Lisäksi mallin perimmäisenä tavoitteena on luoda kouluun positiivista toimintakulttuuria yhteisen tekemisen ja yhteisten tavoitteiden asettamisen kautta.

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että Osallisuuden ja yhteisöllisen toimintakulttuurin vahvistamisen -malli tukee toimintatapana osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemuksen syntymistä sekä oppilaiden että vanhempien kohdalla. Tätä mallia voidaan hyödyntää yhtenä konkreettisena osallisuuden ja yhteisöllisyyden vahvistamisen välineenä ja toimintatapana sekä kouluissa että harrastustoiminnassa. Tutkimuksen tulosten pohjalta kolme keskeisintä oppilaiden ja vanhempien osallisuutta ja yhteisöllisyyttä vahvistavaa tekijää, *kuulluksi tuleminen ja vaikuttaminen, turvallinen oppimisympäristö* sekä *positiivinen ilmapiiri*, koulun toimintakulttuurissa ovat sellaisia, joita voidaan vahvistaa kyseisen toimintamallin avulla. Mallin vahvistaessa näitä tekijöitä, oppilaiden sekä heidän vanhempiensa osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemukset lisääntyvät, mistä puolestaan voidaan päätellä mallin olevan osallisuutta ja yhteisöllisyyttä tukeva. Opinnäytetyömme kokonaistavoitteena on ollut luoda koulu yhteisön toimintaan malli, joka tukee osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemusta koulussa. Tulosten valossa voimme todeta luodun mallin palvelevan alkuperäistä tarkoitusta.

Teoriatiedon pohjalta osallisuuden ja yhteisöllisyyden käsitteet nivoutuvat vahvasti yhteen, kuten kuvion 22 alaosassa esiintyvä opinnäytetyömme teoreettinen viitekehys osoittaa. Kokeakseen aitoa osallisuutta, ihminen tarvitsee ympärilleen turvallisen yhteisön, joka puolestaan vahvistuu aidoilla osallistumisen kokemuksilla. Näiden käsitteiden riippuvuus toisistaan on nähtävissä myös opinnäytetyömme tuloksissa. Oppilaat ja vanhemmat haluavat kuulua sellaiseen yhteisöön, jossa voivat kokea olonsa turvalliseksi ja hyväksytyksi, jolloin heidän uskalluksensa osallistua ja ilmaista omia mielipiteitään vahvistuu. Jotta oppilaiden ja vanhempien on mahdollista kokea olonsa aidosti osallisiksi ja yhteisöllisiksi, vaatii tämä kokonaisuudessaan positiivisen sekä osallisuutta ja yhteisöllisyyttä tukeva toimintakulttuurin luomisen kouluun.

Tekemämme johtopäätös on se, että oppilaiden ja vanhempien osallisuuden ja yhteisöllisyyden mahdollistavan koulun toimintakulttuurin edellytyksenä on opettajien asenteiden muutos siihen suuntaan, että he luottavat oppilaisiin ja heidän vanhempiinsa sekä tarjoavat mahdollisuuksia päästä vaikuttamaan koulun toimintakulttuurin muokkaamiseen. Opettajien tulee hankkia sellaisia valmiuksia, joiden avulla opetusta pystytään muokkaamaan osallisuutta ja yhteisöllisyyttä tukevaan suuntaan. Koulukulttuurin muutos ja tähän velvoittavat koulutoimintaa koskevat asiakirjat luovat raamit tälle muutokselle. Enää ei voida toimia pelkästään vanhanaikaisten opettajajohtoisten opetusmetodien mukaisesti, sillä koulua ympäröivä yhteisö luo uudenlaisia vaatimuksia yhteiskunnan jäsenille. Oppilaille tulee koulussa luoda mahdollisuudet harjoitella esimerkiksi demokraattisten päätösten tekemistä, yhteisön jäsenenä toimimista sekä oma-aloitteisuutta, sillä näitä taitoja tarvitaan vahvasti myös koulun ulkopuolella toimittaessa. Vanhempien osuus tällaisessa koulukulttuurin muutoksessa on myös tärkeässä roolissa. Vanhemmat tulisi nähdä vahvemmin opettajien kasvatuskumppaneina sekä omien lastensa asiantuntijoina, jolloin heille tulisi mahdollistaa osallistuminen koulun arjen uusien rakenteiden luomiseen ja toteuttamiseen. Kun vanhemmat tietävät mitä koulussa tapahtuu, heidän on helpompi tukea lastensa koulunkäyntiä.

KUVIO 22. Osallisuutta ja yhteisöllisyyttä tukeva koulun toimintakulttuuri (Enoranta & Jokela 2019)

Luomamme Osallisuuden ja yhteisöllisen toimintakulttuurin vahvistamisen -mallia voidaan mielestämme hyödyntää osana koulun toimintakulttuurin muutosta. Tämä tulisi ottaa yhtenä työkaluna osaksi osallista ja yhteisöllistä toimintakulttuuria tavoittelevaa koulua. Kouluun tulee luoda pysyviä osallisuutta ja yhteisöllisyyttä vahvistavia toimintamalleja. Kyseistä mallia voidaan soveltaa koulun toimintakulttuurissa monin eri tavoin. Malli toimii sekä laajemman koulu yhteisön kontekstissa että pedagogisena työvälineenä vain yhden luokan kanssa toimiessa. Mallin toimiessa itsessään jo osallisuutta ja yhteisöllisyyttä tukevana työkaluna, sisällöllisesti sitä pystyy hyödyntämään monenlaisten asioi-

den opettelussa ja käsittelyssä. Tällöin asioiden oppiminen tapahtuu osallisin ja yhteisöllisin keinoin. Malli voidaan siis nähdä hyvin monikäyttöisenä kokonaisuutena tukemassa osallista ja yhteisöllistä koulun toimintakulttuuria.

7 POHDINTA

Tässä luvussa pohdimme yhteiskunnan muutoksen vaikutuksia koulumaailman tulevaisuuteen ja millaisia muutoksia koemme koulun toimintakulttuurin tarvitsevan osallisuuden ja yhteisöllisyyden näkökulmasta tulevaisuudessa. Lisäksi tarkastelemme opinnäytetyömme eettisyyttä ja luotettavuutta sekä tuomme esiin mahdollisia jatkotutkimusehdotuksia.

7.1 Tulevaisuuden osallinen ja yhteisöllinen koulu

Suomalainen koulutusjärjestelmä elää tällä hetkellä muutoksessa ja oppilaiden sekä vanhempien osallisuuden ja yhteisöllisyyden lisääminen koulun toimintakulttuurissa on kehityksen alla koko ajan. Tähän velvoittaa jo opetushallituksen laatimat Uuden perusopetussuunnitelman perusteet 2014. Samaan aikaan koko yhteiskunta elää muutoksessa ja esimerkiksi työelämän vaatimukset muuttuvat siihen suuntaan, että vanhan mallin mukaisella opettajalähtöisellä opetuksella ei pystytä enää vastaamaan näihin työelämän ja yhteiskunnan muuttuviin tarpeisiin ja vaatimuksiin riittävästi.

Työelämän muuttuessa, myös koulussa harjoiteltavat työelämää valmistavat taidot muuttuvat. Tulevaisuudessa tarvitaan entistä enemmän vuorovaikutus- ja yhteistyötaitoja, joiden kautta puolestaan päästään tuomaan omia ajatuksia ja osaamista esille sekä osallistumaan työyhteisön toimintaan. Ihmisiltä vaaditaan päätöksentekokykyä ja halua vaikuttaa asioihin. Työelämä näyttää muovautuvan monilla aloilla siihen suuntaan, että työtä tehdään vahvasti tiiminä yhteisten sovittujen tavoitteiden saavuttamiseksi. Jokaisella tulisi tällöin olla valmiudet toimia aktiivisena osana tiimiä ja samalla kyetä toimimaan itsenäisesti ja ottamaan vastuuta omasta ja tiimin yhteisestä toiminnasta sekä tekemään perusteltuja päätöksiä. Myös työelämän ulkopuolisessa elämässä ihmisten oma aktiivisuus nousee koko ajan suurempaan rooliin asioiden hoidossa ja tiedonhankinnassa. Koulun toimintakulttuuria tulee siis muovata sellaiseksi, joka tukee näiden työelämässä ja yhteiskunnassa tarvittavien ominaisuuksien harjoittelemista.

Kaikki tämä yhteiskunnan tasolla tapahtuva muutos vaatii osaltaan koulujärjestelmältä toisenlaista tapaa toimia. Toinen painava syy muutostarpeille löytyy oppilaiden motivaatiosta koulunkäyntiä kohtaan. Lasten ja nuorten koulumotivaatio tuntuu vähenevän ja koulussa ei viihdytä, vaikka oppimistulokset ovat hyvällä tasolla. Voiko tähän olla syynä hyvän yhteishengen puute? Motivaatiota lannistavat opetusmenetelmät? Saako lapset ja nuoret riittävästi onnistumisen kokemuksia koulupäivien aikana motivoituaakseen? Vai jääkö heidän aito kuulemisensa ja mielipiteiden huomioiminen vaillinaiseksi? Syyt kouluviihdytyvyyden laskun taustalla ovat varmasti moninaiset, mutta tärkeää on pohtia mitkä asiat voivat vahvistaa oppilaiden kouluviihdytyvyyttä ja motivoida opiskeluun.

Osallinen ja yhteisöllinen koulun toimintakulttuuri on mielestämme tavoittelemisen arvoinen asia, sillä sen avulla on hyvät mahdollisuudet luoda parempaa ja motivoivampaa ilmapiiriä kouluun, jolloin siellä viihtyminen kasvaa. Koulussa ei pelkästään opiskella, vaan se osaltaan myös yhdistää oppilaita ja luo mahdollisuuden harjoitella tulevaisuuden kannalta tärkeitä vuorovaikutustaitoja ja sosiaalisia taitoja. Kouluun tarvitaan uusia oppilaita osallistavia rakenteita, jotka kannustavat ottamaan kantaa asioihin ja osallistumaan päätöksentekoon nykyisen passiivisen osallistumisen sijaan. Kun oppilaita otetaan mukaan opetuksen sisältöjen, opetusmenetelmien sekä koko koulun arjen suunnitteluun ja toteutukseen, luo tämä varmasti suurempaa motivaatiota koulunkäyntiä kohtaan. Mikäli oppilaat pääsevät vaikuttamaan esimerkiksi opetusmenetelmiin ja saavat tunteen siitä, että heidän mielipiteillään on aidosti merkitystä, heidän sitoutumisensa koulunkäyntiä kohtaan on varmasti myös suurempaa.

Koulu on loistava areena harjoitella jo nuorena tulevaisuudessa vaadittavia yhteistyötaitoja. Opetusmenetelmien tulisi muovautua enenevässä määrin sellaisiksi, jotka kannustavat yhteistyöhön ja ratkaisukeskeiseen ajatteluun. Yhdessä pohtimalla ja harjoittelemalla saadaan mahdollisuuksia osallistua ryhmän toimintaan, kertoa omia mielipiteitä ja samalla opitaan kunnioittamaan myös muiden näkemyksiä ja auttamaan toisia. Uskomme, että yhdessä tekeminen ja yhteiset tavoitteet lisäävät yhteenkuuluvuuden tunnetta ja vähentävät lasten ja nuorten syrjäytymistä sekä kiusaamistilanteita. Kun koulun toimintakulttuuriin luodaan sellaisia pedagogisia menetelmiä, joiden avulla tapahtuu oppimista ja samalla luodaan tunne mahdollisuudesta yhdessä ikätovereiden kanssa vaikuttaa kuulumansa yhteisön asioihin, lisää tämä yhteisöllisyyden tunnetta.

Myös vanhempien roolia kouluyhteisön osallisena jäsenenä ja oppilaan koulunkäynnin tukijana tulisi tulevaisuudessa korostaa. Perheet ja vanhemmat ovat osaltaan suuressa roolissa ohjaamassa ja muokkaamassa lasten asenteita koulua, muita ihmisiä ja koko yhteiskunnan toimintaa kohtaan. Vanhemmat tulisi nähdä vielä vahvemmin opettajien yhteistyökumppaneina oppilaan koulupolulla. Myös vanhempien sitoutumista lapsen koulunkäynnin tukemiseen lisää varmasti mahdollisuus vaikuttaa koulun toimintaan ja olla arvostettu yhteisön jäsen omassa roolissaan oman lapsen asiantuntijana.

Osallisessa ja yhteisöllisessä koulussa kuullaan lasta, annetaan hänen ilmaista mielipiteitään, tarjotaan onnistumisen kokemuksia, ollaan ystävällisiä toisia kohtaan, tavoitellaan yhdessä asetettuja tavoitteita, otetaan kaikki mukaan porukkaan ja kannustetaan jokaista yhteisön jäsentä. Nämä tekijät vahvistavat varmasti osaltaan oppilaan hyvinvointia koulussa ja sitä kautta edistävät myös oppimista. Yhteiskunta tarvitsee tulevaisuudessa yhteistyökykyisiä ja päätöksentekoon valmiita sekä kokonaisvaltaisesti hyvinvoivia ihmisiä. Hyvinvoivat nuoret kannattelevat myös koko yhteiskunnan hyvinvointia tulevaisuudessa. Tämän vuoksi on tärkeää panostaa koulussa viihtymiseen osallisuuden ja yhteisöllisyyden keinoin.

7.2 Eettisyys ja luotettavuus

Tutkimusta tehdessä tulee huomioida hyvän tutkimuskäytännön noudattaminen. Etenkin ihmisiä ja heidän arkeaan tutkittaessa tulee tutkijan kunnioittaa tutkittavien ihmisarvoa sekä itsemääräämisoikeutta. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Tutkittavalle on annettava riittävä tieto tutkimuksen sisällöstä, jotta hän tietää, mitä tutkimus pitää sisällään. Tutkittavia on tiedotettava siitä, mitä tutkitaan, millä keinoin ja mihin tutkittavaa tietoa käytetään. Tutkittavalle tulee antaa tieto siitä, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja hänellä on oikeus keskeyttää tutkimukseen osallistuminen milloin tahansa. Alaikäisen lapsen osallistumista tutkimukseen on täsmennetty Tutkimuseettisen neuvottelukunnan eettisissä periaatteissa siten, että koulussa tapahtuvaan tutkimuksen tekemiseen riittää useimmissa tilanteissa vain rehtorin antama suostumus. Huoltajan lupaa ei tarvita niissä tilanteissa, joissa rehtori arvioi tutkimuksen tuottavan koululle hyödyllistä tietoa ja se pystytään sisällyttämään koulu-aikaan. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta n.d.)

Opinnäytetyömme tutkimusjoukko koostui alaikäisistä lapsista ja heidän vanhemmistaan. Koska tutkimuksen toteutus tapahtui oppilaiden kouluajaksi, erillistä suostumusta ei huoltajilta oppilaiden tutkimukseen osallistumiseen pyydetty vaan lupa tutkimuksen tekemiseen saatiin Suoraman koulun rehtorilta. Vanhempia kuitenkin informoitiin tutkimuksen tekemisestä ja sisällöstä Wilma-viestin kautta. Oppilaille informaatio tutkimuksen tekemisestä välittyi koulun henkilöstön kautta. Vanhemmille osallistuminen tutkimukseen oli täysin vapaaehtoista, mutta oppilaille osallistuminen luettiin kouluajaksi. Jokaisella oppilaalla osallistuminen varsinaisen tutkimustiedon tuottamiseen oli kuitenkin vapaaehtoista. Oppilaille ja vanhemmille kerrottiin, että he saavat vastata asetettuihin kysymyksiin nimettömästi ja heidän tuottamaansa tietoa käsitellään anonyymisti tutkimuksessa.

Eettisen ristiriidan vapaaehtoisuutta pohtiessa luo kuitenkin se, että emme tutkijoina voi olla täysin varmoja siitä, onko oppilaille annettu selkeät ohjeistukset siitä, että tutkimuksen kysymyksiin vastaaminen oli vapaaehtoista. Emme tutkijoina ole olleet myöskään paikalla ohjeistamassa oppilaita ja vanhempia ennakkotehtävän tekemiseen, tapahtuman kaikkien rastitehtävien tekemiseen emmekä jatkotyöstön toteutukseen, jolloin emme pysty vakuuttamaan jokaisen osallistujan saaneen ohjeistukset samalla tavalla. Tutkimuksen ohjeistusten jakamisessa eteenpäin on ollut mukana useampi välikäsi, jolloin alkupeäinen informatiivinen sisältö ei välttämättä ole tavoittanut kaikkia tutkimukseen osallistujia samalla tavalla.

Aineistonkeruuvaiheessa huomasimme tutkijoina yhden merkittävän häiriötekijän, joka vaikutti mahdollisuuteen hyödyntää kaikkea Pedacafé-tapahtumassa kerättyä tutkimusmateriaalia. Yhden rastitehtävän ohjeistuksen aikana tapahtui selkeää ohjailua ja johdatelua rastin vetäjän suunnalta, jolloin emme ole voineet käyttää kyseisten ohjailujen pohjalta saatua materiaalia osana opinnäytetyön aineistoa. Rajasimme kyseessä olevan materiaalin virallisen tutkimusaineiston ulkopuolelle heti ohjailun havaittuamme, jotta saamme tulokset pysyvät luotettavina. Jokaisella rastin vetäjällä oli kirjalliset yhtenevät ohjeistukset rastin pitämiseen, mutta silti ohjailua pääsi tapahtumaan. Mikäli luomaamme mallia hyödynnetään jatkossa tutkimuksen tekemiseen ja tutkimusaineiston keruuseen, tulee oppilaiden ja vanhempien ohjeistamiseen kiinnittää enemmän ja tarkemmin huomiota sekä tarjottaisiin tutkijoille itselleen mahdollisuus huolehtia tutkittavien ohjeista-

misesta sekä muusta tutkimukseen liittyvästä informaation jakamisesta. Tutkimusaineiston säilyttäminen luotettavana vaatii jokaiselta ohjeistuksen antajalta yhtenäistä ymmärrystä tutkimuksen tekemisen keskeisistä periaatteista.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta lisää tutkimuksen jokaisen vaiheen tarkka auki kirjoittaminen. Tutkimusprosessin kulku tulee selostaa selvästi ja totuudenmukaisesti. Tutkimusraportissa tulee olla näkyvillä millaisissa paikoissa ja olosuhteissa aineistoa on kerätty. Lisäksi merkittävää on tuoda esiin mahdolliset virhetulkinnat, häiriötekijät sekä tutkittavien tekemä itsearviointi tilanteesta. Luotettavuuden lisäämiseksi erilaisten luokittelujen synty ja niiden perustelut tulee olla lukijalle nähtävillä. Myös tulosten osalta on tärkeää kirjoittaa auki, miten kyseisiin päätelmiin on päästy ja mihin tehdyt tulkinnat perustuvat. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 232—233.) Opinnäytetyöprosessimme on kuvattu erittäin tarkasti ja rehellisesti vaihe vaiheelta, mikä lisää työmme luotettavuutta. Olemme kuvanneet selkeästi opinnäytetyömme lähtökohdat sekä teoreettisen taustan. Aineistonkeruuprosessi on kuvattuna jokainen vaihe huomioiden. Analysointia on tehty koko opinnäytetyön ajan ja tämä on pyritty kuvaamaan myös opinnäytetyöraportissa mahdollisimman tarkasti. Olemme laatineet selkeästi ja johdonmukaisesti luokitteluja saamistamme tuloksista ja perustelleet tekemämme valinnat ja kuvannet, miten kyseisiin tuloksiin on päästy. Opinnäytetyön luotettavuutta arvioidessamme olemme myös tuoneet avoimesti esiin matkan varrella ilmenneet epäkohdat.

7.3 Jatkotutkimusehdotuksia

Opinnäytetyömme tuotti tietoa siitä, mitkä tekijät oppilaat ja vanhemmat kokevat koulu-yhteisössä osallisuutta ja yhteisöllisyyttä vahvistavina ja millaisin toimin he itse ovat valmiita näitä asioita vahvistamaan. Lisäksi loimme LAPE-yhteistyön tuloksena Osallisuuden ja yhteisöllisen toimintakulttuurin vahvistamisen -mallin, jonka avulla tarkoitus on vahvistaa oppilaiden ja vanhempien osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemuksia koulun toimintakulttuurissa. Suoraman koululla lähdettiin työstämään osallisuuden ja yhteisöllisyyden vahvistamista kyseisen mallin avulla opinnäytetyöprosessimme aikana. Jatkotutkimusaiheena olisi mielenkiintoista selvittää, millaisia vaikutuksia kyseisen mallin avulla työskentely tuo pidemmällä aikavälillä koulun oppilaiden ja vanhempien elämään. Kokevatko he oman osallisuutensa ja yhteisöllisyytensä lisääntyvän aidosti tällaisen mallin

mukaisesti työskenneltäessä. Mielenkiintoista olisi myös tutkia millaisia tuloksia kyseinen malli tuottaisi jossain muussa koulussa, jollain muulla luokka-asteella tai esimerkiksi jossakin harrastustoiminnassa.

Osallisuutta ja yhteisöllisyyttä tutkitaan koko ajan enemmän ja siihen kiinnitetään tällä hetkellä paljon huomiota. Tulevaisuudessa olisi tärkeää tutkia sitä, millaisia vaikutuksia osallisuuden ja yhteisöllisyyden lisäämisellä on oppilaiden koulumotivaatioon tai oppimisvalmiuksiin. Tutkimuksen kohteena voisi olla yksityiskohtaisempia osa-alueita, kuten se, että vaikuttaako osallisuuden ja yhteisöllisyyden lisääntyminen lasten keskittymiskykyyn oppitunneilla, sitoutuuko oppilaat osallisessa ja yhteisöllisessä koulussa paremmin tai miten he kokevat osallisuuden ja yhteisöllisyyden vaikutuksen konkreettisesti oppimisympäristön turvallisuuteen ja koulun yleiseen ilmapiiriin.

LÄHTEET

- Ahonen, S. 2006. Ovatko nuoret pettäneet demokratian – vai päinvastoin? Muutos nuorten kansalaisaktiivisuudessa kahden sukupolven välillä. Teoksessa Ahvenisto, I. & Mäki, K. (toim.) *Kansalaisvaikuttaminen ajassa*. Tampere: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 249—270.
- Alanko, A. 2010. Osallisuuden paikat koulussa. Teoksessa Kallio, K., Ritala-Koskinen, A. & Rutanen, N. (toim.) *Missä lapsuutta tehdään?* Helsinki: Yliopistopaino, 55—72.
- Arminen, M., Helenius, J., Lång, N. & Metso, T. 2013. Reissuvihkosta dialogiin. Teoksessa Lämsä, A.-L. *Verkosto vahvaksi. Toimiva vuorovaikutus perheiden kanssa*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 223—244.
- Aro, J. 2011. Yhteisöllisyys ja sosiaalinen side. Teoksessa Kangaspunta, S. (toim.) *Yksilöllinen yhteisöllisyys. Avaimia yhteisöllisyyden muutoksen ymmärtämiseen*. Tampere: Juventus Print – Tampereen Yliopistopaino Oy, 35—60.
- Arponen, A-L. 2007. ”Miten nuo pienet ossaa ajatella niin fiksusti?” Lasten mielipiteitä arkiympäristöstään. *Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksiä 1:2007*.
- Björkstén, T. 2017. Uudet Pisa-tulokset: Suomen tytöt maailman toiseksi parhaita, vaikka ei edes huvita. *Yle uutiset*. Luettu 25.10.2018. <https://yle.fi/uutiset/3-9336636>
- Bragg, S. 2007a. ”Student voice” and Governmentality: The production of enterprising subject? *Discourse: studies in the cultural politics of education* 28 (3), 343—358.
- Bragg, S. 2007b. ”But I listen to Children Anyway!” – teacher perspectives on pupil voice. *Educational Action Research* 15 (4), 505—518.
- Coughlan, S. 2012. Education & Family: UK education sixth in global ranking. *BBC News*. Luettu 25.10.2018. <https://www.bbc.com/news/education-20498356>.
- Eskel, P. & Marttila, M. 2013. Osallisuuden kokemus osana yhteisöllisyyttä. Teoksessa Marjanen, P., Marttila, M. & Varsa, M. (toim.) *Pienten piirissä. Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille*. Jyväskylä: PS-kustannus, 75—96.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1999. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 3. painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Gretschel, A. 2002a. Kunta nuorten osallisuusympäristönä. Nuorten ryhmän ja kunnan vuorovaikutussuhteen tarkastelu kolmen liikuntarakentamisprojektin laadunarvioinnin keinoin. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Gretschel, A. 2002b. Kunnallisen nuorten osallisuusympäristön perustaminen. Teoksessa Gretschel, A. (toim.) *Lapset, nuoret ja aikuiset toimijoina. Artikkeleita osallisuudesta*. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu ja Suomen kuntaliitto, 48—67.
- Haapaniemi, R. & Raina, L. 2014. *Rakenna oppiva ryhmä. Pedagogisen viihtymisen käsikirja*. Jyväskylä: PS-kustannus.

- Hakalehto-Wainio, S. 2012. Oppilaan oikeudet opetustoimessa. Helsinki: CC Lakimiesliiton kustannus.
- Harinen, P. & Halme, J. 2012. Hyvä paha koulu. Kouluhyvinvointia hakemassa. Helsinki: Suomen Unicef.
- Hart, R. 1992. Children´s participation: from tokenism to citizenship. Luettu 7.10.2018. https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/childrens_participation.pdf
- Heikkinen, H. L. T. 2018. Toimintatutkimus: Kun käytäntö ja tutkimus kohtaavat. Teoksessa Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 5. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 215—230.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2010. Tutki ja kirjoita. 15.—16. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Hoikkala, T. 2008. Kilpailuyhteiskunta Suomi ja kasvuyhteisöjen repeilevät ketjut. Nuorisotyö-lehti 8, 7—9.
- Hotari, K.-E., Oranen, M. & Pösö, T. 2009. Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa Brady, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos.
- Hyyppä, M., T. 2002. Elinvoimaa yhteisöstä. Sosiaalinen pääoma ja terveys. Jyväskylä: Otavan Kirjapaino Oy.
- Jantunen, T. & Haapaniemi, R. 2013. Iloa kouluun. Avaimia kouluviihtyvyyteen. Jyväskylä: Bookwell Oy.
- Jyrkämä, J. 1983. Toimintatutkimuksen teoriasta ja tutkimuskäytännöstä. Teoksessa Jaakkola, R. & Urponen, K. (toim.) Sosiaalipolitiikan teoriaa ja ongelmia. Helsinki: Sosiaalipoliittinen yhdistys, 57—91.
- Kananen, J. 2008. Kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 93. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopistopaino.
- Kananen, J. 2010. Opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 111. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.
- Kanaoja, A., Niiranen, V. & Jokiranta, H. 2008. Kunnallinen sosiaalipolitiikka. Osallisuutta ja yhteistä vastuuta. Jyväskylä: WS Bookwell Oy.
- Kangasalan kaupunki. N.d. Suoraman koulu. Luettu 19.3.2018. <https://www.kangasala.fi/varhaiskasvatus-ja-opetus/perusopetus/koulut/suoraman-koulu/>
- Kangaspunta, S., Aro, J. & Saastamoinen, M. 2011. Epilogi: Yhteisöllisyyden jatkumo. Teoksessa Kangaspunta, S. (toim.) Yksilöllinen yhteisöllisyys. Avaimia yhteisöllisyyden muutoksen ymmärtämiseen. Tampere: Juventus Print. 245—266.

- Kiilakoski, T. 2007. Johdanto: Lapset ja nuoret kuntalaisina. Teoksessa Gretschel, A. & Kiilakoski, T. (toim.) 2007. Lasten ja nuorten kunta. Helsinki: Hakapaino Oy, 8—23.
- Kiilakoski, T., Gretschel, A. & Nivala, E. 2012. Osallisuus, kansalaisuus, hyvinvointi. Teoksessa Gretschel, A. & Kiilakoski, T. (toim.) 2012. Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa. Helsinki: Hakapaino, 9—33.
- Kiilakoski, T. 2014. Koulu on enemmän. Nuorisoyön ja koulun yhteistyön käytännöt, mahdollisuudet ja ongelmat. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura Julkaisuja 155. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- KiVa. 2012. KiVa Koulu. Luettu 7.12.2018. www.kivakoulu.fi
- Kumpulainen, K., Krokfors, L., Lipponen, L., Tissari, V., Hilppö, J. & Rajala, A. 2010. Oppimisen Sillat. Kohti osallistavia oppimisympäristöjä. Helsinki: Yliopistopaino.
- Kuula, A. 2006. Toimintatutkimus. Luku 5.4. kokonaisuudesta Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto, Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Luettu 7.12.2018. https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L5_4.html
- Lahtinen, N. 2011. Oppilaan oikeudet ja vanhempien vastuu. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Laine, K. 2005. Minä, me ja muut sosiaalisissa verkostoissa. Helsinki: Otava.
- Lape Pirkanmaa. 2017a. Koulu, oppilaitos ja vapaa-aika. Luettu 9.10.2018. <https://lapepirkanmaa.fi/varhaiskasvatus-koulu-ja-vapaa-aika/koulu-ja-vapaa-aika/>
- Lape Pirkanmaa. 2017b. Pirkanmaan LAPE Pippuri. Luettu 2.2.2019. <https://lapepirkanmaa.fi/pirkanmaan-lape-pippuri/>
- Lape Pirkanmaa. 2017c. Varhaiskasvatus, koulu, oppilaitos ja vapaa-aika. Luettu 2.2.2019. <https://lapepirkanmaa.fi/varhaiskasvatus-koulu-ja-vapaa-aika/>
- Lape Pirkanmaa. 2017d. Koulu, oppilaitos ja vapaa-aika. Luettu 2.2.2019. <https://lapepirkanmaa.fi/varhaiskasvatus-koulu-ja-vapaa-aika/koulu-ja-vapaa-aika/>
- Lapsenoikeudet. N.d. Lasten oikeudet sopimuksessa. Luettu 9.10.2018. <https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-sopimus/lasten-oikeudet-sopimuksessa>
- Lapsiasiavaltuutettu. 2009. Lasten osallisuus ei ole pelkkää mielipiteiden selvittämistä. Tiedote 9/2009. Luettu 8.10.2018. <http://lapsiasia.fi/tata-mielta/tiedotteet/tiedotteet-2009-2005/lasten-osallisuus-ei-ole-pelkkaa-mielipiteiden-selvittamista/>
- Launonen, L. & Pulkkinen, L. 2004. Koulu kasvuyhteisönä. Teoksessa Launonen, L. & Pulkkinen, L. (toim.) Koulu kasvuyhteisönä. Kohti uutta toimintakulttuuria. Jyväskylä: PS-kustannus, 13—75.
- Leinonen, J. 2010. Lapsen osallisuuden mahdollistaminen päiväkodin toimintakulttuurissa. Tilastollinen tutkimus osallisuuden tasomallista. Helsingin yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Pro gradu -tutkielma.

Liikkuva koulu. 2016. Luettu 7.12.2018. www.liikkuvakoulu.fi

Mikkola, A. 2007. Kansalaisvaikuttaminen osaksi opettajuutta. Teoksessa Suutarinen, S. (toim.) Aktiiviseksi kansalaiseksi. Kansalaisvaikuttamisen haaste. Jyväskylä: PS-kustannus, 53—59.

Mustikkamäki, N. 2004. Näkökulmia yksilöiden sitoutumiseen ja alueiden kehityksen väliseen suhteeseen. Teoksessa Sotarauta, M. & Kosonen, K-J. (toim.) Yksilö, kulttuuri ja innovaatioympäristö. Avauksia aluekehityksen näkymättömään dynamiikkaan. Tampere: Tampere University Press.

Niemi, R. 2008. Osallisuus koulussa: sanahelinää vai opetusta rikastuttava mahdollisuus? Teoksessa Lanas, M., Niinistö, H & Suoranta, J. (toim.) 2008. Kriittisen pedagogiikan kysymyksiä 2. Tampere: Tampereen yliopiston kasvatustieteiden laitos. 121—147.

Nousiainen, L & Piekkari, U. 2005. Osallistuva oppilas – yhteisöllinen koulu. Oppilaskunnan ohjaavan opettajan opas. Opetusministeriön julkaisuja 2005:19. Helsinki: Opetusministeriön koulutus- ja tiedepolitiikan osasto.

Nousiainen, L & Piekkari, U. 2007. Osallistuva oppilas – yhteisöllinen koulu. Toimivan oppilaskunnan opas. Opetusministeriön julkaisuja 2007:32. Helsinki: Opetusministeriön koulutus- ja tiedepolitiikan osasto.

Opetushallitus. N.d. A. Perusopetus. Luettu 25.10.2018. https://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/perusopetus

Opetushallitus. N.d. B. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Luettu 25.10.2018. https://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/perusopetus

Opetushallitus. N.d. C. Peruskoulufoorumi. Luettu 27.1.2019. <https://www.oph.fi/kehittamishankkeet/peruskoulufoorumi>

Opetushallitus. N.d. D. Peruskoulufoorumi luovutti esityksen peruskoulun linjauksiksi. Luettu 27.1.2019. https://www.oph.fi/ajankohtaista/verkkouutiset/101/0/peruskoulufoorumi_luovutti_esityksensa_peruskoulun_kehittamislinjauksiksi

Opetushallitus. N.d. E. Opetussuunnitelman ydinasiat. Luettu 7.12.2018. https://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/perusopetus/opetussuunnitelma_ja_tuntijako/uudet_opetussuunnitelmat_pahkinankuoressa

Opetushallitus N.d. F. Työajat ja toimintakulttuuri. Luettu 3.11.2018. https://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/perusopetus/tyoajat_ja_toimintakulttuuri

Opetushallitus. 2016. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Määräykset ja ohjeet 2014:96. Helsinki: Opetushallitus.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. N.d. PISA-tutkimus ja tulokset 2015. Ajankohtaista. Luettu 25.10.2018. <https://minedu.fi/pisa-2015>

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2018. Peruskoulun uudistamisen kärkihanke. Peruskoulufoorumin tutkija- ja asiantuntijaryhmän esittämiä linjauksia. Luettu 27.1.2019. <https://minedu.fi/documents/1410845/4583171/Peruskoulufoorumin+tutkijoiden+ja+asiantuntijoiden+esitt%C3%A4mi%C3%A4+linjauksia+-muis-tio+%2816.2.2018%29>

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013.

Oranen, M. 2008. Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Sosiaali- ja terveysministeriön Lastensuojelun kehittämisohjelman osaraportti. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.

Perusopetuslaki 21.8.1998/628.

Pessi, A., B. & Seppänen, M. 2011. Yhteisöllisyys. Teoksessa Saari, J. (toim.) Hyvinvointi suomalaisessa yhteiskunnassa. Vilna: Balto Print, 288—313.

Pirkanmaan LAPE-hanke 2017—2018. Osallisuuden ja yhteisöllisen toimintakulttuurin vahvistaminen -malli kouluihin ja harrastustoimintaan. Luettu 10.4.2019. <https://lapepirkanmaa.fi/wp-content/uploads/2018/12/Pedacafe-malli-3.docx>

Raina, L. 2012. Uusi yhteisöllisyys. Kasvatusyhteisön rakentamisen ammattitaito. Tampere: Tampereen Yliopistopaino.

Raina, L. & Haapaniemi, R. 2007. Yhteisöllinen pedagogia ”ettei tarvitse tehdä yksin”. Tallinna: AS Pakett kirjapaino.

Raivio, S. 2017a. Koulu, oppilaitos ja vapaa-aika lapsen ja nuoren hyvinvoinnin tukena. Kehittämistyöryhmän tapaaminen 25.10.2017. Diat. Luettu 2.2.2019. https://lapepirkanmaa.fi/wp-content/uploads/2018/03/kouludiat_2017_10_25.pdf

Raivio, S. 2017b. Koulu ja vapaa-aika lapsen ja nuoren hyvinvoinnin tukena. Kehittämistyöryhmän tapaaminen 17.8.2017. Diat 17.8.17. Luettu 5.2.2019. <https://lapepirkanmaa.fi/varhaiskasvatus-koulu-ja-vapaa-aika/koulu-ja-vapaa-aika/>

Rasku-Puttonen, H. 2005. Opettajat, oppilaat ja osallisuus koulu yhteisössä. Teoksessa Luukkainen, O & Valli, R. (toim.) Kaksitoista teesiä opettajalle. Jyväskylä: PS-kustannus. 95—104.

Rautiainen, A. (toim.) 2005. Koulu yhteisöllisenä toimijana. Helsingin ammattikorkeakoulu Stadian julkaisuja. Sarja B: Oppimateriaalit 4. Helsinki: Yliopistopaino.

Rogers, B. 2006. Classroom Behaviour: A Practical Guide to Effective Teaching, Behaviour Management and Colleague Support. 2nd ed. London: Paul Chapman.

Rogers, B. 2007. Behaviour Management. A Whole-School Approach. London: Paul Chapman.

Rossi, M. 2017. Oppilaiden osallisuuden vahvistaminen Pertunmaan yhtenäiskoulussa. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Yamk opinnäytetyö.

- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovarasto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Luettu 20.4.2019. https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L3_1.html
- Saastamoinen, M. 2009. Aikalaiskeskustelua yhteisöllisyydestä. Teoksessa Filander, K & Vanhalakka-Ruoho, M. (toim.) Yhteisöllisyys liikkeessä. Jyväskylä: Gummeruksen Kirjapaino Oy, 33—66.
- Salmivalli, C. 2010. Koulukiusaamiseen puuttuminen. Kohti tehokkaita toimintamalleja. 2. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Salovaara, R. 2008. Voima virtaa. Menetelmämateriaali tukioppilastoimintaan ja MLL:n Nuorisotyöhön. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Salovaara, R. & Honkonen, T. 2011. Rakenna hyvä luokkahenki. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Saloviita, T. 2006. Yhteistoiminnallinen oppiminen ja osallistava kasvatus. Jyväskylä: WS Bookwell Oy.
- Saloviita, T. 2013. Luokka haltuun! Parhaat keinot toimivaan opetukseen. Juva: Bookwell Oy.
- Shier, H. 2001. Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations. *Children & Society* vol. 15. 107—117. Luettu 6.4.2019. https://ipkl.gu.se/digitalAssets/1429/1429848_shier2001.pdf
- Sigfrids, A. 2009. Viihtyisä ja turvallinen koulu. Teoksessa Saloviita, T. (toim.) Meidän koulu. Keinoja työrauhan ja hyvän ilmapiirin saavuttamiseen. Jyväskylä: PS-kustannus, 91—109.
- Simovska, V. 2007. The Changing meanings of participation in school-based health education and health promotion: the participants' voice. *Health Education Research* 22 (6), 864—878.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. N.d. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma. Hankkeet ja säädösvalmistelu. Luettu 18.8.2018. <https://stm.fi/hankkeet/lapsi-ja-perhepalvelut>
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2016. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016: 29. Helsinki. Luettu 20.1.2019. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3813-7>
- Stenius, T., Karlsson, L. & MLL:n osallisuusverkostolaiset. 2005. Yhdessä lasten kanssa – seikkailu osallisuuteen. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.
- Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 2018. Tutkimus ja kehittäminen. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE). Luettu 18.8.2018. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/lapsi-ja-perhepalveluiden-muutosohjelma-lape->

- Thomas, N. 2007. Towards a Theory of Children's Participation. *International Journal of Children's Rights*. Vol. 15, 199—218.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2012. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 9. uudistettu painos. Vantaa: Hansaprint Oy.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2013. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 10. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Turja, L. & Vuorisalo, M. 2017. Lasten oikeudet, toimijuus ja osallisuus oppimisessa. Teoksessa Koivula, M., Siippainen, A. & Eerola-Pennanen, P. (toim.) *Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia*. Tampere: Vastapaino, 36—55.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. N.d. Eettinen ennakoarviointi ihmistieteissä. Luettu 20.4.2019. <https://www.tenk.fi/fi/eettinen-ennakoarviointi-ihmistieteissa>
- Tynjälä, P. 2004. *Oppiminen tiedon rakentamisena. Konstruktivistisen oppimiskäsityksen perusteita*. 1.—4. painos. Tampere: Tammer Paino Oy.
- Uusitalo-Malmivaara, L. & Vuorinen, K. 2016a. *Huomaa hyvä! -toimintakortit*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Uusitalo-Malmivaara, L. & Vuorinen, K. 2016b. *Huomaa hyvä! Näin ohjaat lasta ja nuorta löytämään luontevahvuutensa*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta 28.6.2012/422.
- Vesikansa, S. 2002. Demokratia kouluissa ja nuorisotyössä. Teoksessa Gretschel, A. (toim.) *Lapset, nuoret, aikuiset toimijoina: artikkeleita osallisuudesta*. Helsinki: Suomen kuntaliitto, 11—29.
- Välimäki, M. 2008. Yhteisöllisyyttä lisätään konkreettisilla teoilla. *Promo 54. Terveiden edistämisen lehti*. Lokakuu 4/2008, 32—34.
- YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. 1989. Luettu 7.10.2018. https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf

LIITTEET

Liite 1. Henkilökohtainen kutsu vanhemmille

Kutsu huoltajille Pedacafé-iltaan

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma LAPE on yksi hallituksen kärkihankkeista. Muutoksen tavoitteena ovat nykyistä lapsi- ja perhelähtöisemmät, oikea-aikaisemmat, tasalaatuisemmat, vaikuttavammat, kustannustehokkaammat ja paremmin yhteen sovitetut lasten ja perheiden palvelut. LAPE -muutosohjelmassa tehdään myös vahvasti yhteistyötä sosiaali- ja terveydenhuollon uudistusta valmistelevien virkamiesten kanssa, jotta samanaikaisesti voidaan valmistautua mahdollisen SOTE-uudistuksen mukanaan tuomiin rakenteellisiin muutoksiin. Kangasalan kaupunki on mukana Pirkanmaan LAPE-hankkeessa ja pilotoi perhekeskustoimintamallin kehittämistä. Osana tätä pilottia opetus- ja vapaa-aika palvelut toteuttavat yhteisöllisyyden ja osallisuuden vahvistamiseen tähtäävän kokeilun. Kokeilun tuloksia on tarkoitus ensi lukuvuonna hyödyntää ko. kohderyhmän kanssa ja levittää laajemmaltikin.

Pilottihankkeeseen liittyen **Suoraman koululla toteutetaan LAPE- hankkeeseen liittyen osallisuuden ja yhteisöllisyyden kehittämisisiltä keskiviikkona 16.5.2018 klo 16.30-19.30.** Kohderymänä ovat koulumme 5. luokkalaiset oppilaat ja heidän vanhempansa. Tavoitteena on vahvistaa yhteisöllisyyttä ja osallisuutta Suoraman koulussa yhteistyössä vanhempien, oppilaiden ja koulun henkilökunnan kanssa. Kehittämisisiltä toteutetaan Pedacafé-menettelmällä. Tapahtuman tuotokset dokumentoidaan Tampereen ammattikorkeakoulun ylemmän sosiaalialan opiskelijoiden opinnäytetyöksi. Dokumentaation tueksi opiskelijat keräävät ennakkotietoa oppilaita ja vanhemmilta. Ennakkotehtävät tuotetaan opiskelijoille anonyyminä, joten kenenkään vastaukset eivät henkilöidy analysoimisen yhteydessä.

Millaiseen yhteisöön sinä haluaisit kuulua?

Rasti 1. Unelmakoulu! Pohjana oppilaiden ja huoltajien tekemät ennakkotehtävät.

Rasti 2. Järjestörasti -> Kangasalan seurakunta ja Helluntaiseurakunta

Rasti 3. Huomaa hyvä- rasti

Rasti 4. Järjestörasti -> liikuntaseurat / Special Hockey ja mahdollisesti KU- 68

Rasti 5. Osallisuusrasti

Rasti 6. Järjestörasti -> MLL ja Kangasalan nuorisovaltuusto

Klo 16.30 tilaisuuden avaus ja ryhmiin jakautuminen

klo 17.00- 19.00 ryhmät rasteilla 20 min/ rasti

Klo 19.10 Loppusanat

Tarjolla mehua, kahvia ja teetä sekä pientä purtavaa!

Ennakkotehtävät toimitetaan vanhemmille paperisena versiona myöhemmin tällä viikolla ja palautus 3.5.2018 mennessä. Mukana tulee tehtävän palautuskuori ja ilmoittautumiskaavake.

Liite 2. Ilmoittautumiskaavake

Suoraman koululla toteutetaan Lape-hankkeeseen liittyen osallisuuden ja yhteisöllisyyden kehittämislta keskiviikkona 16.5.2018 klo 16.30-19.30.

Kohderyhmänä ovat koulumme 5. luokkalaiset oppilaat ja heidän vanhempansa. Tavoitteena on vahvistaa yhteisöllisyyttä ja osallisuutta Suoraman koulussa yhteistyössä vanhempien, oppilaiden ja koulun henkilökunnan kanssa. Kehittämislta toteutetaan Pedacafé-menetelmällä. Tapahtuman tuotokset dokumentoidaan Tampereen ammattikorkeakoulun ylemmän sosiaalialan opiskelijoiden opinnäytetyöksi. Dokumentaation tueksi opiskelijat keräävät ennakkotietoa oppilailta ja vanhemmilta. Ennakkotehtävät tuotetaan opiskelijoille anonyyminä, joten kenenkään vastaukset eivät henkilöidy analysoimisen yhteydessä.

Tarjolla mehua, kahvia ja teetä sekä pientä purtavaa!

Ennakkotehtävän ja ilmoittautumiskaavakkeen palautus 3.5.2018 mennessä.

Leikkaa

Oppilaan nimi ja luokka

Kehittämisltaan ke 16.5.2018 klo 16.30-19.30

___ osallistuu _____ henkeä

___ Ei osallistu

Allekirjoitus

PALAUTUS 3.5.2018 MENNESSÄ

Liite 3. Rastiohjeistukset

RASTI 1: OSALLISUUS

Keskustelurastilla on seinällä osallisuuden määrittelyä keskustelun pohjaksi. Seinällä on myös kaksi kysymystä, joita lasten ja aikuisten on tarkoitus pohtia yhdessä. Keskustelun lomassa lapsilla ja aikuisilla on mahdollisuus piirtää haluamansa osallisuutta käsittelevä piirustus ja selittää muutamalla sanalla mitä se esittää. Rastinvetäjän on tarkoitus virittää keskustelua aiheesta ja rohkaista piirtämään osallisuusaiheisia kuvia. Tärkeää on kertoa lapsille ja aikuisille, että keskustelu nauhoitetaan ja sitä hyödynnetään opinnäytetyön aineistona. Keskustelusta esille nostettavat asiat käsitellään yleisluontoisesti ja anonyymisti.

RASTI 3: HUOMAA HYVÄ

Keskustelurastilla keskitytään hyviin ja positiivisiin asioihin. Keskustelun apuna ja ajastusten herättäjänä hyödynnetään ”Huomaa hyvä” -kortteja, jotka ovat nähtävillä seinällä koko keskustelun ajan. Lapset ja aikuiset keskustelevat valmiiksi annetuista kysymyksistä ja aiheista yhdessä sekä kirjaavat lapuille omia ajatuksiaan. Laput laitetaan oikean kysymyksen kohdalle seinällä olevaan pahviseen puuhun. Aikuisille ja lapsille eri väriset laput. Rastinvetäjän tehtävänä on ohjeistaa mitä tehdään ja viedä keskustelua tarvittaessa eteenpäin. Huolehditaan siitä, että keskustelu pysyy aiheessa.

RASTI 5: ”UNELMAKOULU”

Lapsilla ja vanhemmilla on teetetty etukäteen tehtävä, jossa he ovat saaneet pohtia millainen olisi heidän unelmakoulunsa osallisuuden ja yhteisöllisyyden näkökulmasta. Keskustelurastille on koottu kyselyn tuotosten pohjalta erilaisia ajatuksia ja toiveita unelmakoulusta. Rastilla työstetään tehtävää eteenpäin miettimällä, millä keinoin toiveet toteutuisivat ja mitä lapset sekä aikuiset voivat itse tehdä asioiden saavuttamiseksi.

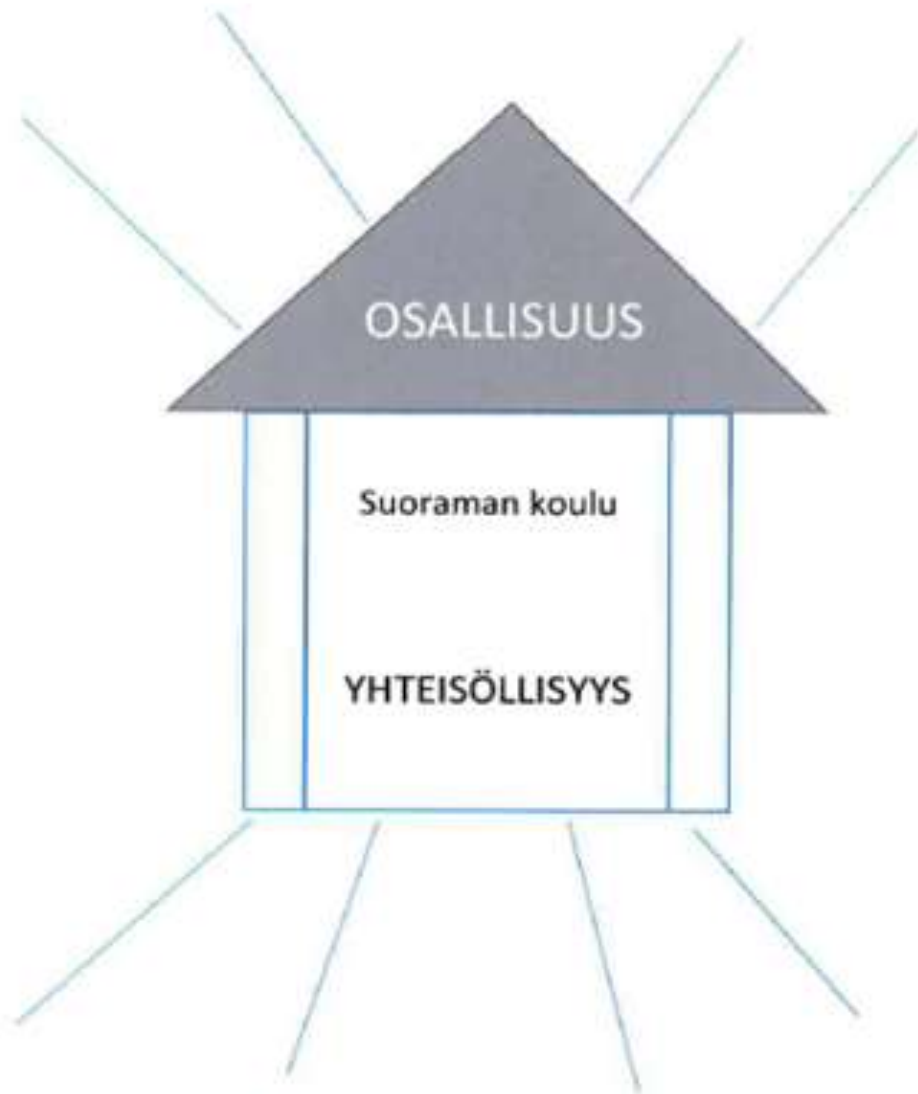
Liite 4. Havainnointilomake

HAVAINNOINTILOMAKE

MITEN LASTEN JA AIKUISTEN YHTEISTYÖ SU- JUJUU?	MITEN OSALLISTUJAT HUOMIOIVAT MUUT KESKUSTELURYHMÄN JÄSENET?
MITEN OSALLISTUJAT PÄASEVÄT OSALLISEKSI KESKUSTELUSSA, KUULLAANKO KAIKKIA?	MILLAINEN ON YLEINEN ILMAPIIRI?

MUTA HUOMIOITAVAA:

Liite 5. Osallinen ja yhteisöllinen ”Unelmakoulu”

Liite 7. Osallisuus -rastin analyysitaulukko

ALALUOKAT	YLÄLUOKKA	PÄÄLUOKKA
<ul style="list-style-type: none"> - Äänestäminen - Vaikutusmahdollisuus - Kyselyt - Palautteen anto - Päätöksenteko - Äänestäminen - Vaikutusmahdollisuus - Oppilaille ideointimahdollisuus - Yhdessä pohtiminen - Arviointi 	Mahdollisuus vaikuttaa asioihin	Osallisuuden kokemuksia vahvistavat tekijät kouluyhteisössä
<ul style="list-style-type: none"> - Oppilaskunta - Wilma - MieliPIDelaatikko - Palautesivu internetiin - Mieliruokakuukausi - Nimetön palauteväylä - Vuorovaikutteinen blogi - Idealaatikko - Avoimet ovet - Yhteisölliset tapahtumat: viriketapahtumat, kouluilalat - Vanhempainillat - Kehittämiprojektit - Viestintä - Henkilökohtainen tapaaminen opettajan kanssa 	Monipuoliset vuorovaikutuskanavat	
<ul style="list-style-type: none"> - Tasavertaisuus - MieliPiteen aito kuuntelu - Osallistumisen vapaaehtoisuus - Informaation jakaminen oppilaille - Luottamus - Tasavertaisuus - MieliPiteiden arvostus - Oma aktiivisuus 	Tasa-arvoinen ja kunnioittava kohtaaminen	

Liite 8. Huomaa hyvä -rastin analyysitaulukko 1

ALALUOKAT	YLÄLUOKKA	PÄÄLUOKKA
<ul style="list-style-type: none"> - Auttaminen - Kannustava ja hyvä ilmapiiri - Reiluus ja rehellisyys - Sisu - Rohkeus - Auttaminen - Reiluus ja rehellisyys - Tasapuolinen kohtelu 	Tasapuolisuus kaikkia kohtaan	Yksilön toimijuuden merkitys osallisuuden vahvistamisessa
<ul style="list-style-type: none"> - Ystävällisyys - Empatia - Toisten huomioiminen - Kuunteleminen - Positiivisuus, hauskuus - Huumorintaju - Toisten huomioiminen - Empatia - Ystävällisyys - Kuunteleminen 	Positiivinen ilmapiiri	
<ul style="list-style-type: none"> - Koulumyönteisyys - Ryhmätyötaidot - Uteliaisuus - Luovuus 	Yksilön voimavarojen hyödyntäminen	

Liite 9. Huomaa hyvä -rastin analyysitaulukko 2

ALALUOKAT	YLÄLUOKKA	PÄÄLUOKKA
<ul style="list-style-type: none"> - Kaverisuhteet - Ei kiusaamista - Hyvä ilmapiiri ja luokkahenki - Kaikkien kuunteleminen ja huomioiminen - Turvallisuus - Tasavertainen kohtelu - Turvallisuus - Ei kiusaamista - Hyvä ilmapiiri ja luokkahenki - Kaikkien kuunteleminen ja huomioiminen - Tasavertainen kohtelu - Oikeus olla yksilö - Säännöt 	Positiivinen ja ystävällinen toimintakulttuuri	Yhteisöllisyyttä tukevat kouluviihtyvyystekijät
<ul style="list-style-type: none"> - Opettajat - Opetus ja oppiminen - Opettajat - Opetus ja oppiminen 	Laadukas ja turvallinen oppimisympäristö	
<ul style="list-style-type: none"> - Kouluruokailu - Välitunnit 	Fyysinen ympäristö	

Liite 10. Huomaa hyvä -rastin analyysitaulukko 3

ALALUOKAT	YLÄLUOKKA	PÄÄLUOKKA
<ul style="list-style-type: none"> - Ystävällisyys - Kiusaamisen ehkäisy - Muiden huomioiminen - Kiusaamiseen puuttuminen - Muiden huomioiminen - Avun antaminen 	Kiusaamisen vastaisuus	Keinoja osallisemman ja yhteisöllisemmän koulun rakentamiseen
<ul style="list-style-type: none"> - Asioihin vaikuttaminen ja mielipiteen ilmaisu - Toimintaan osallistuminen ja vastuunotto - Aktiivinen osallistuminen koulun tapahtumiin - Yhteistyö koulun kanssa - Mielipiteen ilmaisu 	Aktiivinen toimijuus	
<ul style="list-style-type: none"> - Auttaminen ja opettaminen - Sovitusta kiinnittäminen ja työrauhan antaminen - Opiskeluun keskittyminen - Koulumyönteinen kasvatus - Lapsen koulutyön tukeminen 	Koulumyönteisyys	

Liite 11. Unelmakoulu-rastin analyysitaulukko

ALALUOKAT	YLÄ-LUOKKA	PÄÄ-LUOKKA
<ul style="list-style-type: none"> -Osallistutaan itse aktiivisesti -Toteutetaan tapahtumia yhdessä -Järjestetään itse aktiviteetteja -Osallistutaan itse lasten kanssa -Osallistutaan koulun järjestämään toimintaan -Autetaan osallistumalla järjestelyihin -Annan aikaani koulun käyttöön 	Osallistaminen ja osallistuminen	Osallisuutta ja yhteisöllisyyttä tukevan kouluyhteisön saavuttaminen
<ul style="list-style-type: none"> -Oppilaille omaa päätösvaltaa -Päätösvaltaa oppilaskunnan kautta -Äänestäminen -Vaikuttamismahdollisuus -Opettajat kuuntelevat -Mielipiteiden kertomismahdollisuus -Muiden mielipiteiden kuunteleminen 	Kuulluksi tuleminen ja sen kautta päätösvallan saaminen	
<ul style="list-style-type: none"> -Ystävällisyys -Luottamus -Tasa-arvo -Fyysisen ympäristön viihtyvyyden lisääminen -Ei kiusata -Kehumien -Ei syrjitä -Työrauha -Kehuminen -Positiivinen palaute -Tasa-arvo 	Positiivinen ja ystävällinen toimintakulttuuri	